

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TEORİ VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ IŞIĞI ALTINDA
SİYASAL ÖZERKLİK KAVRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dilek SAMSUN

**Enstitü Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Köksal ŞAHİN

TEMMUZ - 2014

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TEORİ VE UYGULAMA ÖRNEKLERİ IŞIĞI ALTINDA
SİYASAL ÖZERKLİK KAVRAMI**

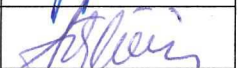
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dilek SAMSUN

Enstitü Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi

Enstitü Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler

Bu tez 16/07/2014 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği-oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yrd. Doç. Dr. Koksal SAHİN	KABUL	
Yrd. Doç. Dr. Fatma YURTTAŞ ÖZGÜN	KABUL	
Yrd. Doç. Dr. Filiz CİCİOĞLU	KABUL	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Dilek SAMSUN

16.07.2014

ÖNSÖZ

Gerek tüm hayatım boyunca gerekse hesaplamalarımın daha uzun süren tezim sürecinde benden desteklerini esirgemeyen sevgili annem Ayşe Özden SAMSUN'a, sonsuz şükranlarımı sunarım. İyi ki benim annem sensin aksi takdirde hayatım bambaşka bir yön evrilirdi eminim ve zaten başkası da benim annem olmayı bu kadar yürekten başaramazdı. Sevgili babam ve erkek kardeşime tezim süresince verdikleri tüm destek ve moral adına sonsuz teşekkürler. En önemlisi sevgili ablam, senin hayat boyu üzerimdeki emeklerini ve sabrı bana öğretişini asla unutmayacağım. Diliyorum ki bir gün ben de senin eriştiğin o asil duruşa sahip olabilirim. Hayat boyu en büyük rehberimdin, ışıklar da senin rehberin olsun. Danışmanım olmasından ötürü büyük gurur duyduğum sayın hocam Köksal ŞAHİN'e üzerimdeki tüm emekleri ve çalışmam esnasında bana kazandırdığı vizyon için sonsuz teşekkürler ve kendisi nezdinde tüm bölüm hocalarıma saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Sevgili arkadaşım Aybike CAN'a tezim esnasındaki çok kıymetli yardımları için sonsuz teşekkürler. Sevgili arkadaşlarım Ahmet TEKİNSOY, Ebru GÜVEN, Nil GÜNDÜZ, Sevcan ÖZTARHAN ve Teoman Burak GÜNDÜZ, Aysel KUTLU ORAK iyi ki varsınız. Kıymetli öğrencilerim, beş yıl boyunca bana kitaplarda yazmayan bir sürü şey öğrettiniz iyi ki yollarımız sizinle keşmiş. Sevgili meslektaşım Songül BOZTAŞ'a çevirideki emekleri için çok teşekkür ederim. Sakarya Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına bana ettikleri yardımlardan ötürü teşekkür ederim. Sakarya Üniversitesi'nde birlikte çalıştığım öğrenci asistan arkadaşlarıma, sevgili Mirza'ya ve tezimde en çok emeği geçen varlık, ömrü az kalmasına rağmen beni yarı yolda bırakmayıp şu an bu satırları birlikte yazabilmemizi sağlayan bilgisayarına da bu tezi benimle bitirdiği için teşekkür ederim. Ve ismini hatırlayamadığım ama tezime emeği geçen herkese sonsuz teşekkürlerimle.

Dilek SAMSUN

16.07.2014

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: SİYASAL ÖZERKLİK	7
1.1. Özerklik Kavramı	7
1.2. Özerklik Çeşitleri	13
1.3. Siyasal Özerklik	15
1.3.1. Siyasal Özerlikle Yakın Anlama Sahip Olan Kavramlar.....	19
1.3.2. Siyasal Özerkliğin Unsurları.....	21
1.4. Çeşitli Kavramlar Üzerine	23
1.4.1. Devletin Tanımı ve Çeşitleri.Egemenliğin Paylaşımına Göre Devlet Çeşitleri.....	23
1.4.2. Bölgeselleşme	25
1.4.2.1. Bölge	25
1.4.2.2. Bölge Çeşitleri.....	26
1.4.2.3. Bölgeselleşmenin Sebepleri	27
BÖLÜM 2: TARİHSEL SÜREÇTE SİYASAL ÖZERKLİK KAVRAMININ GELİŞİMİ	29
2.1. Self-Determinasyon (Kendi Kaderini Tayin Hakkı) ve Siyasal Özerklik Düşüncesi	29
2.1.1. Self-Determinasyonun Dünya Gündemine Yerleşmesi ve Wilson İlkeleri ..	32
2.1.2. Birleşmiş Milletler Kararları ve Sözleşmeleri	35
2.2. Küreselleşme Sürecinde Siyasal Özerklik	39
2.3. Çok kültürlülük, Postmodernite ve Siyasal Özerklik.....	44
BÖLÜM 3: SİYASAL ÖZERKLİK VE DÜNYADAKİ UYGULANIŞ ŞEKİLLERİ	52
3.1. İspanya Örneği	54

3.1.1. İspanya Tarihçesi	54
3.1.2. İspanyol Özerk Yönetim Sistemi	56
3.1.3. İspanya’da Özerk Toplulukların Kuruluşu ve Özyönetimi.....	59
3.1.4. İspanya’da Özerk Toplulukların Statüleri ve Yetkileri.....	60
3.1.5. Özerk Toplulukların Organları.....	63
3.1.6. Özerk Topluluklarda Merkezi Devlet Temsilciği	63
3.1.7. Özerk Toplulukların Mali Özerkliği ve Kaynakları.....	64
3.1.8. İspanya’daki Bölgesel (Özerk) Yönetim Uygulamasına Yönelik Genel Bir Değerlendirme ve Federal Yönetim Kavramlarına Bakış	65
3.2. Bosna-Hersek Örneği	70
3.2.1. Bosna-Hersek Tarihçesi	70
3.2.2. Bosna-Hersek’in Bağımsızlık Öncesi Son Durumu.....	72
3.2.3. Özerk Toplulukların Kuruluşu ve Öz Yönetimi	73
3.2.4. Özerk Toplulukların Statüleri ve Yetkileri	75
3.2.5. Özerk Toplulukların Mali Özerkliği ve Mali Kaynakları	76
3.2.6. Bosna-Hersek Anayasası Işığında Özerkliğe Bakış.....	77
3.2.7. Dayton Barış Anlaşması’nın Getirdiği Karmaşık İdari Yapı ve Yaşanan Tartışmalar.....	79
3.3. Rusya Örneği.....	84
3.3.1. Çeçenistan ve Rusya Tarihçesi	84
3.3.2. Rusya Federasyonu’nda Özerk Toplulukların Kuruluşu ve Özyönetimi.....	86
3.3.3. Rusya ve Çeçenistan Anayasalarında Özerk Toplulukların Statüleri	87
3.3.4. Özerk Toplulukların Organları.....	89
3.3.5. Özerk Toplulukların Merkezi Devlet Temsilcilikleri	89
3.3.6. Özerk Toplulukların Mali Özerkliği ve Kaynakları.....	90
3.3.7. Çeçenistan’da Bağımsızlık İlanı ve Bağımsızlığın Hukuki Statüsüne İlişkin Tartışmalar.....	90
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA	101
ÖZGEÇMİŞ.....	109

KISALTMALAR

AK	: Avrupa Konseyi
BM	: Birleşmiş Milletler
NATO	: North Atlantic Treaty Organization

Tezin Başlığı: Teori ve Uygulama Örnekleri Işığı Altında Siyasal Özerklik Kavramı	
Tezin Yazarı: Dilek SAMSUN	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Köksal ŞAHİN
Kabul Tarihi: 16.07.2014	Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 109 (tez)
Anabilimdalı: Kamu Yönetimi	Bilimdalı: Siyaset ve Sosyal Bilimler
<p>Bu çalışmanın amacı çok tartışılan ve anlamsal açıdan muğlak olan siyasal özerklik kavramını teori ve uygulamalardan hareketle somutlaştırabilmektir. Teorik analizlerin ardından Avrupa Konseyi üyesi olma ortak paydasında birleşen ve jeopolitik tartışmalara konu olan üç ülke; İspanya, Bosna-Hersek ve Rusya Federasyonu konuyu somutlaştırma adına siyasal özerkliğin belirleyici unsurlarından hareketle yakın okumaya tabi tutulmuştur. Betimleyici metod, vaka incelemesi, tarihsel metod ve karşılaştırma usulünün birlikte kullanıldığı bu çalışmada cevabı aranan başlıca sorular; “Özerklik kavramı siyasal anlamda neyi ifade etmektedir?”, “Siyasal özerkliğin unsurları nelerdir?”, “Siyasal özerklik olgusunun gelişimi nasıl olmuştur?”, ve “Siyasal özerklik bağlamında Avrupa’daki somutlaşma nasıldır?” şeklinde olmuştur. Ulaşılan sonuçlar ise; kavramın hala muğlak bir nitelikte olduğu, siyasal özerkliğin şartları açısından gerekli en azından sekiz unsur (ölçüt) bulunduğu, tek tip bir siyasal özerklik uygulamasının söz konusu olmadığı şeklinde özetlemek mümkündür. İncelenen ülke örneklerinin her ülkede farklı farklı uygulamalar olduğunu gösterdiği de vurgulanmalıdır. Ayrıca küreselleşmenin ve alan yazınında siyasal özerklik kavramına dair fazla çalışma olmamasının konunun önemini giderek arttırdığı da söylenebilir.</p>	
Anahtar Kelimeler: Siyasal Özerklik, Self-Determinasyon, İspanya, Bosna-Hersek, Rusya	

Title of the Thesis: Political Autonomy Under The Light Of Theory And Application Patterns

Author: Dilek SAMSUN

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Köksal ŞAHİN

Date: 16.07.2014

Nu.ofpages: v (pre text) + 109 (mainbody)

Department: Public Administration

Subfield: Politics and Social Sciences

The aim of this study is to concretize the much-debated concept called political autonomy that is vague in terms of meaning through theory and applications. Three countries Spain, Bosnia and Herzegovina and Russia Federation that have reached an agreement on the matter of being a member of European Council. After theoretic analyses and are highly controversial in terms of geopolitical position are studied carefully in order to concretize the matter. This study in which we use descriptive method, case study, historical method and comparative method looks for the answers of followings: “What does autonomy mean in terms of politics?”, “What are the elements of political autonomy?”, “How has political autonomy developed?”, “How is the concretisation in Europe in terms of political autonomy?”. Our findings show that the concept is still vague, at least eight elements are necessary for political autonomy and a monotype-implementation of political autonomy is out of question. We must emphasize that the studied countries show there are different implementations in different countries. We also say that globalization and the fact that there are not so many studies on political autonomy increases the importance of the issue.

Keywords: Political Autonomy, Self-Determination, Spain, Bosnia and Herzegovina, Russia

GİRİŞ

Egemenlik ve özerklik kavramları arasında yakın bir ilişki vardır. Çünkü özerklik kavramı siyasi olarak hem belli bir egemenlik gücünü kullanmayı hem de belli bir egemenliğin altında olmayı içerir.

Kendi başına hareket edebilme ve kendi kendine yetebilme durumunu anlatan özerklik kavramı, Yunanca otonomi, Arapça muhtariyet kelimelerinin karşılığıdır. Özerklik kavramı seçilmiş bir idari merkezi organ tarafından yönetilmekte olan bir topluluğun veya bir birimin kendi kararlarını kendi kendine ya da kendi belirlediği yasalarca alabilmesi şeklinde açıklanabilir (Nalbant,1997:43). Kavramın siyasi analizi noktasında hak, egemenlik ve nihayetinde küreselleşme gibi kavramlarla yakın bir ilişki içinde olduğunu dile getirmek faydalı olabilir.

Özerklik kavramının yasalarla çizilen yönü onun aynı zamanda bir “hak” olmasını da sağlar. Bu hak, bir birey ya da bir grubun kendi başına hukuksal çerçevede geçerli kararlar alarak bu kararları uygulayabilmesi şeklinde tanımlanabilir. Gruplara tanınan özerklik hakkı ise siyasi ve idari özerklik olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. İdari özerklik kavramı, bir ülkenin köy, kasaba, kent, il gibi çeşitli yerleşim birimlerinde yaşayan vatandaşların, mensubu buldukları birimlerdeki çeşitli ortak ekonomik ve sosyal gereksinimlerini karşılamak üzere çeşitli organlar oluşturmaları ve bu organlarca sınırları belli olan bazı icrai kararların alınmasını sağlamaları olarak ifade edilebilir (Murtazaoğlu, 2004:42–43). Siyasi özerklik kavramı ise, belirli bir devlet sınırları içinde yaşayan etnik bir yapı ya da azınlığın kendilerini oluşturan her bireyinin etnik özelliklerini korumak ve buldukları bölgelerdeki yerel hizmetlerini karşılamak amacıyla bir siyasi özerk birim (il, bölge, vs.) kurma hakkı şeklinde açıklanabilir.

Dolayısıyla özerklik kavramı günümüzde devletin ulusaltı bir topluluğa, kendi organlarıyla kendi işlerini yönetme yetkisini tanımasıdır. Eğer bu yetki sadece idari alanda kalıyorsa, bu durumda idari özerklikten; yok eğer bu yetki siyasal alana da girmekteyse siyasal özerklikten söz edilebilir.

Özerklik kavramına daha yakından bakıldığında ise; siyasal bölgeler için “otonom-özerk bölgeler” şeklinde bir kullanımdan da bahsedilebilir. Özerklik, kavram olarak kendi kararlarını verebilmek, kendi statüsünü belirlemek anlamlarına gelse de gözden

kaçmaması gereken önemli husus, özerk bölgelerin (siyasi bölge) bağımsız bir devlet olarak algılanmaması gerektiğidir. Özerk bölgeler, yalnızca varoluşlarının temeli olan hukuki belgelerin yapılarına katılabilirler ve bu belgelerden edindikleri haklar vasıtasıyla kendi kendilerini yönetme yetkisine sahip olabilirler. Buradan hareketle özerkliğin sadece bölgeleri tanımlamak için değil, yerel yönetimlerin statülerini belirlemek adına da kullanılan bir kavram olduğu belirtilmelidir. Bu nedenle siyasi bölgelerin sahip olduğu özerklik çeşidini belirlemek için siyasi özerklik kavramı kullanılmaktadır. Siyasi özerkliğin statüsel temelleri olduğu için alan yazınında statüsel özerklik ya da statüsel iktidar tanımı siyasi bölgeler için en kapsamlı kavramlar konumundadır (Nalbant,1997:50,232,233).

Siyasi özerklik kavramı üzerinde düşünülen en büyük yanılgılardan biri olarak egemenlik ve özerkliğin birbirine karıştırılması hususu gösterilebilir. Bu nedenle egemenlik kavramı çalışmanın netliği açısından üzerinde durulması gereken bir husustur.

Egemenliğin siyaset biliminin en eski kavramlarından biri olduğu savunulabilir. Kavram diğer birçok siyasi kavram gibi muğlaklığını korusa da günümüzde en net şekliyle, en yüce irade, tek iktidar anlamında kullanılmaktadır. Kavramın teorileştirilmesinde büyük rolü olan Fransız düşünür Jean Bodin'e (1530–1596) göre egemenlik “*sınırsız, tek, bölünmez ve devredilmez bir iktidar*”ı ifade etmektedir (Dursun, 2008:108). Günümüzde ise milli egemenlik kavramının gelişimi ile daha fazla detay kazanan kavram, iç egemenlik ve dış egemenlik olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İç egemenlik kavramı, hukuki olarak devletin ülke içerisinde en üstün güç olması ve hukuki bağlamda karar yetkisine sahip en yüce irade konumunda bulunması ve siyasi bağlamda bakıldığında ise devletin dış iradelerin etkisi olmadan kendi geliştirdiği politikalarını uygulaması şeklinde tanımlanmaktadır. Dış egemenlik ise, devletin dış devletlerle olan münasebetlerde hukuki bağlamda eşit olması ve siyasi bağlamda ise bağımsız bir irade olarak tanınması şeklinde ifade edilebilir (Şahin, 2009:180). Hemen belirtilmelidir ki siyasi özerklik bir üst devlet egemenliği içinde ve dış egemenliği olmayan bir statüdür.

Dünyanın son yarım asırda yaşadığı büyük değişim neticesinde siyasi özerklik kavramı üzerinde etkisi olan bir diğer kavram olarak da küreselleşmeden bahsedilebilir. Küreselleşme esas itibarıyla uluslar ötesi bütünleşmeyi ve yerelliğin ötesine geçmeyi

içeren bir kavramdır. Kavramın, dünya üzerindeki çeşitli sosyo-ekonomik dokuların birbirleriyle yakın etkileşim kurmasından da öte birbirleriyle iç içe geçmesini de ifade ettiği söylenebilir. Küreselleşme ile sağlanan bütünselliğin dünyadaki farklılıkları kaldırıp sınırları olmayan bir dünya yarattığı savı küreselleşmenin temel taşlarından. Kapitalizmle de sık sık ilintilendirilen küreselleşme, batının ekonomik olarak dünyaya empoze etmek istediği kimlik şeklinde de açıklanmaktadır. Kısaca, küreselleşme siyasal, sosyal ve ekonomik bağlamda bütünleşmiş bir dünyanın ifadesi olan bir kavramdır da denilebilir (Şahin, 2009:180).

Küreselleşmenin özellikle 1980'lerden bu yana siyasal manada birçok etkisinden bahsedilebilir. Bu etkilerden biri de; bölgeselleşme eğilimleridir. Küreselleşme neticesinde iletişim ağlarında meydana gelen hızlı değişimle beraber özellikle alt kimliklerde canlanma olmuş, etnik ve dini kökenlerin farkındalığı artmıştır. Bu durum ise bir kısım özerklik taleplerinin tekrar dillenip artmasına neden olarak ulus-devlet kavramının tartışılır kılan unsurlar arasına girip, tüm dünyada giderek farklılaşmasına ve belki de güçsüzleşmesine neden olmuştur.

Tüm ülkeler gibi ülkemiz de bu gelişmelerden az veya çok etkilenmektedir. Ancak Dünya da ve Türkiye'de etkileri artan bu sürece rağmen ülkemizde siyasi ve idari özerklik üzerine akademik anlamda bir kısırlık olduğu söylenilebilir. Çalışmanın bu arka plan bağlamında önemli bir boşluğu dolduracağını söylemek mümkündür.

Tüm bunlardan hareketle çalışmanın temel problemiği olarak; siyasi özerklik kavramının giderek popülerleşmesine rağmen muğlâk bir görünümde oluşu gösterilebilir. Kavramın Dünya'da nasıl karşılık bulduğu; temel unsurların neler olduğu bu yöndeki tartışmalara somut bir katkıda bulunacaktır. Bu yöndeki analizler neticesinde ülkemizde de zaman zaman gündeme gelen bu konu hakkında belirli ölçütlerden hareketle değerlendirmeler yapma imkânı da sağlanabilir. Bu problematik hakkında sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek açısından araştırma soruları olarak ise şunlar tespit edilmiştir;

- Özerklik kavramı siyasal manada neyi ifade etmektedir?
- Siyasal özerkliğin kriterleri (ölçütleri) nedir?

- Küreselleşme, Kendi-Kaderini Tayin ve Çokkültürlülük gibi kavramlar siyasal özerkliğin gelişimini nasıl etkilemiştir?

- Siyasi özerklik bağlamında Avrupa’da somutlaşma ne şekildedir?

Bu doğrultuda çalışmanın Birinci bölümünde ilk iki sorudan hareketle siyasal özerklik kavramı açıklanmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde ise siyasal özerklik kavramının gelişmesinde kilometre taşı olan hususlar; "Self-determinasyon hakkı", "Birleşmiş Milletler Kararları", "Çokkültürlülük" ve "Küreselleşme" gibi süreçler yakın okumaya tabi tutulacaktır. Uygulamaların ele alındığı üçüncü bölümde ise; ileri demokrasi kategorisinde en çok ülkeye ev sahipliği yapan Avrupa kıtası baz alınmıştır. Bu noktada 1944 yılında kurulan Avrupa Konseyi’nin günümüz dünyasında demokrasi ve insan hakları açısından en kurumsal organ kabul edildiğini belirtmek gerekir. Bu konseye üye olan ve siyasal özerklik, egemenlik gibi tartışmalara sahne olarak son çeyrek asra damga vurmuş olan üç ülke örnek olay olarak ele alınmıştır. İlk bölümde saptanılan “siyasal özerkliğin unsurları”, üçüncü bölümde incelenen ülke örneklerinde aranmış ve mukayeselere (tartışmalara) girilmiştir.

Çalışmanın Konusu

Bu yüksek lisans tez çalışmasının konusu; yeni dünya düzeninde gittikçe popüler bir hal alan siyasal özerklik kavramını tanımlamak, unsurlarını belirlemek ve dünya üzerindeki kullanılış şekillerini anlamak doğrultusunda özetlenebilir.

Bu bağlamda, ilk bölümde siyasal özerliğe ilişkin bir çerçeve çizilmiştir. İkinci bölümde siyasal özerliğin tarihsel gelişim sürecini etkileyen süreç ve kavramlar ele alınmıştır ve üçüncü bölümde ise, siyasal özerliğin dünya üzerindeki uygulanış biçimlerine karşılaştırmalı bir şekilde göz atılmıştır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, net bir anlamı henüz saptanamamış siyasal özerliğin uygulanış biçimleriyle beraber anlamının saptanmasıdır. Farklı ülkelerdeki uygulamaların karşılaştırmalı olarak incelenmesiyle kavramın farklı şekillerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaçla, esas olarak betimleyici metod kullanılmış ve karşılaştırmalı bir yöntem izlenmiştir. Bu araştırmayla şu önermeler doğrulanmaya çalışılmıştır:

- Siyasal özerkliğin anlamı henüz muğlâklığını korumaktadır.
- Siyasal özerklik kavramının birden fazla uygulanış biçimi mevcuttur.
- Siyasal özerklik kavramının çeşitli belirleyici unsurları vardır ve bunlar olmaksızın bir siyasal özerklik hakkında bahsedilemez.
- Siyasal özerkliğin gelişmesinde farklı siyasal kavramların da katkısı olmuştur.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada özerklik türlerinin ve siyasal özerklik kavramının tanımı betimleyici metod yöntemi kullanılarak incelenmektedir. Siyasal özerkliğin en sık karıştırıldığı kavramlardan biri self-determinasyon kavramıdır ve bu nedenle bu kavram da yakın incelemeye alınmıştır. Bunun yanı sıra küreselleşme ve Çokkültürlülük kavramları da siyasal özerkliğin gelişim aşamalarına ışık tuttuğu için mercek altına alınmıştır. Betimleyici metod çalışmanın gidişatı açısından çeşitli kavramların daha iyi analiz edilebilmesine yardımcı olduğu için bu çalışmada kullanılmasına karar verilmiştir. İkinci bölümde ise tarihsel metoda yer verilmiştir. Ayrıca üçüncü bölümde örnek olaydan hareket etme (case study) ve karşılaştırma söz konusudur.

Çalışmanın Önemi ve İçeriği

Devlet kavramının ortaya çıkışından bu yana devlet yönetimi şekilleri üzerine birçok tartışma yaşanmıştır. Bu tartışmaların başlıcaları, devletin nasıl yönetileceği, hükümetin başa geliş şekli, hak ve hakkın kazanımları şeklindedir. Bu süreçle beraber içi doldurulmamış birçok kavram da ortaya çıkmıştır. Bu kavramlardan en önemlilerinden biri demokrasidir. Demokrasinin yayılmasıyla beraber kitleler sahip oldukları hakların farkına varmışlardır ve yönetim istekleri de bu ekseninde şekillenmeye başlamıştır. Bu noktada bağımsızlık ve siyasal özerklik gibi kavramların önemi ve anlamı artmıştır. Bu çalışmada siyasal özerklik kavramı muğlâklıktan kurtarılmaya ve kullanım yeri ve biçimleri anlaşılmasına çalışılacaktır. Çalışmanın sınırlandırılması açısından ilk bölümde sadece özerklik türleri ve siyasal özerklikle karıştırılan belli kavramların tanımı yapılacaktır. Bu bölümde ayrıca çalışmanın son bölümünde de kullanılacak olan siyasal özerkliğin belirleyici unsurları saptanacaktır.

İkinci bölümde ise tarihsel anlamda siyasal özerkliğin gelişimini destekleyen, self-determinasyon, küreselleşme, Wilson İlkeleri ve Çokkültürlülük gibi kavramlar incelenecektir.

Son bölümde ise siyasal özerkliğin farklı uygulanış biçimlerinin görüldüğü üç ülke olan, İspanya, Bosna-Hersek ve Çeçenistan ele alınıp bu üç ülkeye karşılaştırmalı bir bakış açısıyla bakılacaktır. Ve ilk bölümde saptanılan siyasal özerkliğin belirleyici unsurlarını ne derece taşıdıkları incelenecektir.

BÖLÜM 1: SİYASAL ÖZERKLİK

Siyasal özerklik farklı boyutlara sahip bir kavramdır. Bu bölümde somutlaştırma adına öncelikle “özerk” kavramının tanımı, özellikleri ve çeşitleri üzerinde durulacaktır. Ardından ise, yakın okumaya tabii tutulan siyasal özerklik ayrı bir başlık altında ele alınacaktır. Son olarak ise siyasal özerklik kavramı ile sıklıkla karıştırılan Self-Determinasyon kavramı üzerinde durulacaktır.

1.1. Özerklik Kavramı

Özerklik, tek başına kullanımından ziyade başına gelen kelimelerle birlikte anlam kazanan başka bir ifade ile bu şekilde belirsizlikten kurtulan bir kelimedir. Bu hususa örnek olarak; siyasi özerklik, idari özerklik, mali özerklik, kültürel özerklik, etnik özerklik, bireysel özerklik, iş gören özerkliği gibi kullanımları göstermek mümkündür. Bununla bağlantılı olarak akademik anlamda özerklik konusu ise çok farklı şekillerde tanımlanmıştır.

Ancak; merkezi bir gücün yönettiği daha geniş bir kuruluşun içinde kendi kendini serbestçe idare etmek hakkı veya bir kişinin kendi kendine serbestçe karar verebilme hakkı olarak “kavramın ruhu” ortaya konabilir. Buna göre özerklik, genel olarak, merkezi idare dışında kalan kuruluşlarca ve kanunla belirlenen sınırlar içinde kullanılabilir. Bu kuruluşlar, kendi kurallarını koyabilme yetkisine ve idari ve mali konularda az veya çok hareket etme serbestliğine sahiptirler (Meydan Larousse Ansiklopedisi XV:371–372).

Yine özerklik, Türk Hukukunda eskiden beri kullanılan “muhtariyet” kelimesinin karşılığıdır ve bağımsızlıktan farklı bir kavramdır. Örnek vermek gerekirse, yargı organının bağımsızlığından söz edilirken, bu organın hiçbir yerden emir ve direktif alamayacağı belirtilmek istenir. Oysa özerk bir kuruluş üstünde denetim uygulanabilir. Birçok “yerinden yönetim” organı üstünde uygulanan bu denetim, idare bütünlüğünü, kamu hizmetlerinin, eşitlik kuralı uyarınca devamlılığını sağlama amacıyla, merkezi idare tarafından gerçekleştirilir (Meydan Larousse Ansiklopedisi XV:371–372).

Herhangi bir birimin kendi kendisini yönetmesi, kendisine ilişkin kararları kendisinin alabilmesi durumunu ifade eden özerklik, en genel anlamda, bir birimin diğer

birimlerden tamamen bağımsız olmasıyla onlara doğrudan bağımlı olması arasındaki bir duruma da işaret etmektedir (Sönmezoğlu,2005:527).

Özerklik kavramı, yönetim tarzı olarak dış denetimden bağımsız olma hali şeklinde tanımlarken, çeşitli bireylerin, bölgelerin, örgüt ve kurumların ve devletin tüzel ya da gerçek kişilerin haklarını ihlal etmemek koşuluyla kendilerini ilgilendiren konularda hedeflerini belirlemesi ve kararlarını alabilmesi olarak da tanımlanmaktadır. Ayrıca özerklik en düşükten en yükseğe yetki ve sorumluluk devri şeklinde de tanımlanabilir (Yolcu,2010:257).

Siyasi anlamda özerklik ise ulusal ve uluslar arası alanda söz konusu olmaktadır. Ulusal ölçekte özerklikle, bazı kuruluşların, örneğin sendikaların, baskı gruplarının, iktidardan tamamen bağımsız olmaması ancak tamamen ona bağımlı da olmaması anlamında belirli bir serbestlik düzeyi olarak karşılaştırılmasıdır. Uluslar arası düzeyde ise kavramın temeli, kendi kendini yönetme durumunda olan sömürgelerin ve İngiliz sisteminde dominyonların konumunu nitелеmek amacıyla kullanımına dayanmaktadır. Bilindiği gibi İngiliz sisteminde dominyonlar taca bağlıdır ve bu şekilde hareket etmektedir. Günümüzde de giderek belirginleşen bir karşılıklı bağımlılık olgusu çerçevesinde, devletlerin bağımsızlıklarını veya egemenliklerini nitelerken bu kavramlar yerine özerklik kavramının kullanılması gerektiğinden söz edilmektedir (Sönmezoğlu,2005:527).

Burada bahsedilen dominyon sistemini biraz daha açmak siyasi özerkliği somutlaştırma adına faydalı olacaktır. Dominyon adı; Kanada, Güney Afrika, Avustralya, Yeni Zelanda gibi İngiliz monarşisinin himayesi altında olan ülkelerin tamamına verilen bir isimdir. Ancak II. Dünya Savaşı sonrası sömürgelerin bağımsızlığıyla bu kullanım sona ermiştir. Sonrasında ise bu devletler “Commonwealth” (İngiliz Uluslar Topluluğu) adını alan bir devletler topluluğu şeklinde birleştirilmiştir. Bu topluluktaki ülkeler siyasi yönden bağımsız olsalar da ekonomik manada İngiltere ile yakın bir bağımlılık ilişkisi sürmektedir.

Bağımsızlık ve egemenlik yerine dahi kullanıldığı görülebilen siyasal özerklik kavramını somutlaştırmak için farklı tanımlamalardan hareketle üzerinde biraz daha durmak faydalı olabilir.

Bu noktada her şeyden önce Türkçede genelde siyasi ve idari anlamda kullanılan özerkliğin aslında daha geniş bir alanı kapsadığını da belirtmek gerekir. Dolayısıyla Siyasi Özerklik, ona eş anlamda kullanılan muhtariyet ve otonomiden daha geniş bir kullanım alanına sahiptir (Öztürk,2011:84–85).

Özerkliği yerel yönetimler çerçevesinde ele alan Eryılmaz'a göre ise özerklik, bu yönetimlerce kanunların çizdiği sınırlar çerçevesinde kullanılmaktadır. Buna göre, özerklik, “mahalli nitelikteki işleri, kendi sorumlulukları altında ve kendi organları eliyle yerel nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı ve imkânıdır” (Eryılmaz,2011:149).

Ancak özerklik, toprağa dayalı olabileceği gibi kültürel de olabilir. Etnik grupların belli bir bölgede çoğunluk oluşturması durumunda toprağa dayalı olabilir. Etnik grupların büyük ölçüde dağınık birbirine karışmış oldukları durumda, topraksal olmayan ve grupların kendi kültürel yaşamlarını denetleyebildikleri kültürel özerklik biçimleri de olanaklıdır. Topraksal özerklikte ise, gruplar, aynı bölgede yaşamalarının verdiği ayrıcalıkla kültürel, siyasal, toplumsal ve ekonomik konular üzerinde daha fazla denetim sağlayabilirler. Etnik bir grubun, savunma ve dış politika alanlarında karar verme yetkisini merkezi yönetime bıraktığı yerde, geniş kapsamlı özerklik de bir olasılıktır (Kirişçi ve Winrow, 1997:195).

Özerklik, muhtariyet ve otonominin eş anlamlı kavramlar olduğunu ifade eden Alada, ‘hareketinde serbest olan’ anlamına gelen muhtar sözcüğünden türetilmiş muhtariyeti, “iradesi ve idaresi kendi olma”, “erkinlik” durumu olarak tanımlar. Özerkliğin, İngilizce karşılığı olan “Autonomy” ise etimolojik olarak, Yunanca “auto” ve yasa anlamına gelen “nomos”un bileşiminden oluşmuştur ve “birisinin kendi kendine, kendi yasasını koyması” anlamına gelir (Alada,2008:6–7).

Toplumsal özerklik taleplerinin psikolojik temelleri olduğunu vurgulayan Erik Erikson, bu taleplerin “kimlik” temeli üzerinde kurulduğunu vurgular (Alada,2008:7). Freud gibi kişilik gelişimini belirli dönemler içinde ele alan Erik Erikson (Özdemir ve diğerleri, 2012:569), gelişim için çok önemli bir dönem olan otonomi kazanma veya bir başka deyişle olaylar karşısında kendi kendine karar alma ve bağımsız reaksiyon verme becerisinin anne ve babanın kurduğu denge doğrultusunda şekillendirildiğini savunarak

(Gençöz,1998:2-3), özerkliğe ego psikolojisi ve psikososyal kuram açısından da bir temel getirir.

Felsefi alandaki özerklik yaklaşımlarına da değinmek konuyu somutlaştırma adına faydalı olacaktır.

Özerklik kavramını ahlak anlayışının temelinde oturtan Kant'a göre bu kavram, insanın ahlaki eylemlerini belirleyip, sınırlarını çizmektedir. Ahlak yasasının varlık sebebi olan özgürlük, akılla kavranır ve ahlaki yargılamada bulunmanın da önkoşuludur. Bu anlamda otonomi, kendi aldığı kararlara kendisi uyan, yani özgürlük fikrine uygun eylemde bulunan insanın bir özelliğidir (Gül,2008:2). Kant özgürlüğü iç ve dış özgürlük olarak ikiye ayırır. Özerklik; daha çok dış zorlamalardan korunmanın yollarıyla ilgilenen siyaset ya da siyasal özgürlüklerle doğrudan ilgili değildir, iç özgürlüğün konusudur (Alada,2008:8). Buradan hareketle özerkliğin ahlaki bir boyutu, içeriği olduğu da düşünülebilir.

Modernitenin ortaya çıkardığı özerk birey anlayışı ve bireyin özerkliğine aşırı vurgu, Kant'ın ödev anlayışının belki de aşırıya götürülmüş bir yorumunun, her insanın kendisinin otoritesi, rehberi ve hakikat üreticisi olması şeklinde bir sürecin önünü açmıştır. Bu durumda, özerk birey olarak kurgulanan modern insana amaç sağlayacak kaynaklar ortadan kalkar. Anlam kaybına uğrayan bu birey için de özgürlük hiçbir şey ifade etmez (Bayram,2010:44). Arendt ise, özgürlüğün sadece düşünce alanında yer alan bir olgu olarak görülmesine karşı çıkmış ve özgürlüğü siyasi bir kavram olarak kurgulamıştır. Bu anlamda özgürlüğü, "içsel özgürlüğe" karşıt bir anlamda ve siyasi eylem alanını kastederek kullanmıştır (Yılmaz,2010:227).

Bireyin hangi anlamda özerk olabileceğini sorgulayan düşünürlerden Costariadis de soruna iç ve dış veçhelerden bakarak çözüm getirir. Ona göre iç veçhede özerk olmak, özgürlüğe ve hakikat amacına bel bağlandığı anlamına gelmektedir. Dış veçhede ise, "toplumsal kurumun bireyi önüne geçilmez biçimde içselleştirmesini" ifade eder. Hakikate ve özgürlüğe ulaşabilmek için tarihsel-toplumsal alanın, sınırsız bir sorgulama uzamının kapılarını açabilecek biçimde kendi kendine değiştirmiş olması gerekir. Costariadis, özerkliği Atina demokrasisi ve modern Avrupa tarihine bakarak tanımlarken, kavramı, siyasetle iç içe ve sorgulanabilir, değiştirilebilir ölçüde açık iktidarla kurumlandırılmış bir yapıda, bireysel ve toplumsal aklın düşünsel eylem tarzı

olarak görmektedir (Alada,2008:8). Buradan hareketle de iç ve dış özerkliğin yaygın bir tespit olduğundan bahsedilebilir. Yine özerkliğe ahlaki bir boyut katmak da yaygın bir düşüncedir.

Ancak, Eski Yunan demokrasilerinde var olan özgürlüğün bugünkü anlamda özgürlükle bir ilgisi olmadığını savunan görüşler de söz konusudur. Söz gelimi Sartori ve Eski Yunan demokrasilerinin bireysel değil toplumsal anlamda özgür olduğunu vurgular¹. Bu dönemde toplum içinde eriyen insanın ne bir koruma alanına ne de bağımsızlığa sahip olduğuna dikkat çeker. Özgürlüğün zaman içinde kazanıldığını ve bugünün modern insanının, devletin vatandaşından “daha fazla bir şey” olması düşüncesinin iki dönem arasındaki farkı oluşturduğunu vurgular (Bilge, 2011:51).

Siyasal özgürlüklerin korunmasıyla ilgili olarak; yasaların sağladığı koruma, hukukun üstünlüğü ve liberal anayasal yol gibi üç hukuksal yolun yanında, özerkliği de gerekli göstermektedir. Bu arada Sartori'nin, özerkliği, “kendimizi kendi yasalarımıza bağımlı tutmak” ya da “demokratik özgürlük” olarak tanımladığını belirtmek gerekir. Yine Sartori özerkliğin özgürlüğü her zaman koruyabilme yeteneğinin olmadığını, kavramın, eski çağ demokrasileriyle birlikte son bulduğunu belirtir (Alada, 2008:7-9).

Özerkliğin ve özgürlüğün kaynaklarının içsel veya dışsal olduğu yolundaki bu felsefe ağırlıklı analizlerin yanı sıra kavramın hukuki boyutunda da benzer bakış açısı hâkimdir. Özerkliğin hukuki boyutuna bakacak olursak, devlet idaresinin bir parçası ve devletin sorumluluk alanında bir organizasyon prensibi olarak ele alınabilecek olan kavram devlet idaresinin karşısında farklı statüleri de ifade edebilmektedir. Kanunla belirlenen ölçüde tamamen veya kısmen bağımsızlık, faaliyet alanıyla ilgili serbest karar alabilme ve kendi adına ve sorumluluğu altında bu kararları uygulayabilme yeteneği de özerlik kavramıyla ifade edilmektedir.

Özerkliği, bir toplumun demokrasiyle yönetilmesini sağlamak ve temel hak ve özgürlüklerin korunmasıyla bağdaştıran yaklaşımlar da mevcuttur. Buna göre, bu amaçlara yönelik kurumların geliştirilmesiyle özerklik kavramı ortaya çıkmıştır.

¹ Özgürlüğü, dış ve iç olmak üzere iki yönlü açıklayan bir başka düşünür olan Sartori'ye göre, bağımsızlık, koruma, eylem gibi terimler dışsal özgürlüğü gösterirken, özerklik, irade ve kendini geliştirme, çoğunlukla iç özgürlüğe işaret etmektedir. İleride de görüleceği üzere siyasal özgürlük ise bir iç özgürlük değil; ilişkisel bir özgürlüktür (Bayramoğlu, 2008:7).

Özerklik ile merkezden yönetimin sakıncaları en aza indirilir ve yerel yönetimlere kendi sorumlulukları altında, kamu yararı amacıyla, kendi hizmetlerini düzenleme hakkı sağlanır (İşbir,2010:1585–1586).

İşbir'in tanımından yola çıkarak bu tanımlamanın yerel özerklik adına yapıldığı söylenebilir. Yerel özerklik kavramı ise sıkça siyasi özerklik kavramı ile karıştırılmaktadır. Bu yüzden, yerel özerklik ve siyasi özerklik kavramlarının karıştırılan yönlerine de değinilmek gerekir.

Tam bu noktada özerkliğin tanımı yapılırken bazı kavramlarla ilişkilendirildiği ve bu kavramlarla karıştırıldığından da bahsetmek gerekir. Özellikle iki kavram sıklıkla özerklik yerine kullanılmaktadır. Bunlardan ilki yerelleşmedir. Bunun başlıca nedeni olarak yerelleşmenin ve özerkliğin ikisinin de merkezileştirilmiş bir yönetim yapısından yerel yönetime kaynak aktarımı yapılmasını içermesi gösterilebilir (Yolcu, 2010:258).

Özerklik kavramının karıştırıldığı bir diğer kavram ise bağımsızlık kavramıdır. Bu iki kavramı birbirinden ayırmak için şu ayırmadan hareket edilebilir: Bağımsızlık siyasi otoritenin tek olduğu ve farklı hiçbir otoriteye tabi bulunulmayan bir kavramken, özerklik ise alınan kararların mutlak suretle farklı bir otorite tarafından onaylanmasını gerektiren bir karardır.

Özerklik aynı zamanda özgürlük kavramıyla da sıkça karıştırılmaktadır. Aslında iki kavram da ana hatlarıyla birbirinin benzeri olsa da en sık yapılan hata burada bir kez daha vücut buluyor. Özgürlük kelime anlamı itibariyle, tek başına, bağımsız ve kişisel iradeyle alınan kararları anlatır. İki kavram arasındaki fark hususunda kilit nokta ise “başkasından bağımsız” olma durumudur. Özgürlükte bu mümkünken, özerklik kavramında kendi kararlarını alan bir irade vardır. Ancak bu iradenin aldığı tüm kararlar başka bir iradenin *denetimi* ve *onayından* geçmektedir. Buradan hareketle çalışmanın ileri ki bölümlerinde de görüleceği üzere özerklik kavramının karıştırıldığı tüm kavramları ayırırken aslında kullanılacak kilit sözcük “bağımsız olmak” denilirse yanlış olmayacaktır. Zira bakıldığında, özgürlük, bağımsızlık ve egemenlik gibi kavramlarla özerklik kavramının sık sık karşılaştırıldığı görülmektedir. Bu kavramların temelde özerklik kavramıyla benzeştiğini görsek de “tek başına” hareket etmek temel alındığında karıştırılan tüm kavramlardan özerklik kavramı ayrı tutulabilir.

Özerklik kavramıyla ilgili tüm bu tanım ve yaklaşımlardan yola çıkarak bu kavramın ana bileşenleri olarak; birey, kurum, topluluk veyahut bölgelerin kendi adlarına kendilerini ilgilendiren kararları alabilmeleri ancak uygulayabilme noktasında denetim ve onay aşamalarına tabi olunması gibi hususlardan bahsedilebilir.

1.2. Özerklik Çeşitleri

Özerkliğin tek bir formu bulunmamaktadır. Özerklik aşağıda ifade edilen seçeneklerden herhangi biri olarak bir siyasi-idari sistem içinde yer almış olabilir. Bunlar şu şekilde özetlenebilir:

- *Kültürel ve Fonksiyonel Özerklik:* Sözelimi eğitim alanına kültürel ve fonksiyonel bir özerklikten bahsederken; yüksek öğretim kurumları da dâhil üniversite düzeyine kadar değişik seviyede aynı okullar, kendi kendini yöneten dini kurumlar, sosyal örgütler söz konusu olacaktır (Şahin, 2000:29). Fakat çeşitli etnik gruplara verilen kültürel anlamdaki özerklikten bahsediliyorsa o grubun kendi çeşitli ritüellerini, dillerini ve folklorik temalarını yaşatmasından söz edilmektedir.
- *Bölgesel Özerklik:* Yaşadıkları devlet içerisinde sadece azınlık olsalar dahi, özellikle bir etnik grubun açıkça çoğunluk olduğu bir bölgede bu gruba ve bölgeye otonomi verilmesini ifade eder. İspanya'daki Katalonya bölgesi bunun bir örneğini teşkil etmektedir (Şahin, 2000:29). Dikkat edilirse bölgesel özerklik siyasi özerklik kapsamında değerlendirilebilecek bir özerklik çeşididir.
- *Yerel Özerklik (Local Autonomy):* Yerel özerklik en yalın haliyle; çeşitli yerel toplulukların kendi ihtiyaçlarını karşılama doğrultusunda seçimle işbaşına getirdikleri kurumlar vasıtasıyla yerel hizmetlerin yürütülmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu aynı zamanda şu anlama da gelir; yerel özerkliğe sahip organlar merkezi ya da herhangi bir bölgesel etki olmaksızın seçilen yönetimlerin bölgedeki kararlar ve bütçe üzerinde serbest hareket hakkına sahiptir (Usta ve diğerleri, 2013:43). Yerel özerklik kavramı ile "mahalli idare

özerkliği” kavramının literatürde sıklıkla ayrı ayrı kavramlar olarak ele alınmasına rağmen bu iki kavram özü itibariyle birbirinin aynıdır²

- *İdari Özerklik:* “Yerel yönetimlerin, kendi işlerini merkezi yönetimin müdahalesi olmadan kendi organlarının kararları doğrultusunda serbestçe yürütebilmeleridir. Burada önemli olan, merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki denetim yetkisinin kanunlarla belirlenmesi ve sınırlı düzeyde tutulmasıdır” (Eryılmaz, 2011:149). Görüleceği üzere idari özerklik özerkliğin bağımsızlık demek olmadığını tekrardan net bir şekilde göstermektedir.
- *Personel/ İşgören Özerkliği:* “Personel özerkliği, yerel yönetimlerin kendilerine ait personel rejiminin bulunmasını ifade eder” (Eryılmaz, 2011:150). Çalışanların sadece emir- komuta zinciri dahilinde iş gören elemanlar olmasını değil de, örgütsel amaçlar doğrultusunda yetki sahibi olmalarını, inisiyatif alabilmeleri düzeyini ifade eder. Özerkliğin bu türü, yaratıcılık, kişisel çalışma, yansıtma, yeni düzenlemelerin ayrıntılı incelenmesi ve bunlara bağlı olarak mesleki gelişmeyi de teşvik edici niteliktedir (Zencirci,2010:91). İşgören özerkliği, çalışanların faaliyeti başlatma, sürdürme ve düzeltme ile ilgili konularda kendi kararlarını alabilmesi ve üst yönetimden bağımsız hareket edebilmesi anlamına gelmektedir (Çöl,2006:67).
- *Bireysel Özerklik:* Birey olarak herkesin anne ve babalarından, toplumdan miras aldığı hayat tarzlarını ya da dini ya da etnik cemaati sorgulama hakkını ve gerekirse, birey için bu geleneksel hayat biçimine ve sosyal rollere bağlı kalıp kalmamaya karar verme hakkını ifade eder (Kymlicka, 1998:15). Kymlicka’nın bu tanımından yola çıkarak, bireysel özerkliğin aynı zamanda kültürel özerklik olarak da algılanabileceğini söylemek mümkündür denilebilir. Yine tanımdan yola çıkıldığında bireysel ve kültürel özerkliğin toprağa dayalı olmadığı da söylenilebilir.
- *Mali Özerklik:* Kavramın özü, örgütlerin merkez yapılanmadan bir diğer deyişle siyasi etkilerden ayrı hareket edebilmesinde saklıdır. Yani mali özerklik

² Bu aynılık herhangi bir mahalli idare özerkliği tanımı ile net bir şekilde fark edilebilir. Sözgelimi, mahalli özerklik; Anayasa ve yasaların belirlediği kamu hizmetlerinin önemli bir bölümünün yurttaşların yararına olarak, yerel yönetimlerin sorumluluğu altında yerine getirme yetkisidir.

kavramının muhteviyatında kurum ve örgütlerin siyasetten ayrı tutulması yatmaktadır. Siyasetten uzaklaştırılan yönetim, piyasa ilkeleri uyarınca hareket edebilme serbestisine kavuşup, şirketleşecektir. Bir hükümet döneminin on katı kadar bir süre boyunca imtiyazlara sahip şirketlerin dokunulmazlıklarına sahip olacaktır. Ekonomik verimlilik ölçütleri ekseninde çalışan örgütler mali olarak hesap verebilir sayılacaktır. Özetle özerk kurumlardan anlaşılması gereken siyasal ve toplumsal etkilerden ayrıklıktır. (Yılmaz, 2009:24). Mali anlamda bir özerklik, yerel yönetim kademelerinin kendi yetkilerini içeren çeşitli görevleri yerine getirmelerini sağlayacak kadar gelire sahip olmaları durumudur. Yerel yönetimlerin mali kaynaklarının büyük bir bölümü, kanunun belirlediği sınırlar içinde, oranları kendilerince belirlenen yerel vergi ve harçlardan oluşur. Mali özerklik, aynı zamanda idari özerkliğin uygulanabilmesinin güvencesi olarak da nitelendirilebilir. Zira merkezi yönetimin etkisinden bağımsız bir gelir sisteminin yokluğu, yerel özerkliği de anlamsız kılacaktır (Eryılmaz, 2011:149,150).

Buraya kadar özerkliğin birtakım kullanımlarından daha doğrusu çeşitlerinden bahsedildi. Bunların esas olarak ya idari ya da siyasi özerkliğin kapsamı içinde yer alan uygulamalar olduğu söylenilebilir. Şimdi tüm bu bilgilerin ışığı altında temel araştırma konusu olan siyasi özerklik kavramı yakın plana alınabilir. Hemen belirtmelidir ki, siyasal özerklik tüm bu uygulamalardan da geniş kapsamlı olan ve esasen statüsel nitelikte bir özerklik çeşididir.

1.3. Siyasal Özerklik

Siyasal özerklik kavramı ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında kavramın idari ve hukuki arka planının self-determinasyon (kendi kaderini tayin hakkı), çokkültürlülük ve idari ve yerel özerklik kavramları ile iç içe bir görünümde olduğu görülmektedir. Anlaşılacağı üzere siyasal özerklik kavramının tarihsel ve hukuki bir boyutu da vardır. Konuyu somutlaştırmak adına önce bu noktada analizlerde bulunmak faydalı olabilir.

Siyasal özerklik, Batı tarihinin siyasi-idari yapılanmasının bir parçası özellikle Batılı toplumların demokrasi adına benimsediği en önemli felsefelerden biri olarak ele alınabilir. Bunun jeopolitik bir durum olduğu da açıktır. Kavramla ilgili dünyada birçok çalışma yapılmıştır. Ancak yapılan çalışmalara bakıldığında geçmişten beri değişen

fazla bir şey olmadığı, hukuki ve kültürel bazı gerekler ile muğlâk bazı hususları içerdiği söylenebilir. Anlaşıldığı üzere siyasal özerklik komplike bir kavramdır.

Siyasal özerklik kavramının açıklanmaya çalışılacağı bu kısımda kavramın ana hatlarının çizilmesinin ardından kavramla karıştırılan ve çok yakın olan diğer kavramlara bir göz atılacak ve somutlaştırıcı bilgilere ulaşılmaya çalışılacaktır. En son olarak da bunlardan hareketle siyasal özerkliğe ait başlıca özellikler (unsurlar) ortaya konmaya çalışılacaktır.

Hatırlanırsa çalışmanın başlangıcında özerklik kavramı esas olarak; bir grup, bir kurum veya bir topluluğun kendi kendine karar verebilme hakkı olarak ifade edilmiş ancak çok sayıda tanım oluşuna da vurgu yapılmıştır. Özerklik kavramının bir çeşidi olan siyasi özerklik kavramı hakkında da farklı tanımlar söz konusudur ve literatürde bu özerklik biçiminin tanımına bir görüş birliği olduğu söylemek zordur. Ancak yapılan çalışmalardan hareketle, bu kavramın içeriğinde; ulus altı bir topluluğun hukuki varlıklarının temeli olan hukuki belgelerin hazırlanmasına katılabilmesi ve kendi kaderini idari ve özellikle siyasi alanlarda belirleme yetkisine sahip olması; dil, din, doğal kaynakları, kültürü hakkında asgari düzeyde de olsa tasarruf yetkisi olması ve yerel yasama ve yürütme organlarının bulunması, gibi hususların yer aldığını söylemek mümkündür (Murtazaoğlu,2004:43).

Şimdi bu genel verilerin ötesinde özel birtakım tanımlara göz atarak kavram biraz daha yakından tanımlanabilir.

Rehimli siyasi özerkliği; siyasi-hukuki anlamda üniter, bazen federatif devletin arazisinin belirli bir kısmında kendi-kendini yönetme hakkı olarak tanımlar. Ancak özerkliğin ülkenin tüm bölgelerine değil, üniter devletin sadece coğrafi durumu ve milli özelliğine göre farklılık taşıyan kısımlarına verilebileceğine de vurgu yapar (Rehimli,2009:381).

Siyasal özerkliği insan hakları kapsamında ele alan Murtazaoğlu'na göre ise, bu hak, siyasal yerinden yönetim ilkesine dayanır. Buna göre siyasi özerklik hakkı, kendi kaderini tayin hakkının iç boyutu olarak; bir üniter veya federatif devletin belli bir bölgesinde yaşayan etnik topluluğun (ulusun, azınlığın vs.), o topluluğu oluşturan kişilerin her birinin dinini, dilini, örf ve âdetini, topografini ve diğer etnik özelliklerini

korumak ve yerel hizmetlerini karşılamak amacıyla bir siyasi özerk birim (cumhuriyet, eyalet, il, bölge, vs.) kurma hakkıdır (Murtazaoğlu, 2008:43).

Tanımlardan öyle anlaşılıyor ki siyasi özerklik için siyasi manada farklılaşan bölgeler gerekmektedir. Buradan hareketle otonom-özerk bölgeler tanımının da kullanıldığı görülmektedir. Zaten Türkçe’de özerklik ya da muhtariyet olarak ifade edilen otonomi kavramı kendi statüsünü belirleme anlamına gelir. Ancak siyasi bölgelerin bağımsız bir hükümet ya da devlet olmadıkları vurgulanmalıdır. Bu bölgeler ancak kendi hukuki varlıklarının temeli olan hukuki belgelerin hazırlanmasına katılabilir ve bu statülerle en geniş anlamda kendi kendini yönetme yetkisini kullanabilirler. Bu hususlar siyasi özerklik bağlamında göz ardı edilmemesi gereken önemli ayrıntılardır. Anlaşılacağı üzere siyasi bölgeler için geçerli olan özerkliği ifade etmek için, siyasi özerklik kavramının kullanılması yaygındır. Nalbant’a göre, bu siyasi özerkliğin temeli statüler³ olduğu için, statüsel özerklik ya da statüsel iktidar tanımı siyasi bölgeler için en kapsamlı kavramdır (Nalbant:1997:50,232,233).

Bu husus biraz daha açılırsa; hukuksal (statüsel) olarak, özerkliğin birinci biçimi, yasama, yürütme ve yargı yetkisi bulunan Özerk Cumhuriyetler, diğeri ise sadece yerel nitelikli hizmetleri sunmada merkezden bağımsız olan özerk bölgelerdir (Rehimli, 2009:382). Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı da yerel yönetimlerin özerkliği kavramını; yerel makamların kanunlarla belirtilen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumlulukları altında ve yerel halkın çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı ve imkânı olarak tanımlamaktadır (Sönmez, 2012:39,40).

Kavramın tahlili için yardımcı olabilecek bir başka kaynak da özerkliğe yer veren ülkelerin anayasaları olabilir. Dünyada siyasi özerklik tartışmalarında akla gelecek ilk örneklerden biri olan İspanya anayasası bu konuda başvurulabilecek en iyi örneklerden biridir.

Şöyle ki Anayasa, özerkliğe geçiş için aday “toprakların” veya “bölgelerin” kimi özelliklere sahip olmasını gerekli görmektedir. Yani statüsel bir yaklaşım söz

³ Statüden kast edilen, o bölge halklarının tarihsel arka plandan gelen hukuki ve siyasi konumudur. Hukuken ve siyaseten egemenlik sahibi olma ve bunu sürdürebilmek de statünün başlıca unsurudur.

konusudur. Buna göre, bu bölgeler komşu vilayetlerden oluşmalı, tarihi ortaklık, kültürel ve ekonomik birlikteliğe sahip olmalıdır.

İspanya Anayasa'sında “bölgeler” ve “tabiyetler”den söz edilmekte ve her bölgenin kendi kurumlarına sahip olması öngörülmektedir. Bu anayasanın 152. Maddesine göre, bu kurumlar en azından kendi kendini yönetmeye yönelik genel seçimle oluşturulan bir yasama meclisini, idari ve yürütmeye ilişkin görevleri olan bir hükümeti ve özerk meclis üyeleri arasından seçilmiş bir başkanı içermelidir. Ayrıca yargı yetkisini yerine getirecek kurumlar mahkemeler de oluşturulabilir. İspanya Anayasası, en ince ayrıntısına kadar, özerk topluluklarda merkezi devletin yetkilerini de belirtmektedir (İspanya Anayasası Madde 149). Buradan hareketle siyasal özerkliğin yerel nitelikteki hizmetler için yasama ve yürütme yetkilerini içeren bir statü olduğu da söylenebilir.

Merkezi devlet işlerinin, savunma ve silahlı kuvvetler, genel adalet işleri ve hukukla sınırlı kaldığı İspanya'da, özerk toplulukların yetkileri ise 148. Maddede belirtilmiştir. Buna göre, özerk bölgeler; vergi, özerk polis, televizyon, kendi dil veya kendi dillerinde eğitim öğretim, basın ve yayın, bilimsel araştırma, taşımacılık, kamu yatırımları, yönetim kurumları oluşturma ve örgütlemeye de tam bir özgürlüğe sahiptirler (Güzel, 2004:121).

İspanya'da her özerk topluluk, “elecciones autonómica” (özerk seçimler) ile birer “parlamento autonómica” (özerk parlamento) seçmektedir. Seçilen bu meclisten birer hükümet (gobierno veya birinden diğerine değişen isimlerle anılan yürütme organları) oluşturulur. Hükümetlerin başında bir başkan veya başbakan bulunur (Güzel, 2004:121).

Yine 1974 Yugoslavya Anayasası da siyasal özerkliği somutlaştırmak adına iyi bir örnek olabilir. Zira Eski Yugoslavya bir ekol olarak ele alınmaktadır. 1974 Anayasası, Cumhuriyetlere “Yugoslav Federasyonunun kurucu unsurları” statüsünü kazandırır ve Kosova ile Voyvodina'nın özerk bölgeler olduğunu belirtir. Buradan Kosova yakın plana alındığında, kendi anayasasını hazırlayabilme, kendi parlamentosuna, kendi mahkemelerine sahip olma, polis gücünü oluşturabilme ve kendi okullarını kurabilme haklarına da sahip olduğu bu anayasada görülmektedir. Bölge, merkez bankası kurma ve vergi toplama hakları yanı sıra, Kosova Federal başkanlık da dâhil olmak üzere federasyon organlarında eşit temsil ve oy hakkını da elde etmiştir. Ancak tüm bu

haklara rağmen Kosova özerk bölgesine mevcut federasyondan ayrılma gibi bir hakka hiçbir zaman sahip olamamıştır (Taşdemir ve Yürür,1999:141-142).

Anayasalardan hareketle somutlaştırma bağlamında bir başka örnek olarak da İtalya Anayasası'na başvurulabilir. Kanunlarla saptanan bir çerçeve içinde bölgelere yasama yetkisi veren İtalyan Anayasası, özel statüye sahip 5 farklı bölge öngörmüştür. Buna göre; bölgeler kırsal alan ve kent zabıtası, fuarlar ve pazarlar, sağlık ve hastane yardımı, zanaat ve mesleki eğitim ve okul yardımı, müze ve kütüphaneler, turizm okulları, tramvay ve bölge düzeyinde otomobil hatları, bölge kaynak suları, taş ve kömür ocakları, tarım ve ormancılık ve el sanatları konusunda yetkilidir (Falay ve Varcan, 2007:88).

1.3.1. Siyasal Özerklikle Yakın Anlama Sahip Olan Kavramlar

Siyasal özerklik kavramını ve kavramı oluşturan unsurları inceledikten sonra kavramın çerçevesini daha iyi çizebilmek için kendisinin yerine kullanılan ve çoğu zaman da bir kavram karmaşası yaşanmasına da yol açan çok yakın kavramların incelenmesi önem kazanmaktadır. Bu kavramlardan en önemlisi, kendi kaderini tayin (Self-determinasyon) kavramıdır. Açıkçası bu iki kavramın karıştırılması son derece tabiidir çünkü kendi kaderini tayin hakkı siyasal özerklik kavramına benzer ve bu kavrama meşruluk sağlayan öğeler içermektedir. Kendi kaderini tayin hakkı ikinci bölümde ayrıca ele alınacaktır ancak konunun bu bölümünün daha iyi anlaşılması ve kavramların farkı adına kısaca ele alınmasında fayda vardır.

20. yüzyılda, imparatorlukların tarihe karışma sürecinde toplulukların farklılıklarını iddia ve ispat etmek istemeleri, self-determinasyonu yani “kendi kaderini tayin” konusunu gündeme getirmiştir. Bu noktada belirtilmelidir ki; modern zamanlardan önce de tarihte pek çok devlet kurulmuştur ancak self-determinasyona dayanarak devlet kurulması, 20. yüzyıla beraber gündeme gelen bir husustur. Bu gelişme siyasal özerklik için de bir altyapı oluşturmuştur (Şahin, 2000:8).

Self determinasyon fikrinin gelişmesine katkıda bulunan düşünürlerin başlıcaları çelişkili gibi gözükse de, Sovyetler Birliği'nin kurucusu olan Vladimir I. Lenin iken bir diğeri de Amerika'nın Birinci Dünya Savaşı sırasındaki başkanı olan Woodrow Wilson'dır. Eserlerinde, “ulusların self-determinasyon hakkı” fikrini savunan Lenin,

“İlhak” hakkında fikirlerini yazarken self-determinasyonu da açıklamıştır. Lenin’e göre, bir ülkenin veya yerin ilhakı “bir ulusun self-determinasyon hakkının ihlali” idi. Daha da ileri giderek ilhak kelimesini şu şekilde ifade etmiştir;

“Herhangi bir şekilde küçük veya zayıf bir ulusun açık seçik ve istekli olarak rızalarını ve arzularını belirtmeksizin daha güçlü bir devlete katılmaları; bu zorla katılmanın zamanı ne olursa olsun, zorla ihlal edilen veya ülke sınırları içerisinde tutulan bu ulusun gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun ve dünyanın ister Avrupa’ında, isterse uzak deniz aşırı yerlerinde olsun, bu ilhaktır ve geçersizdir” (Şahin, 2000:10).

Lenin’e göre “self-determinasyonu destekleyenleri ayrılıkçılığı savunmakla suçlamak, boşanma hakkını destekleyenleri aile ilişkisini tahrip etmekle suçlamak gibi aptalca ve iki yüzlüdür” (Şahin, 2000:12).

Bu kadar önem verilen ve savunulan kendi-kaderini tayin hakkı, bir ulus, halk veya kültür grubunun, dış müdahalelerden bağımsız olarak ve genellikle kendini oluşturan bireylerce, kendilerini ilgilendiren meseleler üzerinde özgürce karar verebilmeleri gerektiği yönünde bir talep olarak ortaya çıkmıştır. Kendi kaderini-tayin aslında ahlaki özerklik idealinin bir başka ifadesidir (Erdoğan, 2011:95).

Self determinasyonla ilgili açıklamalara bakıldığında başlıca ortak noktanın bunun bir ayrılma hakkı olarak ele alınması olduğu görülmektedir. Ayrılma hakkı ise siyasal özerklik kavramının karıştırıldığı diğer bir önemli kavram olan “egemenlik” kavramı ile fazlasıyla benzerlik taşır. Egemenlik, bu tezin önceki başlıklarında açıklandığı üzere; kendisi dışında herhangi bir otoriteye bağlı olmadan; oto kontrolün tamamen kendi elinde olması ve bir devletin başka herhangi bir devlete bağlı olmaksızın kendi kendine varlığını sürdürmesidir.

Bu tanımlara bakıldığında özerklik ve bahsedilen kavramlar arasındaki fark daha da gözle görülür olmaktadır. Özerklikle istenen bir milletin ya da bir grubun diğerlerinden farklılık teşkil eden yönlerini kendi mekanizmalarıyla yönetme hakkına sahip olmasıdır. Bu idari ve siyasi özerlikle sağlanır. Günümüzde de çokça tartışılmakta olan “ana dilde eğitim” bu konuda güzel bir örnek olabilir. Özerklik hakkı belli toplulukların kendi yönetimlerine katılma hakkının daha baskın olduğu bir noktadır aslında. Yine ana dilde eğitim üzerinden gidip bu bağlamda Bask örneği verilebilir. Bask bölgesinde eğitim müfredatı hazırlanırken bölge bu müfredatı kendisi hazırlamaktadır ancak, müfredatın

İspanya hükümetinin kontrolünden geçmesi şarttır. İşte tıpkı bu örnekte olduğu gibi özerklik hakkına sahip bu hakkı kullanırken mutlak suretle başka bir güce bağımlıdır. Ancak egemenlikte böyle daha üst (onaylayıcı) bir güç ya da otorite yoktur. Kendi kaderini tayin hakkı ise yine özerklikten farklı bir şekilde, bir nevi egemenlik ve bağımsızlık öğeleri üzerine kuruludur siyasal özerkliğe katkıda bulunan ama onun bir adım ötesinde olan bir kavram şeklinde ifade edilebilir.

Siyasal özerkliği anlamak ve sınırlarını çizmek açısından, self-determinasyon kadar önemli bir nokta da yerel özerklik kavramıdır. Siyasi özerkliğin asıl olarak temelini bu kavramdan almadığını ifade etmek gerekir. Dolayısıyla, siyasal özerklik kavramını anlamak için yerel özerkliğin içeriğine de göz atmak gerekebilir.

Yerel yönetimler, yerel bir topluluğun müşterek ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik oluşturulan, halk tarafından seçilen karar organlarına sahip, merkezi idareye göre özerkliği bulunan, demokratik yönetim kademeleridir. Bu anlamda yerel yönetim birimlerinin siyasi açıdan özerk olduklarını savunmak yanlıştır. Çünkü siyasi özerkliğe sahip olmak, kural koyma yetkisine sahip olmayı da gerektirir (İşbir, 2010:1579-1581).

Yerel özerklik ise, yerinden yönetim organlarının, yerel konuları ilgilendiren görev ve sorumluluklarını yerine getirirken, merkezi idarenin kontrolünden bağımsız hareket edebilmelerini ifade eder. Bu amaçla, yerel yönetimler, yerel yönetimlerin sunacakları hizmetleri belirleme ve vergilendirme yapabilme hakkına sahiptirler. Yerel özerkliğin siyasal özerklikle kesişme noktası olarak, bir ülkede, yerel politikacıların, ulusal düzeyde yörelere yönelik alınan kararlarda merkezi etkileyebilme gücüne sahip olup olmadığı verilebilir. Eğer bu hak var ise, o sistemde siyasal özerklik gelişmiştir. (Koyuncu,2000:98).

1.3.2. Siyasal Özerkliğin Unsurları

Yukarıda elde edilen veriler ışığında siyasal özerkliğin varlığı ya da elde edilebilmesi için gereken unsurlar olarak şunlardan bahsedilebilir.

- 1) Her şeyden önce siyasal özerklik bir ulusun içinde yaşayan milletlere ya da etkin topluluklara verilebilir. Böyle bir durumda etnik özelliklerin korunmuş bulunması gerekmektedir. Yani bu toplulukların belli bir bölgede yoğunlaşması, belirli bir tarihçeleri olması sosyolojik olarak toplumun diğer kesimlerinden

ayrılığının bulunması gerekmektedir. Bu şekilde devlet içinde azınlık ama buldukları bölge sınırları içerisinde çoğunluk durumunda olan topluluklara siyasal özerklik ile statülerini, kültürlerini sürdürme, dillerini koruma yaşatma vb konularda belirli bir güvence de verilmiş olur.

- 2) Bulunulan bölgenin siyasi ve yerel hizmetlerini karşılamak amacının varlığı. Bu özellik yerel özerklikle de örtüşmektedir. Bu takdirde, bölgesel halkın bölge hizmetlerini karşılama amaçlı seçimle işbaşına getirdiği merkezden bağımsız bir iradenin varlığı söz konusu olmaktadır. Bu da siyasal özerkliğin önemli bir ögesidir.
- 3) Kendi kendini yönetme yetkisine sahip olmak: Bu esasen statüsel bir durumdur. Merkezi devlet tarafından özerk bölgelere kendi kendilerini yönetme hakkının anayasal bir güvence ile verilmiş olması gerekmektedir. Bir başka deyişle, özerklik hakkı anayasa ile tanınmış olmalıdır. Dikkat edilirse tüm bunlar da tarihsel statüye dayanması ile de alakalı hususlardır.
- 4) Belli bir statüye dayanmak, belli bir bölgede bulunan halkın bölgede siyasal ve hukuksal bir geçmişi olması ile tarihin belli bir döneminde bir güç ve egemenlik olarak var olması ile alakalıdır. Bu şekilde bir statüye dayanan topluluğa siyasal özerklik hakkı tanınması son derece olağandır.
- 5) Yerel makamların kanunlarla belirtilen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünden sorumlu olması; Siyasal özerklik birebir kendi kaderini tayin ya da özyönetim hakkı ile aynı anlama gelmemektedir. Ancak siyasal özerkliğin kendi kaderini tayin hakkıyla çok benzediğini tekrar etmek yerinde olacaktır. Diğer bir deyişle kendi kaderini tayin hakkının bir çeşidi olarak da ortaya çıktığı söylenebilir.
- 6) Kendi oluşturduğu çeşitli kurumlarının bulunması. Burada bahsedilen kendi kurumlarının bulunması olgusu dünya üzerindeki çeşitli siyasal özerklik örneklerine bakıldığında genelde özerk bölgelerin kendi yasama, yürütme ve yargı gibi kurumlarının var olması durumudur. En azından böyle ir geleceğin izleri olmalıdır. “Özerk” sıfatının verilebilmesi için söz konusu bölgenin kendi kurumlarına sahip olması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır.

- 7) Kendi anayasasını hazırlayabilecek altyapıya sahip olma durumu. Bu maddede kastedilen kendi anayasasını hazırlayabilecek altyapıda bulunma durumu, sadece merkezi anayasadan bağımsız bir anayasa değildir elbette. Burada kasıt, bölgesel bazı kurumların işleyişine yasa yapıcıyla beraber karar vermektir. Örneğin, İspanyol hükümeti ve Bask yönetiminin eğitim konusunda beraber karar vermesi gibi.
- 8) Özerkliğe geçiş yapacak bölgelerin tarihsel ve kültürel bir altyapısının bulunması. Bir bölgede yaşayan topluluğun kültürel anlamda özerk olması gerekmektedir. Kendi din, dil, kültürel sembol, örf ve adet gibi farklılıklarını geçmişten bu yana korumuş, yaşatmış, olmaları gerekmektedir.

Bu sekiz ana maddenin siyasal özerkliğe sahip olmak için gerekli unsurlar olduğu söylenilebilir.

1.4.Çeşitli kavramlar üzerine

Son olarak hem siyasal özerklik kavramı daha da somutlaştırmak hem de özellikle üçüncü bölümdeki uygulama örneklerini incelerken de fayda sağlaması açısından özerklikle yakın ilişkide bulunan çeşitli kavramların üzerinde durmakta fayda vardır.

1.4.1.Devletin Tanımı ve Çeşitleri Egemenliğin Paylaşımına Göre Devlet Çeşitleri

Devlet, tanımı üzerinde bir karara varılamamış kavramlardan biridir. Günümüzde kullandığımız devlet tanımı eski devlet tanımlarından farklı özellikler taşımaktadır. Eski Yunan'da devlet kavramı hedeflenen iyi hayat tarzını gerçekleştirmek amacıyla şehir şeklinde örgütlenmiş bir yapıyı ifade etmekteydi. Roma İmparatorluğu döneminde ise hukuk temelli ve bölgeleri kapsayan bir devlet anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu örgütlenme biçimleri siyasi düzeni sağlama yöneliktir. Akabinde gelen imparatorlukların yıkılışıyla feodal devletler ortaya çıkmıştır. Hangi felsefi anlayış üzerine kurulmuş olursa olsun modern ulus-devlet belli sınırlara sahip bir ülke halkının ortak iradelerinin yansıması olan siyasal örgütlenme biçimine denilmektedir (Dursun, 2008:146-147).

Devlet çeşitleri 3 grupta incelenebilir. Bunlar, üniter devlet, birleşik devlet ve bölgesel devlettir.

Üniter devlet; egemenliğin, yasama, yürütme ve yargı organlarının tek bir elde toplandığı devlet şeklidir. Üniter devlet, bir devletin unsurları olan ülkesi, milleti ve egemenliğinin bölünmezliği ilkesine dayanır. Buna göre, ülke unsurunun bölünmezliği, ülkeyi oluşturan birimlerin, yani il ve ilçe gibi bölümlerin basit idari yetkiler dışında yasama ve yargı yetkilerinin olmamasını anlatır. Milletın bölünmezliği, üniter devletin insan unsuru olarak tek bir ulustan oluşmasını, farklı cemaat ve etnisitelere ayrı bir egemenliğin verilmemesini ifade eder. Egemenliğin bölünmezliği ise, egemenliğin kaynağının tek olmasına ve ülke ve milletin bölünmezliğine vurgu yapmaktadır (Çınarlı, 2011:301). Üniter devlete örnek olarak Türkiye, Norveç, Portekiz ve Romanya gibi ülkeler üniter devlete örnek olarak gösterilebilir. Tanımından da anlaşılacağı üzere idari ve siyasi özerkliğe kapalı bir modeldir.

Birleşik devlet, üniter devletin aksine, iki veya daha çok devletin birleşmesinden meydana gelmiş devlet çeşididir. Birleşik devletler de kendi aralarında ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki olan *devlet birlikleri*, tarihsel bir olgudurlar ve günümüzde örnekleri bulunmamaktadır. Devlet birlikleri, şahsi birlik ve hakiki birlik üzere kendi içlerinde ikiye ayrılmaktadırlar. *Şahsi birlik*, tek bir hükümdarın iki veya daha fazla monarşik devletin başına geçmesi ile oluşur. *Hakiki birlik* ise birden fazla devletin iç bağımsızlıklarını koruyarak dış ilişkiler açısından tek bir devlet oluşturmasıdır. Birleşik devletlerin ikinci türü olan *devlet toplulukları* ise, konfederasyon ve federasyon olmak üzere ikiye ayrılır. *Konfederasyon*, bağımsız devletlerin uluslararası hukuki kişiliklerini koruyarak, savunma başta olmak üzere, uluslararası konularda işbirliği yapmak üzere kurdukları devletler topluluğudur. *Federal devletler* ise, kendisini oluşturan devletlerin ortak fakat sınırlı olmayan çıkarları doğrultusunda kurulurlar. Federal devlet uluslararası kişiliğe sahip olan devlettir. Federal devletin temsil ettiği irade ve egemenlik, tıpkı tek devlette olduğu gibi, bir bütün halindedir (Çınarlı, 2011:301,302). Federal devlet örneğinin günümüzdeki uygulama alanlarına Amerika ve Rusya Federasyonu örnek gösterilebilir. Bu model siyasi özerkliğin uygulanışı açısından da olumlu bir temele sahiptir.

Bölgesel devlet, özerk bölge adı verilen bölgelere idari yetkiler vermenin yanı sıra, üniter devletten farklı olarak, kimi konularda yasama yetkisi de vermektedir. Ayrıca bu özerk bölgelerin varlık ve yetkileri anayasa ile teminat altına alınmaktadır. Bu özellik

bölgesel devleti, yerel yönetimlerin teşkilat ve yetkilerinin kanunlarla gerçekleştirildiği üniter devletlerden ayırmaktadır (Çınarlı, 2011:302). Bölgesel devlete örnek olarak ise İspanya, İtalya ve İngiltere gösterilebilir. Siyasal özerklik uygulamaları bağlamında bölgesel devletler müsait yapı teşkil etmektedir.

1.4.2. Bölgeselleşme

Siyasal özerklik kavramının diğer bir adlandırılış tarzı da bölgesel yönetim ya da bölgesel devlettir. Bölgesel devlet ve siyasi yapıya geçmeden önce bölge kavramı hakkında ve bölgeselleşme nedenleri hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

1.4.2.1. Bölge

Latince “regio” yani çevre ya da alan anlamına gelen bölge, tanımı ve özellikle sınırları konusunda zorluklarla karşılaşılan bir terimdir. Çünkü bölgenin ölçüğü, niteliği ve işlevleri farklı ölçülere göre belirlenebilmektedir. Bölgesel gelişme ve sürdürülebilir bölgesel gelişme politikaları için bölgenin tanımının iyi yapılmış olması oldukça önemlidir (Koçak, 2011:124).

Yukarıda da değinildiği üzere; bölge kavramı bugüne kadar gerek Türkiye’de gerekse de dünyada net bir şekilde tanımlanabilmiş değildir. Kimi zaman bir kente, birkaç ilden oluşan yörelere, birkaç ülkenin oluşturduğu kara parçalarına veya kıtalara bölge adı verildiği görülmüştür. Ancak en doğru bir yaklaşımın bölge planlama kavramı ile birlikte yapılabildiği söylenebilir. Buna göre, bölge, genellikle kentten geniş ve ulus devletin kapladığı alanın tümünden küçük ve onu alt bölümlere ayıran parçalardır. Bölge, coğrafi olduğu kadar, siyasi, kültürel, ekonomik öğelerin de belirleyici olduğu bir alandır. Bir bölgeyi belirleyici iki temel unsur olduğunu da söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi bölgenin, kendi içinde, belirli kriterler bakımından homojen olmasıdır. İkinci olarak ise, belli özellikleri ile diğer bölgelerden farklılık gösterme hususundan bahsedilebilir (Kılıç ve Mutluer, 2004:19,23).

Bölge kavramı, ülkeden ülkeye değişen anlamlarda da kullanılmaktadır. Mesela bölge, Belçika’da “federe devlet”, İspanya’da “özerk topluluklar”, Fransa’da ise, “yerel yönetim kuruluşu” anlamına gelmektedir. Günümüzde üniter bölge, ulus-devletler de dahil temel işlev ve yetkilerinin paylaştırılacağı yeni bir yönetsel, siyasi ve kültürel bir kavram olarak kullanılmaya başlandığını da söylemek mümkündür (Nalbant,2012:258).

Bir devlet içerisindeki alt birimleri ifade eden bölge, uluslararası hukukta aynı çıkarlara sahip coğrafi, siyasi ve ekonomik yakınlık içinde olan devletler topluluğunu anlatmak için de kullanılmaktadır. Bölgeselleşme ile bölgecilik birbirine yakın ancak karıştırılmaması gereken kavramlardır. Daha çok yönetsel bir anlam taşıyan bölgeselleşme, merkezi yönetim karşısında bölgesel birimlerin yetkilerinin ve parasal kaynaklarının artırılmasını ifade eder. Bölge ve bölgeselleşme kavramları küreselleşmenin hem bir getirisi hem de küreselleşmeye karşı yerellik ve çeşitliliği sağlayan araçlar görünümündedir. Farklı ölçütlere göre farklı tanımları bulunan bölge yönetimleri ülkelere göre de farklılık gösterebilmektedir. Buna göre, İspanya'daki bölgeler ile İtalya'daki bölgeler özerklik anlamında birbirlerinin aynı değildir.

1.4.2.2. Bölge Çeşitleri

Nalbant bölge çeşitlerini dört başlık altında toplamıştır. Nalbant'a göre, bölge kendi içinde türdeş bir anlam taşımaz. Değişik boyutlarıyla son derece değişik görünüm alan bölgeler dört başlık altında toplanabilir: Plan bölgesi, idari bölge, siyasal bölge ve kültürel bölge. Bu örneklere güvenlik bölgesi de eklenebilir ancak esas olarak güvenlik bölgesi idari bölgeler kapsamında değerlendirilmelidir (Nalbant, 2012:258).

Birinci bölge tipi, *plan bölgesidir*. Bölge içinde yerleşik halde bulunan ya da bölge dışından bir yöneticiye verilen, ekonomik bir amaca yönelik daha farklı bir ifade ile, bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmakta bulunduğu bir alandır. Ulusal kalkınma politikalarından bağımsız olsun ya da ülkemizde de uygulandığı üzere ulusal kalkınma planlarının bir parçası olsun bu bölge çeşidinin sınırları belirlenirken ulaşılmak istenilen sonuç oldukça önemlidir. Plan bölgelerinin sınırları siyasi, sosyolojik ya da coğrafik anlamdaki öğelere bağımlı çizilebilir. Bu sınırların yönetsel anlamdaki tutarlılığı bölgedeki teknik hizmetlerin verilmesinde kolaylaştırıcı bir unsurdur (Kılıç ve Mutluer, 2004:23).

İkinci bölge tipi, *idari bölgedir*. Merkezi yönetimin yetki genişliği ilkesine göre şekillenen idari bölgede, siyasal yetkiler kullanma yetkisi yoktur. Hükümeti temsil eden bir temsilci (bölge valisi vs.) idari özerklik içerisinde yerel işleri yönetir. Yerel yönetim birimi olarak bu bölgeler ekonomik görevlerinin yanı sıra toplumsal, kültürel vb. alanlarda da görevler yaparlar. İdari bölgeler kapsamında değerlendirilen güvenlik bölgeleri, idari bölgeselleşmenin geçici bir örneğidirler (Nalbant,2012:260).

Üçüncü bölge türü ise, *siyasal bölgeler*dir. Bu bölge siyasal yetkilere sahip ve organları seçimle gelen bölge tipidir. Hukuki değer yönünden ya anayasaya eşit (İtalya’da birinci derece 5 bölgenin statüsü), ya anayasayla yasa arasında yer alan yasa (İspanya’da bütün bölge statüleri), ya da yasalarla eşdüzeyde olmakla birlikte gerek hazırlanma, gerek kabul, gerekse değiştirme yönünden istisnai kurallara bağlı olan (İtalyan ikinci derece bölgeleri) statülerle kurulurlar ve yetkilerini de Anayasa, statü ve yasalar belirler (Nalbant, 2012:260,261).

Dördüncü bölge tipi *kültürel bölgeler*dir. Bu çok kültürlü, geniş anlamda çok dilli, çok dinli toplumlarda görülen bir bölgeselleşme tipidir. Bu bölgeselleşme kişilerin temelde kişisel (kültürel, dilsel, dinsel) bir ölçütle tanımladığı kişi yönünden yerinden yönetim olarak nitelenebilir. Ana niteliği yersellik değil, kültürel topluma aidiyettir. Belçika’daki Topluluk, Osmanlı İmparatorluğundaki Dinsel Topluluk bu bölgeselleşmeye örnek verilebilir. Bu bölgeler, özerk yasama ve kendi hukuki statüsünü belirlemeye katılma gibi yetkilere de sahip olabilirler. Bu yönüyle siyasal bölgelere benzeyen kültürel bölgeler, devredilen yetkilerin belirli bir alana özgü olması yönünden bu bölgelerde farklılaşırlar (Nalbant, 2012:264,265).

Bölge çeşitlerinden siyasal anlamda özerk olan topluluğun yaşadığı bölgenin kültürel manada da özerklik teşkil etmesi durumuyla uyuşan kültürel bölge ve siyasi anlamda bir muhtariyet içeren tanımı gereği siyasal bölge tipleri konumuz olan siyasal özerkliğe bir taban teşkil ettiği için burada açıklanmıştır.

1.4.2.3. Bölgeselleşmenin Sebepleri

Son zamanlarda dünyada bölgeselleşme taleplerinin hiç olmadığı kadar revaçta olduğu bir dönem yaşanmaktadır. Bunun birçok nedeni olmakla beraber küreselleşmenin getirdiği sonuçlardan dolayı artan yerelleşme faktörünün baskın neden olduğunu söylenilebilir ancak tek neden bu değildir elbette.

Bölgeselleşme olgusunun nedenleri dört ana başlık altında toplanabilir. Ekonomik, siyasal, kültürel-dilsel ve güvenlik gereksinimi. Ülke içinde bölgelerarası ekonomik büyümenin orantısızlığı bölgeselleşmenin ekonomik sebebidir. Bölgeselleşmede temel siyasal neden merkezi devlet yapısının siyasal yetersizliğidir. Belçika’nın Valon, Flaman ve Alman kültürel topluluklarında olduğu gibi kültürel ve dilsel öğeler de

bölgeselleşmeyi etkilemektedir. İç güvenlik sebebiyle de il üstü güvenlik bölgeleri kurulabilmektedir. Bunun örnekleri bakımından Türkiye zengin bir geçmişe sahiptir.

Bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılıklarının en alt düzeye indirilmesi için ulusal ve uluslararası düzeyde politikalar ve düzenlemeler yapılmıştır. Ancak, bu eşitsizlikleri gidermenin ekonomik, toplumsal ve siyasi kimi güçlükleri bulunmaktadır. Günümüzde devletin bölgesel eşitsizlikleri düzenlemede faal bir rol oynaması gerektiği kapitalist olsun sosyalist olsun bütün ülkelerde savunulmaktadır (Koçak, 2011:125).

Konuya uluslar arası bir boyutta yaklaşıldığında ise bölgeselleşme hareketlerinin temelinde, bölgesel bütünleşmenin sağlanması isteği de olabilmektedir. Bölgesel bütünleşme kavramı, ekonomik yönü ağır basan ancak, siyasal, sosyal ve güvenlik gibi boyutları da bulunan, coğrafi bir bölge ile sınırlı olmayıp ortak din, siyasal ve ekonomik sistem gibi faktörlere dayanan bir kavramdır. Temelde belirli bir coğrafyayı paylaşan ülkelerin; piyasalarını, ekonomilerini, üretim süreçlerini, siyasi ve stratejik güçlerini birleştirmelerini ifade eder. Bölgesel bütünleşmenin en bilinen örneği, siyasi nitelikli güvenlik ve işbirliğine dayalı kurulmuş olan NATO'dur (Çelebi ve Yalçın, 2008:6).

Tüm bu verilerden yola çıkarak şunu söylemek mümkündür ki, kastedilen bölgesel yönetim ya da bilinen adıyla özerklik, ister ulusal ister uluslar arası ekseninde olsun bir bağımsızlık ifade etmemektedir. Tüm tanımların gösterdiği ortak nokta bir yere bağlı hareket edilmesi hususudur.

Tüm bu kavramları inceledikten sonra siyasal özerklik kavramıyla ilgili son bir noktaya daha değinmekte fayda vardır. Bu ise, siyasal özerkliğin farklı şekillerde ortaya çıkabileceğidir. Başından beri değinilen özerk bölge (İspanya'da bulunan bölgeler gibi) bu soruya verilecek ilk cevaplardan biridir. Bunun yanı sıra; özerk eyalet, özerk ada, özerk bucak, özerk il, özerk cumhuriyet (Abhazya özerk cumhuriyeti gibi) gibi siyasal özerklik şekilleri de vardır. Aynı devlette bulunan birden fazla özerk birimin kendi içlerinde farklı statüleri olduğunu da belirtmek gerekir. Örneğin İspanya'da birden fazla özerk bölge vardır. Bu bölgelerden en baskın olanı, Bask özerk bölgesidir. Zira Bask'ın birçok yetkisi Katalonya'dan daha fazladır.

BÖLÜM 2: TARİHSEL SÜREÇTE SİYASAL ÖZERKLİK KAVRAMININ GELİŞİMİ

Yirminci yüzyıl demokrasinin ilk defa yükseliş gösterdiği küresel bir yaygınlığa ulaştığı bir dönem olmuştur. Bu kapsamda yüzyılın başlarında önemli siyasal gelişmeler yaşamış, doktrinler ortaya konulmuştur. Bunların başlıcaları siyasal özerklik kavramıyla yakından alakalıdır. Self-Determinasyon (kendi kaderini tayin hakkı), Wilson ilkeleri, 1945 sonrası dönemde BM'nin aldığı tutum ve çokkültürlülük akımından bahsedilebilir. Bu bölümde tarihsel metot dâhilinde bu gelişmeler ele alınmak suretiyle bir yandan siyasal özerklik olgusu daha da somutlaştırılmaya çalışılırken diğer yandan da Avrupa'da siyasal özerklik uygulamalarının ele alınacağı üçüncü bölüme yönelik bilimsel bir zemin de oluşturulmaya çalışılacaktır.

2.1. Self-Determinasyon (Kendi Kaderini Tayin Hakkı) ve Siyasal Özerklik Düşüncesi

Son yüzyıl içinde Siyasal Özerklik kavramının gelişimde rol oynayan başlıca kavram olan Self-Determinasyondan bahsedilebilir. Hemen belirtmelidir ki Self-Determinasyon kavramı da tıpkı Siyasal Özerklik kavramı gibi netleşmiş bir tanımlı olmayan ve muğlâklığını koruyan bir niteliktedir. Bundan dolayıdır ki; tıpkı siyasal özerklik kavramı gibi self-determinasyon kavramı da farklı kavramlarla sıklıkla karıştırılmakta zaman zaman birbiri yerine de kullanılmaktadır.

Self-Determinasyon kavramının kökleri 17. yy'a kadar geri gider. Batının parçalanmış siyasi ve toplumsal yapılanmasıyla alakalı bir kavram olduğunu söylemek mümkündür. Tarihte ilk olarak dini inancı seçme özgürlüğü olarak ortaya çıkan self-determinasyon daha sonra Fransız Devrimiyle siyasal arenada da önem kazanmıştır. Ardından I. Dünya Savaşında Wilson İlkeleriyle, daha sonra ise Birleşmiş Milletler kararları ile siyasal hukuk alanındaki yerini sağlamlaştırmıştır. Kavram, siyasal özerklik taleplerinin önemli bir teorik ve hukuki dayanağıdır.

Self-determinasyon kavramı en yalın haliyle, ulusların kendi kaderlerini belirleme hakkı anlamına gelmektedir. Yani bir ulusun hiçbir dış güce bağlı olmaksızın kendi kendini yönetme biçimine self-determinasyon ismi verilmektedir. Ama asıl olarak ikinci tanımlı daha popülerdir. Bu tanım, egemen devlet içinde barınan etnik, dini, dilsel bir grubun

kendi egemen devletini oluşturmada; mevcut haklarından daha geniş haklar içeren bir otonomi, dil ya da dinsel haklar edinmesi şeklinde ifade edilebilir (Aras ve Batır 2011:148).

Uluslar arası belgelerde sıkça geçmesine rağmen devletlerin bütünlüklerini bozabileceği sebebiyle pek sıcak yaklaşmadıkları self-determinasyon ilkesi çok farklı anlamlar kazanmıştır. Kavramın muğlak olduğu kadar tartışmalı da bir konu olduğunun altı çizilmelidir. Bir devletin kendi yöneticilerini seçme hakkı olarak da tanımlanabilmektedir. Self-determinasyon başka bir tanıma göre ise, halkın iradesi altında yaşayacağı hükümetin şeklini tayin etmesidir. Yapılan farklı bir tanıma göre ise bir dini, etnik ya da dinsel grubun buldukları devletten ayrılma yoluyla başka bir devlet kurması self-determinasyon anlamına gelmektedir. Kavram federal sistemdeki bir siyasi birimin ayrılıp bağımsızlığını ilan etmesi anlamını da taşımaktadır. Etnik, dini ya da bir dinsel grubun bağımsızlık istemeden bir otonomi hakkına kavuşması olarak da tanımlanabilir (Kütükçü,2004:261). Yine bu yaklaşımın halk nitelemesi de muğlaklıklar içermektedir.

Bu tanım örneklerinin ardından yine tarihsel metoda geçilirse; Self-determinasyon kavramının aslen siyasal bir kavram değil de dini bir kavram olarak türediğini belirtmek gerekir. Kavram ortaya çıktığı ilk etapta, bireylerin tabi olacağı mezhebi kendi kendine seçme hakkı olarak kabul görmüştür.

1555 yılında Ausburg Anlaşması ile Alman olan gruplar kendi buldukları bölgenin mezhebini kabul etmezler ise, kendi mezheplerinden olanların yaşadıkları bölgeye göç etmeleri konusunda bir izin verilmesi ile self-determinasyon tarih sahnesine ilk kez çıkmıştır (Ali, 2013:4).

1581 yılına gelindiğinde ise self-determinasyon ilkesi İspanyol krallardan zulüm gördükleri iddiasıyla Hollanda'nın İspanya'dan ayrılıp bağımsızlık ilan etmesi ile ikinci kez tarih sahnesine çıkmıştır (Şahin, 2000:8).

Belirli bir zaman sonra aydınlanma çağına gelindiğinde ise görüş, her bireyin kendi kaderine yine kendi istediği gibi karar vereceği şeklinde savunulagelip siyasi arenada ise uluslar bazında bir kendi kaderini tayin hakkının da olduğunun düşünülmesi şeklinde bir biçim kazanmıştır. Fransız Devriminden sonra ise kavram daha çok siyasi anlamıyla

dile gelmeye başlamıştır (Uz,2007:61). Bu dönemde kendi hükümetini seçme özgürlüğü (self-goverment) şeklinde ifade edilen self-determinasyon da giderek önem kazanmıştır. Kavram, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız İnsan Hakları Evrensel Bildirisi gibi çeşitli önemli belgelerde de yer almıştır (Tamçelik,2001:295).

Fransız Devrimi sonrası XVIII. Yüzyılda milliyetçilikle beraber liberalizmin yükseliş içine girmesi bir kısım kavramları da giderek popülerleştirmiştir. Bunlar, bireyin özgürlüğünü içeren, düşünce, ifade ve siyasal özgürlükle alakalı kavramlardır. Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan rasyonel düşünce tarzı bireylerin hür iradeleriyle karar almalarına ve ulus olarak varlık bilincine ulaşmanın da önünü açmıştır. Self-Determinasyonun kullanım anlamına baktığımızda ise İç (dâhili) ve Dış (harici) self-determinasyon şeklinde iki türünü görmekteyiz. İç self-determinasyon kendini yönetecek hükümeti, yöneticilerini özgürce seçmek anlamına gelirken. Dış self-determinasyon ise yabancı güçlerden bağımsız bir devlet olma anlamını içermektedir (Tamçelik,2001:295). İç self-determinasyonun siyasal özerkliğin bir dayanağı olduğunu söylemek mümkündür.

Dış self-determinasyonu biraz daha açacak olursak, dış self-determinasyon ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, bağımsızlıktır. Bağımsızlık ilkesinin yolunu açan ilk düşünce Wilson ilkeleridir. Bu ilkelerden özellikle yedincisi tamamen bağımsızlığa atıfta bulunmuştur (Oran, 2009:110). İlerleyen bölümlerde Wilson İlkelerine değinilecektir.

Dış self-determinasyonun ikinci çeşidi ise bir devletten ayrılmadır. Ayrılmamanın meşru görüleceği durumlar ise şu şekildedir (Oran, 2009:118):

- a) Coğrafi ve etnik bakımdan bütünden farklı olmak,
- b) Yaşanılan yerde demokrasinin bulunmaması,
- c) Yerli halk olmama.

Bu durumlar mevcut olsa dahi ayrılma anlamındaki bir self-determinasyonun bağımsız ülkelere uygulanamayacağı, çünkü söz konusu ülkenin toprak bütünlüğü ve birliğinin daha önemli olduğu söylenilebilir. Zaten self-determinasyon bağlamında uluslararası hukukta toprak ve halklar bütün olarak ele alınmıştır, ancak etnik gruplar alınmamıştır.

Dolayısıyla Self-determinasyon azınlıkların bireysel haklarından ziyade halkların haklarıdır. Dünya üzerinde 184 bağımsız devlet bulunmaktadır bu devletlerde 600 dil ve 5000 etnik grup mevcuttur (Oran, 2009:118). Bakıldığında uluslararası hukukta self-determinasyon, ülkeleri parçalamanın bir aracı olarak görülüyor, tüm ayrı dil ve etnisitelere özerklik verilse de, bu ülkelerin bağımsızlık ve egemenlik haklarına aykırı dolayısıyla self-determinasyonun toprak bütünlüğüne aykırı olmayacağı savunulmuştur.

Self determinasyonu düzenleyen ilk metinlerden biri, 1793 Fransız Anayasasıdır. Bu Anayasada self-determinasyon ilkesine dair düzenlemeler 13. madde ile yapılmıştır. Bu maddeye göre; self-determinasyon ilkesinin sadece devletlerin yapacağı sınır değişikliklerinde uygulanması mümkündür. Sömürge olarak hayatını idame ettiren halklar ya da çeşitli azınlıklar (etnik, dinsel, dilsel vb) bu ilkedan yararlanamazlar. Günümüzde içsel self-determinasyon olarak geçen kendi yöneticilerini özgürce seçebilme hakkı anayasanın bu maddesinde mevcut bulunmamaktadır. Çeşitli sınırlamalarla da olsa Fransız Anayasasında self-determinasyon hakkının geçmiş olması hafife alınacak bir durum değildir. Zira self-determinasyon ilkesi Fransa'daki baskıcı rejimin demokratik bir hal almasına büyük bir katkıda bulunmuştur. Bugün dışsal self-determinasyon dediğimiz hakkın temeli ise 1793 Fransız Anayasasında belirtilen içsel self-determinasyondur. Kavram Fransa'dan sonra çevre ülkelere de yayılmıştır ve hatta İtalya'nın kuruluşunda da self-determinasyon ilkesi baz alınmıştır (Kılınç, 2008:953).

Görüldüğü üzere iç self-determinasyon ile siyasal özerklik arasında sıkı sıkıya bir bağ mevcuttur. Kendi yöneticilerini seçme hakkı doğrudan yönetimde söz sahibi olma isteği ile ilintili bir haktır. Yönetimde söz sahibi olmak ve kendi yöneticilerini seçme isteği siyasi manada özerk olmak isteği ile aynı anlama gelmektedir. Buradan hareketle içsel anlamda bir self-determinasyondan söz etmenin aynı zamanda özerklik hakkından da söz etmek demek olduğu savunulabilir.

2.1.1. Self-Determinasyonun Dünya Gündemine Yerleşmesi ve Wilson İlkeleri

Toplumsal hakların hem en önemlilerinden biri sayılabilen hem de devletler açısından büyük bir sorun olabilen Self-determinasyon hakkının siyasi arenada kendini kabul ettirip günümüze dek gelen şeklini almasındaki dönüm noktası ise I. Dünya Savaşı

sonrası Amerikalı devlet adamı Woodrow Wilson(1856-1924)'un yayınladığı ve kendi adını taşıyan on iki ilke ile olmuştur⁴.

I. Dünya Savaşı esnasında 8 Ocak 1918'de Wilson İlkelerinin yayınlanması ile self-determinasyon hakkı siyasi anlamda uluslar arası ilişkilerin önemli bir parçası olmuştur. Bu ilkeler aracılığıyla savaş sonrası bir kısım sınırlar yeniden çizilmiştir. Osmanlı Devleti ve Avusturya- Macaristan İmparatorlukları yıkılmıştır.

Wilson ilkeleri savaş sonrası uluslararası siyasi görünümün belirginleşmesinde de temel olmuştur. Kendi kaderini tayin hakkı şeklinde süregelen özgürleştirici süreç zaman zaman vesayet mantığı çerçevesinde çalışırken kendi kararlarını kendileri veremeyecek durumda olan ülkeler için de ulus-devlet durumuna gelene dek onlar adına da karar alan bir yönetimi içeren bir halde olmuştur (Ürer,2003:5).

Bu ilkeler özetle şu şekildedir (Ürer, 2003:4).

- 1) Barış anlaşmalarının ve diplomasinin her zaman açıklık ilkesine göre düzenlenmesi,
- 2) Uluslararası sözleşmelerin uygulanması amacıyla uluslararası bir faaliyet çerçevesinde denizlerin bir kısmının veya tamamının kapatılması haricinde, karasuları dışındaki deniz alanlarının savaşta ve barışta mutlak serbestisi,
- 3) Barışın sağlanması ve sürdürülmesi konusunda hemfikir ve uyum içerisinde olan tüm uluslar arasında ticaret koşullarının eşitlenmesi ve bütün ekonomik engellerin mümkün olduğunca çabuk kaldırılması,
- 4) Ulusal silahların yerel güvenlik için kullanılmaya yetecek minimum düzeye indirilmesi için garantilerin sağlanması,
- 5) Sömürge meselelerinin, ilgili halkların menfaatleri ile, yetkileri sonradan tespit edilecek olan sömürgeci devletlerin istekleri aynı derecede göz önünde bulundurulmak suretiyle, mutlak tarafsızlıkla çözümlenmesi,
- 6) Bütün Rusya topraklarının boşaltılması ve Rusya'ya kendi gelişmesini sağlamak için her türlü imkânın verilmesi,

⁴ Bu ilkelerin ülkemizi de yakından ilgilendirdiği bir gerçektir. Savaş sonrası Osmanlı Devletinin yıkılışı ve yeni doğan bir Türkiye Cumhuriyetinde Wilson İlkelerinin payı büyüktür.

- 7) Belçika'ya tam bağımsız egemenliğinin verilmesi,
- 8) İşgal edilen Fransız topraklarının boşaltılması ve Prusya'nın 1871'de Alsace-Lorraine meselesinde yaptığı hatanın düzeltilmesi suretiyle barışın teminat altına alınması,
- 9) İtalyan sınırlarının milletler prensibine göre düzenlenmesi,
- 10) Avusturya-Macaristan İmparatorluğu halklarına muhtar gelişme imkânının verilmesi,
- 11) Romanya, Sırbistan ve Karadağ topraklarının boşaltılması ve Sırbistan'a denizden çıkış verilmesi. Balkan devletlerinin ilişkilerinin milletler prensibine göre düzenlenmesi,
- 12) Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk olan kısımlarının egemenliğinin sağlanması, fakat Türk olmayan milletlere muhtar gelişme imkânının verilmesi. Çanakkale Boğazı'nın açık tutularak bunun milletlerarası garanti altına alınması,
- 13) Bağımsız bir Polonya'nın kurulması,
- 14) Büyük küçük bütün devletlerin siyasal bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini garanti altına almak amacıyla uluslar arası bir örgütün kurulması.

Burada Muhtariyet ve Milliyetler (milletler) Prensibi ile ilgili bir açıklama yapmak faydalı olacaktır. Muhtar özerklik yani otonomi bir önceki bölümde belirtilen yerel (idari) ve siyasi özerkliği içeren bir haktır. Milletler Prensibi ise her milli topluluğun bağımsız bir devlet halini almasının zorunlu olduğunu savunmaktadır.

Görüldüğü üzere Amerikan devlet adamı Woodrow Wilson'un 14 maddelik ilkelerinden altı tanesi doğrudan self-determinasyon hakkına atıfta bulunmaktadır. Bu maddeler ışığında self-determinasyon hakkı bugünkü haline doğru evrilmeye başlamıştır.

Başkan Wilson, bu 14 maddelik bildirisinde self-determinasyona atıfta bulunup halkların kendi kaderlerini belirleme hakkına sahip olduğunu savunmuştur. Wilson, self-determinasyon hakkının dünya düzeninde barış ve güvenlik adına önemli bir yere sahip olduğunu savunmuştur. Beşinci ilkede "hiçbir yönetim veya grup, bir halkın yaşadığı bölgenin kendisine ait olduğuna karar verme yetkisine sahip değildir" demiştir.

Fakat bu ilke Wilson tarafından aşırı derece savunulmasına rağmen kabul görmemiştir. Son olarak ABD Kongresince onaylanan ilkeler içinde self-determinasyon ilkesi çok bariz bir şekilde yer almadığını da belirtmek gerekir (Uz, 2007:62). Ama her ne olursa olsun siyasal özerklik isteklerinin önemli bir referans noktası haline gelmiştir.

2.1.2. Birleşmiş Milletler Kararları ve Sözleşmeleri

Şu ana kadar elde edilen veriler ışığında siyasal özerklik talepleri ve self-determinasyon hakkı arasında bir ilişki bulunduğunu söylemek mümkündür. İlk olarak savaş sonrası sömürgelerin kaderlerini değiştirmek adına başvurulmuş self-determinasyon kavramı zaman içinde evrilerek şu an bulunduğu noktaya gelmiştir ve bağımsız devletler içinde yaşayan çeşitli toplulukların da çeşitli taleplerini tanımlayan bir kavram haline gelmiştir. Öyle ki günümüzde self-determinasyon hakkının siyasal özerklik taleplerinin yasal anlamda başlıca dayanağı olduğunu söylemek dahi mümkündür. Özellikle içsel anlamdaki self-determinasyonun siyasal anlamda özerk olmak isteyen toplulukların günümüzdeki taleplerini yansıttığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır.

İkinci Dünya Savaşının ardından Milletler Cemiyeti üçüncü bir dünya savaşının önünü almak ve dünyanın daha huzurlu bir yer olmasına zemin hazırlamak adına Birleşmiş Milletler Cemiyeti adında yeni bir kurum oluşturma kararı vermişti. Birleşmiş Milletler kurulmadan önce 15 hükümetin temsilcisi ile imzalanan Atlantik Anlaşmasında self-determinasyon hakkından söz edilmekteydi. Bu hakla beraber işgal edilen ülkelerin yeniden özgürlüklerini elde etmeleri tasarlanmaktaydı. Fakat Birleşmiş Milletlerin ilk anayasa metni olarak bilinen “Dumbarton Oaks” tekliflerinde self-determinasyon hakkından bahsedilmemiştir. Self-determinasyon hakkının Birleşmiş Milletler Anayasasına girişi ise Sovyetler Birliğinin ısrarları ile San Francisco görüşmelerinde olmuştur (Şahin, 2000:14). Bu husus Wilson ilkelerinden sonra siyasi arenada self-determinasyon hakkına dair en önemli gelişme Birleşmiş Milletler Anayasası, Birleşmiş Milletler tarafından imzalanan “Sömürgelerin Tasfiyesi ve Sömürge Ülkelerine ve Halklarına Bağımsızlık Tanınması” adlı 1514(XV) sayılı karar ve yine İkiz Sözleşmeler adıyla da bilinen “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi” ve Medeni ve Siyasal Haklar “ sözleşmeleri self determinasyon ve siyasal özerkliği hukuki ve siyasi manada temeli. Birleşmiş Milletlerin bu adımları da kendi kaderini tayin hakkının uluslar arası siyasi arenadaki yerini kuvvetlendirmiştir.

Birleşmiş Milletler Anayasasının 1. Maddesinin 2. fıkrasında self-determinasyon hakkı açıkça savunulmuştur. Söz konusu madde, “uluslararası eşit hakla ve halkların self-determinasyonu (kendi kaderini tayin) ilkelerine saygıya dayanan dostane ilişkileri geliştirmek ve evrensel barışı güçlendirmek için gerekli tedbirleri almak” şeklindedir.

Birleşmiş Milletler Anayasasında 55. maddesi ise, “.hayat standartlarını yükseltmeyi, tam istihdamı, kültürel işbirliğini ve istikrar ve mutluluk şartlarını oluşturmak amacıyla uluslar arasında dostane ve barışa dayanan ilişkilerin gelişebilmesi için eşit haklar prensibine ve halkların self-determinasyonuna (kendi kaderlerini tayinine) dayanarak gerçekleştirilebilecek insan haklarına riayet edilmesi..” şeklindedir.

Birleşmiş Milletler Anayasasından sonra yine 14 Aralık 1960 tarihinde imzalanan 1514 sayılı karar yedi maddeden oluşmaktadır. Sömürgelerin tasviyesine dair olan 1514 sayılı karar da self-determinasyon ve siyasi özerklik açısından önem taşımaktadır. Yedi maddelik bu karar şu şekildedir:

1) *Halkların yabancı tahakkümüne, hâkimiyetine ve sömürüsüne tabi bulunması temel hakların inkârıdır. Birleşmiş Milletler Şartı'na aykırıdır ve dünya barış ve işbirliği için bir engeldir.*

2) *Bütün halkların kendi kaderini kendilerinin tayin etme hakkı vardır; o hakka binaen serbest bir şekilde siyasi statülerini tespit ederler ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini serbestçe takip ederler.*

3) *Siyasi, ekonomik, sosyal ve eğitsel hazırlığın yetersiz olması hiçbir surette bağımsızlığı geciktirmenin bir mazereti olmamalıdır.*

4) *Bağımlı milletlerin tam bağımsızlık haklarını barışçı bir şekilde ve serbestçe kullanmalarına imkân vermek için, onların aleyhine yönetilmiş olan bütün silahlı hareketler veya her çeşit baskıcı tedbirler sona erecektir ve milli ülkelerin bütünlüğüne saygı gösterilecektir.*

5) *Vesayet altındaki ve muhtar olmayan ülkelerde veya bağımsızlıklarını henüz elde edememiş olan diğer bütün ülkelerde tam bağımsızlık ve hürriyet haklarını kullanmalarına imkân vermek için, onların serbestçe açıklanmış irade ve arzularına*

uygun şekilde herhangi bir ırk, itikat veya renk ayrımı yapmadan bütün yetkilerin bu ülkelerin halklarına şartsız ve kayıtsız bir şekilde devri için acil tedbirler alınacaktır.

6) Bir ülkenin milli birliğinin ve ülke bütünlüğünün kısmen veya tamamen bozulmasını amaçlayan herhangi bir teşebbüs Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkeleri ile bağdaşmaz.

7) Bütün Devletler, Birleşmiş Milletler Şartı'na, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne ve bu Bildiri hükümlerine, bütün Devletlerin eşitliğine ve iç işlerine karışmama ve bütün halkların egemen haklarına ve ülke bütünlüğüne saygı esasına göre sadakatle harfiyen riayet edeceklerdir.

Birleşmiş Milletlerin 1514 sayılı kararında da görüldüğü üzere Self-determinasyon hakkı sadece sömürgeler üzerinde kullanıma açık bir hak olarak lanse edilmiştir. Ancak maddeler siyasi özerkliğe ışık yakar niteliktedir.1966 yılında Birleşmiş Milletlerce hazırlanıp imzaya açılan İkiz Sözleşmeler adıyla da tanından “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi” ve Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi self-determinasyon hakkının sömürge hakları dışında bir anlam kazanmasında büyük rol oynamıştır.

Birleşmiş Milletler'in 1514 sayılı kararında “halk” kavramına çokça yer verilmiş olmasına rağmen kavramın anlamı açık değildir. Halk kavramı gibi self-determinasyona dair bir diğer soru da azınlıkların self-determinasyon hakkı olup olmadığıdır.

Halk kavramının yorumuyla ilgili iki çeşit olasılık akla gelmektedir. Bu olasılıklardan ilki, tüm devletlerdeki hakları kapsayacaktır ya da din, ırk, dil şeklinde farklı gruplar anlaşılacaktır. Bakıldığında azınlıklar yaşadıkları ülkedeki nüfusun bir parçası halindedirler ve bu durumdan dolayı bireysel self-determinasyon hakkı olsa dahi azınlık olarak bir self-determinasyon hakkı yoktur denilebilir. Açıklamak gerekirse çatısı altında buldukları devletin rızası olmadan ayrılma ya da farklı bir devlette bulunan aynı kökenli gruplarla birleşme hakkın söz konusu değildir. Yalın bir ifadeyle halk kavramı ülke üzerindeki tüm insanlardır. Halk kavramının açıklanmasının akabinde merak edilen diğer soru da, bu hakkı kullanacak olan halklardır. Tarihi sürece bakıldığında self-determinasyon sömürge altındaki halklara tanınmış bir haktır. Yine tarihi verilerden yola çıkıldığında 1940'lı yıllarda dünyada 750 milyonu aşkın insan

sömürge altında yaşamakta idi. Birleşmiş Milletler Teşkilatının asıl amacı dekolonizasyon sürecini başlatmaktır. Sonuç olarak 1960'lar ve 1970'ler bu sürecin hızlandığı dönemdir. Sonuçta 74 olan koloni bölge sayısı 64'e indirilmiştir. Dostane ilişkiler Bildirisi madde 7 ise "Eğer bir devlet, ülkesindeki herkesi, renk, ırk, dil, din ayrımı gözetmeksizin bütünüyle temsil eden bir yönetime sahipse, devletin ulusal ve ülke bütünlüğünü ihlal edecek şekilde self-determinasyon hakkının varlığı kabul edilemez" şeklindedir (Uz, 2007: 69-71).

Azınlıkların self-determinasyon hakkının olup olmadığı sorusu ile ilgili net bir cevap bulunmamaktadır. Zira azınlık tanımlaması ile ilgili bir anlaşmaya varılmış değildir. Halk kavramı azınlıkları da içine almaktadır. Bu duruma istisna olan self-determinasyon hakkına dayanarak bağımsızlıklarını ilan etmek isteyen küçük grupların kendilerini halk olarak nitelendirmeleridir. Bu durum ise ayrılma anlamı taşıdığı için kabul görmemektedir. Conference For Security and Cooperation in Europe (CSCE) sürecinde azınlıkların bu tarz bir hakka sahip olmadığı kabul edilmiştir bu durumun sebepleri arasında Helsinki Nihai Senedi'nden azınlık hakları ile self-determinasyonun ayrı ayrı düzenlenişi gösterilebilir. Bir diğer durum ise Kopenhag Bildirisi'nde, self-determinasyondan hiç bahsedilmemiş olmasıdır. Hatta azınlık hakları demokratik siyasi sistem dâhilinde gerçekleştirilecek insan haklarının bir uzantısı olarak görülmüştür. Son olarak da hiçbir düzenlemede azınlıkların bu tarz bir hakka sahip olduğundan bahsedilmemiştir. Öyle ki Kopenhag Bildirisindeki taahhütlerden hiçbirinin devletin bütünlüğü, uluslar arası hukuk ilkeleri ve BM şartları'nda belirlenen ilkelerin amaçlarına ters düşecek şekilde hareket edilemeyeceği belirtilmiştir (Uz, 2007: 69-71).

1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi, 1989 tarihli Viyana Belgesi, 1990 tarihli Yeni Avrupa İçin Paris Şartı ve 1991 tarihli Moskova Belgesi gibi çeşitli uluslar arası anlaşmalar self-determinasyon ilkesini soğuk savaş sonrası dönemde yeni dünya gündemine alıp sömürgecilik dışında da bir yere sahip olmasını sağlamışlardır. Self-determinasyon hakkı sömürgeciliğe karşı uygulamada başarılı olmuştur ve uluslararası arenada da kabul görüp desteklenmiştir. Fakat bu yeni durum sömürgeleşme sonrasında farklı şekillerde karşılanmıştır. Kimi ülkeler self-determinasyonun etnik, dilsel, dinsel gruplarında hakkı olduğunu iddia etmiştir (Kılınç,2008:979).

Self-Determinasyon kavramı kimilerine göre ayrılma hakkı demektir. Ayrılma hakkı, etnik ya da ulusal bir azınlığın ya da halkın, içinde yaşadığı bir devletten ayrılıp yeni bir devlet kurması anlamına gelmektedir. Ayrılıkçı self-determinasyon olarak da adlandırılan bu yeni durum Birleşmiş Milletler'in devletin egemenliği ve toprak bütünlüğü ile ilgili düşüncelerine ters düştüğü için kabul görmemektedir. Günümüzde Birleşmiş Milletlerin bu tutumuna rağmen iç self-determinasyonla ilişkilendirilen ve hatta iç self-determinasyonun sonucu olarak yorumlanan ayrılma hakkı iddiasının doğruluğu sorgulanmaktadır. Soğuk Savaş sonrası self-determinasyon tartışmaları ve tanımlarının temellendiği konunun bu olduğu da söylenilebilir (Kurubaş,2004:154).

Birleşmiş Milletlerin ayrılma hakkı ile ilgili bu tarz bir tutum izlemesinin nedeni ise henüz siyasi ve ekonomik anlamda yeterliliğe erişememiş devletlerin ortaya çıkması ve uluslar arası siyasette bir istikrarsızlığın baş göstermesidir. Ayrıca ayrılmalar sonucu meydana gelecek olan yeni devletlerin içinde de ayrılma eğilimleri baş gösterebileceği ve bölünmenin en homojen şekli alana dek son bulmayacağı da Birleşmiş Milletlerin varsayımıdır. Bu nedenle de self-determinasyon ilkesi sömürgeciliğin sona erişinden sonra bir devlet kurmayı değil oluşacak siyasi rejimin halkın özgür iradesi ile belirlenmesini savunmaktadır. Bunun anlamı ise, demokrasidir. Buradan bakıldığında self-determinasyon ilkesi, her halka ayrı bir devlet hakkı olarak yorumlanamaz, denilebilir. Ayrılma halinde, ayrılan halk sadece kendi kaderini tayin etmiş sayılmayacaktır. Diğerlerinin de kaderini belirlemiş bulunacaktır buradan hareketle tek tarafın iradesiyle gelişen bu yeni durumda ayrılma hakkı da meşru olmayacaktır denilebilir (Kurubaş,2004:156)

O halde; self-determinasyonun yeni yorumunun siyasi özerkliğe doğru evrildiğini söylemek mümkündür. Devletlerin self-determinasyon ilkesinin ayrılma hakkı olarak kabul edilip içsel parçalanmaya doğru gitmeyeceklerinin aşikâr olduğu söylenilebilir. Bu noktada da devletler bölgesel özerklik, federasyon gibi çeşitli yönetim şekillerini çok da gönüllü bir şekilde olmasa da kabul edecekler denilse pek de yanlış olmayacaktır.

2.2. Küreselleşme Sürecinde Siyasal Özerklik

Günümüzde siyasi özerklik taleplerinin küreselleşme ile beraber hız kazandığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır. Zira küreselleşme kavramı beraberinde

yerelleşme, bölgeselleşme gibi birçok kavrama da vurgu yapmıştır. Bu kavramlar da siyasal özerklik taleplerini destekleyici nitelikte olmuştur. Bunun yanı sıra hızla gelişen ve yaygınlaşan teknolojinin kolaylaştırdığı haber alma ağları da farkındalığı arttırarak siyasal özerklik taleplerinin gündeme taşınmasına etkide bulunmuştur.

Küreselleşme kavramı, son yıllarda, gerek güncel hayat gerekse alan yazınında oldukça gündemde olan bir kavramdır. Bu kavram, sadece akademik literatürde değil güncel hayatta da çok sık kullanıldığı için çeşitli tanımlarına ve kullanımlarına rastlamak mümkündür. Küreselleşmeyi sıkça kullanıldığı üzere; dünyada sınırların kalkması ve kültürlerin kaynaşması şeklinde ifade etmek mümkündür.⁵ Küreselleşme bazen bir mit ve bir propaganda sloganı, bazen de ulusal sınırları ortadan kaldıran bir süreç anlamında kullanılmaktadır. Küreselleşme, neo-liberalizm, ekonomik gelişmeler, teknolojik dönüşümler, sınır ötesi iletişim ağları, insan hakları savunma organizasyonları, çevrecilik faaliyetleri, kadın hakları veya dünya barışı gibi konulara göndermede bulunmak için de kullanılmaktadır (Atasoy, 2005:129).

Küreselleşme, bir taraftan bütünleşmiş bir dünyayı hedefler görünürken; diğer taraftan toplumun siyasi ve kültürel olarak bölünmüşlük potansiyelini de içermektedir (Erkal,2005:5). Küreselleşmenin çok farklı boyutları vardır ve bu boyutlar göz ardı edilerek bir küreselleşme tanımı yapmak mümkün değildir. Bu boyutlarını göz önünde tutarsak, küreselleşme, ekonomik, sosyal, teknolojik, kültürel, politik ve çevre dengesi açılarından global bütünleşmenin, entegrasyon ve dayanışmanın artması anlamına gelmektedir.

Küreselleşmenin hızlanmasıyla beraber dünya siyasetinde de kökten değişikliklerin meydana geldiği söylenebilir. Günümüzde birçok yararı olduğu savunulmasına rağmen kimilerine göre olumsuz ve siyaset zincirinin “zayıf halkalarına” zarar verebilecek bir boyutu da içeren bir kavramdır.

⁵ Türkçeye “küreselleşme” veya “globalleşme” biçiminde aktarılan terim, köken olarak Latince “globus” (küre) sözcüğünden gelmektedir. Bu sözcük, İngilizceye “global” biçiminde aktarılmış ve literatüre “globalization” olarak geçmiştir. Köken olarak küre, dünya küresi modeli, yuvarlak gibi anlamlara gelen İngilizcedeki “globe” kelimesinden türeyen “globalization” kelimesinin günümüzdeki “izolasyon” karşılığı anlamında kullanımı 1960’lı yılların başına dayanmaktadır. Kelimeyi ilk kez ve “küresel köy” anlamında kullanan “televizyon” teriminin de mucidi Marshall McLuhan’dır (Karyelioğlu,2008:126).

Küreselleşmeyle beraber çokça kavram da türemiştir. Bunlara, küresel devlet, küresel terör, küresel politika, küresel kültür vb. örnekler verilebilir. Küreselleşmeyle beraber insan hakları, güvenlik terör ve salgın hastalıklar gibi konular da önem kazanmıştır.

Alan yazınındaki bir kısım önemli yazarlar küreselleşme kavramını farklı yönleriyle ele almışlardır. Kymlicka, küreselleşme kavramının çokkültürlülük boyutunu ele almıştır. Kymlicka'ya göre küreselleşme, azınlıkların ayrı bir kimlik ve grup hayatı sürdürmeleri için elverişli bir zemin sağlamaktadır. Küreselleşme kültürel bakımdan homojen bir devlet mitini yok etmiştir ve her bir devletin içindeki çoğunluğu, çoğulculuk ve çeşitliliğe daha açık olmaya zorlamıştır. Sonuçta etnik ve ulusal kimliklerin doğası, serbest ticaret ve küresel iletişimin hüküm sürdüğü bir dünyada durmaksızın değişmekte ve çok kültürcülüğün rolü de burada ortaya çıkmaktadır (Kymlicka,1998:36).

Küresel kültür tüm dünyada tek bir kültürün oluşturulması ve ortak değerlerin tüm ülkelerce benimsenmesini ifade etmektedir. Mc Donalds kültürü denilen, ortak dil olarak İngilizce konuşulan, Hollywood yapımı filmler izlenen, fast food yeme alışkanlığını barındıran bu kültür, Amerikan menşeli Facebook ve Twitter gibi siteler aracılığıyla oluşturulan bir e-kültürle devam edip yayılmaktadır. Ancak küreselleşme, bir tepki olarak yerelleşmeyi de beraberinde getirmiştir, yerel kültürlerin varlıklarını duyurma imkânı artmaktadır. Hatta bu durumun glokalleşme yani küreselleşme ve yerelleşmenin birleşmesi şeklinde bir melezlik doğurduğu da çalışmacılar tarafından belirtilmiştir. İşte bu noktada her türlü özerklik ama özellikle idari ve siyasi özerkliği gündeme taşıyan bir dinamik söz konusudur.

Küreselleşmenin kültürel boyutunda kimlik sorununun öne de çıkması bu bağlamda le alınabilir. İnsanlar için etnik, dini ve ulusal kimlikler artık daha fazla önem taşımakta ve kültürel kimlikler adına yeni talepler gündeme gelmektedir. Bunlar arasında, kültür ve dillerinin korunması, çocuklarının kendi anadillerinde eğitim hakkı, kendi özel gün ve sembollerinin ulusal gün ve semboller olarak tanınması, içerisinde yaşadıkları toplumlara kültürel ve tarihi katkılarının tanınması, grupların siyasal temsili, siyasal özerklik ve hatta bazı durumlarda bağımsızlık da çok kültürlülük adı altında dile getirilen talepler arasındadır (Akdemir,2004:44).

Küreselleşme olgusu içerisinde kültürel unsurlar kimlik sorunu haline dönüşürken, ortaya çıkan iki yaklaşım – yani evrensellik ilkesini öne çıkaran kültürel homojenlik

(türdeşlik) ya da popüler kültür, kitle kültürü ile farklılıkları gaye edinen çokkültürlülük, yani uyuşmayan ama makul kapsayıcı kültürlerin bir çoğulculuğu- birbiriyle çelişir gözükmektedir. Küreselleşmenin öncüsü olan toplumlar küresel kültüre olumlu yaklaşırlarken bunların dışında kalan toplumlar kendilerini kabul ettirmek gayesiyle yeniden kimlik arayışı içerisine girmektedirler (Akdemir,2004:45).

Küreselleşmeyle ortaya çıkan yerelleşme, bölgeselleşme gibi kavramlarla birlikte yönetim şekillerinde çeşitli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Özellikle çoğulculuk, katılım, şeffaflık eksenin de yerelliğin önem kazandığı noktada, yerel yönetimlerin fazlaca önem kazanması özellikle de idari bazda belediyeler gibi yerel yönetim kurumlarının daha fazla önem arz etmeye başlaması ve bu nedenle ortaya çıkan idari özerklik fikri ile beraber siyasal özerklik taleplerinin de temeli atılmıştır denilebilir.

Siyasal küreselleşmenin de, siyasal özerkliğin gelişimini etkilediği savunulabilir. Küreselleşmenin siyasal alanda oluşturduğu en büyük etki ulus-devlet ve alt kimliklerle ilgilidir. Küreselleşmenin getirdiği yerelleşmeyle beraber alt kimliğin, etnikliğin, alt kültürlerin ve özerklik taleplerinin çokça ortaya çıkmasına adeta dünya devletlerinin yeniden dizaynına neden olmaktadır.

Klasik egemenlik anlayışına dayalı ve ulus-devlet çerçevesinde yapılanmış devletin farklılaşması ve ortak dünya değerlerine sahip tek tip dünya hükümeti oluşturmak küreselleşmenin siyasal boyutunu tanımlamaktadır. Bu tanımın en çok değişime uğrattığı kavram ise kuşkusuz ulus-devlet kavramıdır.

Modern dönemde ulus devlet modelinin giderek önem kazanmasıyla ulusal kimlik kavramı toplumsal ve siyasi manada temel unsurlardan biri haline gelmiştir. Küreselleşmenin hızlanması ve zaman-mekân sıkışması süreçleri ulusal bağları ve kimlikleri etkileyerek ulus devletin gözden düşmesine sebep olmuştur. Küreselleşmenin siyasal etkileriyle ulusal kimlikler çözülürken, belirli halklar ve gruplar ve toplumsal kesimler kendi farklılıklarını göstermek için daha hızlı uğraşmakta böylece Kafkasya ve Balkanlarda Eski Yugoslavya'da olduğu gibi ayrılıklar boy göstermektedir. Küreselleşmenin, kültürel homojenleşme süreçlerini bozan etkileri, ulus devletin eski önemini kaybetmesiyle alt kimlik aşırı savunmacı ve saldırgan bir niteliğe büründürmekte, ırkçılık, mezhepçilik gibi yaklaşımları tetikleyebilmektedir. Bu süreçle

cemaatleşme artmakta, bireyler kültürlerine ve toplumlarına yabancılaşmaya başlamaktadırlar (Çelik,2012:26).

Bu bağlamda şöyle bir tespitte bulunulabilir. Küreselleşme ile kimlik parçalayıcı, uluslar arası platformda yeni kimlik oluşturması (bütünleştirici, kaynaştırıcı veya melezeleştirici) ve bu iki etki sonucunda ulus-devletin egemenliğini dayandırdığı meşruiyetini de zayıflaması gibi sonuçlar söz konusudur. Kimlik parçalayıcı etkisi, yeni kültürler oluşumlar veya alt kimliklerin ulusal üst kimlikleri sorgulaması sonucunda bu kimliklerin bütüncül niteliklerini kaybetmesi sonucu ortaya çıkmaktadır (Özdemir,2006:182). Tüm bunların özerklik taleplerini de beraberinde getirmesi kaçınılmazdır.

Küreselleşme ile popülerleşen ve küreselleşmenin felsefi zemini olarak görülen(Şahin:2009) post modernizm, çağdaş toplumun giderek parçalanmasına, çoğulculaşmasına ve bireyci hale gelmesine işaret etmektedir. Bu parçalanma, bir yandan iş örgütlenmesi ve teknolojideki değişimle ilgilidir, bir yandan da ulus-devletin ve hâkim kültürlerin özerk alanlara dönüşmesiyle ilgilidir. Bu parçalanmaya karşın yerel olan önem kazanmakta, ulus-altı ve bölgesel kültürler giderek güçlenmekte ve kimlik belirleyici unsur haline gelmektedir. Post moderniteye göre, sınıf, ırk, din, dil, toplumsal cinsiyet, bölge gibi alt kültürel unsurlara dayalı, daha çoğulculuşmuş ve özelleşmiş yeni toplumsal ve siyasal hareketler artık geliştirecektir (Örs, 2009:9).

Post-modernizm bir yandan ekonomik, teknoloji, üretim ve kültürü küreselleştirirken, diğer yandan da “üniter, ulusal” olanı eritir, yerel olanları besler. Mikro milliyetçilik, bölgencilik, toplumsal cinsiyet post-modern toplumun giderek güçlenen akımları haline gelir. Büyük ve evrensel açıklamalar üreten ideolojilerden çok küçük, parçalı, kimlikler ve değerler üzerine kurulu ideolojiler ortaya çıkar. Bu süreçte ulus devletin elindeki meşru şiddet tekeli ve egemenlik işlevi ile ulusal ve uluslararası hukuk da etkisini yitirir (Örs,2009:9).

Günümüzde devletin egemenliğinin artık bölünmez olmadığı ve egemenliğin uluslar arası organlarla paylaşılabileceğini savunulmaktadır. Böylece, egemenlik devletlerden şehirlere ve özel birliklere doğru yayılmakta ve bölgesel, ulusal ve yerel egemenlikler global egemenliğe tabi kılınmaktadır. Ulus-devletlerin bundan sonraki işlevi ancak

global egemenlerden verilen direktifleri yerel bazda hayata geçirmek oluyor (Hasanoğlu,2001:76).

Küreselleşmeyle devletlerin sınırlar ve kimlikler üzerindeki kontrolünü kaybetmesi ortaya ciddi ekonomik ve sosyal sorunlar çıkardığı da belirtilebilir. Devletler açısından belki de en tehlikeli gelişme, meşruiyetlerini ve siyasal otoritelerini dayandırdıkları ortak kimliklerin sorgulanması ve parçalanmasıdır. Küreselleşmenin sunduğu iletişim ve seyahat olanakları ulusal kimliklere birer alternatif olarak yeni ulus-ötesi kimlikleri geliştirirken, aynı zamanda alt-kimliklerin de uyanışı için uygun ortam hazırlamıştır. İnternet ve uydu yayınlarını kontrol etmek de mümkün olmadığına göre, devletlerin toplum üzerindeki kontrol ve egemenlik yetkileri zayıflamakta ve erimektedir (Özdemir,2006:196).

Sonuç itibariyle küreselleşmenin ulus-devletinler noktasında yarattığı önemli bir etki olarak, ulus-devleti yeni bir tasarıma sürükleyen, artan kimlik talepleridir. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği çelişkisi yerelleşme ve teknolojinin de gelişimi ile küresel dünyada uyumaya yüz tutmuş kimlikleri de uyandırması ve yeni yönetim şekilleri, yeni kimlik talepleri, yeni özgürlük isteklerini de beraberinde getirmesidir.⁶ Tüm bunlar siyasal özerklik konusunu ön plana çıkaran gelişmelerdir.

2.3. Çokkültürlülük, Postmodernite ve Siyasal Özerklik

Kültür, insan eliyle oluşturulup geliştirilen bir kavramdır. Kültür denince akla ilk gelen, sinema, edebiyat, spor gibi ilgi alanlarının oluşturduğu bir birikim şeklindedir.

Kültür kavramı, çok çeşitli anlamlara sahiptir. Bir kişinin kültürlü olduğu belirtildiğinde kişinin, kibar, naif, hayatın güzel taraflarından keyif duyan ve estetik anlamda bir zevki olduğu akla gelmektedir. Zaman zaman kültür kavramı belirli bir maddi birikimi ve bolca zamanı olan ve bu incelikleri yetiştiren kimseler için de kullanılır. Kültür, insan tarafından oluşturulmuş bir kavramdır. İnsanların tüm hareketleri kültüre ait bir

⁶ Bu durum özellikle de Türkiye’de uzun zamandır devam eden Kürt Sorununu tekrar alevlendirmiştir. Türkiye’de yaşayan Kürtlerin önemli bir kısmı bu talepleri çerçevesinde önce Kürt Milliyetçisi olarak tabir edilebilecek bir parti aracılığıyla temsil haklarını edinmişlerdir. Şimdilerde ise gündemin odağı özerklik talepleridir. Bu konu Türkiye’de de o kadar geniş kitlelere hitap eder olmuştur ki sadece Kürtler değil son dönemde Çerkesler ve Lazlar da kimlikleri konusunda çeşitli talepler dile getirmeye başlamışlardır. Özellikle Çerkeslerin son zamanlarda ana dil konusundaki hassasiyetleri de azımsanmayacak noktaya gelmiştir. Tüm bunlara bakıldığında, Türkiye de, küreselleşme kavramının yakından etkilediği devletlerden biridir, denilebilir.

parçadır. İnsan üreten ve tasarlayandır. Grup yaşantılarının ve toplumun genelinin kültür ürünü olduğu da söylenebilir. İnsanlar tarih boyunca kültürle gelişmişlerdir. Kısacası kültür toplumun oluşturduğu bir kavramdır (Fichter, 2009:152).

İnsan dünyaya geldikten sonra içinde bulunduğu çevrenin kültürünü alır ve bir temsilcisi haline gelir. Hangi topluma mensup ise ya da hangi toplum içinde yaşamaktan kaynaklanan inanç, örf, adet, dil ve dinini taşır. Kültür aslen insanların ötesine geçip insanları biçimlendiren bir kavramdır. Kavram birlikte yaşamaktan ileri gelmektedir. Kültür olduğu toplumun sosyal, psikolojik ve biyolojik unsurlarıyla şekillenir. Bireyler mensubu buldukları toplumun kültürünü benimserken aynı zamanda kültürün bir parçası olarak kültürü yönlendirmektedirler (Ocak, 2004:13). Çokkültürlülük ise en yalın haliyle “bir toplumun birçok kültürü içinde barındırması hali” şeklinde tanımlanabilir.

Dünyada ilk olarak Amerika kıtasında göçlerle meydana çıkan Çokkültürlülük uygulamaları Amerika ve Kanada gibi ülkelerde değişik yapılanmalara doğru gidilmesine neden olmuştur. Amerika zenciler konusunda Kanada ise Fransızlar konusunda uyguladığı asimilasyon politikalarını terk etmişlerdir (Şahin, 2009:243-244). Avrupada çokkültürlülük asıl olarak, sömürgecilik dönemi ile oluşmuştur. Çeşitli sosyal yapıların değişim geçirmesiyle birlikte kültürlerarası etkileşim bu dönemde baş göstermiştir. Batıdaki sömürgeciliğin yayılışı esas alındığında bu durum daha da netleşmektedir. Bu dönemde kurulan kültürlerarası ittifak sadece sömürülen ve sömüren taraflarca değil, dünya üzerinde kurulan ekonomik ilişkiler nedeniyle farklı kültürlerarasında da mevcuttur. Ekonomik ilişkiler vesilesiyle insanlar ortaya çıkan yeni endüstriyel alanlarda iş bulmak ya da farklı alanlarda çalışmak için göç etmeye başlamışlardır. Bütün bu gelişmelere rağmen çokkültürlülüğün sorun oluşturmasının temel nedeni daha çok ulusçuluk kavramının kendi içindeki açmazlardan kaynaklıdır da denilebilir. Çokkültürlülük farklı dinsel, etnik, dilsel, tarihsel, ülküsel, ve buna benzer farklılıkları bulunan grupların beraber yaşamasına verilen isimdir. Fakat kavram ulusalcılığın ötesine geçmiş bir tanım içermektedir. Ulusçulukta temel, insanların tek bir odak noktasında buluşup beraberlik oluşturması iken, Çokkültürlülük ise bu fikrin tamamen zıddına atıfta bulunmaktadır (Özensel, 2012:58).

Çokkültürlülük bugünkü şekliyle ilk olarak Kanada’da kullanılmıştır. Kanada Yüksek Mahkemesi çokkültürlülüğü, “farklılığa yer verilmesi, gerçek eşitliğin özüdür”. Şeklinde açıklamıştır (Kymlicka ,1998:220).

Çokkültürlülük politikalarının ortaya çıkışının genel nedenleri (Özhan,2006:49);

- 1) Gerek kültürel gerekse kimliksel çeşitliliğin farklı kökenler ve farklı yaşayışlara sahip olan ama birlikte yaşama zorundallığı olan gruplarca keşfedilmesi,
- 2) Sanayi toplumunun ardından yaşanan endüstri toplumu dönemiyle beraber kültürel taleplerin sosyal sorunların odağı olması,
- 3) Devlet düzeni ve çeşitli kurumlarda meydana gelen çeşitli sıkıntıların çeşitli sosyal kurumları (aile, iş vb) zayıflatması şeklinde sayılabilir.

Avrupa’da baş gösteren çokkültürlülüğün kaynakları ise şu şekildedir (Özhan,2006:49);

- a) Uzun süreli sömürgecilik döneminde Avrupalı ülkelerin sömürgesi konumunda bulunan ülkelerin mensuplarına vatandaşlık hakkı tanınması,
- b) 2. Dünya Savaşının bir sonucu olarak farklı etnik unsur ve farklı ulus devletlerin vatandaşları olması,
- c) 2. dünya savaşının akabinde ticaretin gelişmesiyle beraber coğrafi hareketlilikte meydana gelen artış,
- d) İşgücü açığı mevcut olan çeşitli Avrupa ülkelerinin 1960’larda bu açığı kapatmak amaçlı talebiyle oluşan çeşitli etnik gruplar.

Burada bahsedilmesi gereken bir unsur da çokkültürlülük kavramının etniklik kavramı ile yakın ilişki içinde olduğudur. Etnik grup tanımı; aitlik, kültür, dil ve ortak bir kökene dayalı kolektif bir kimlikçe belirlenmiş ortak kurum ve ilişkiler bazında birbiriyle bağıntılı, devletin sınırları içerisindeki nüfusun parçası şeklinde yapılmaktadır. Etnik azınlıkların oluşumu ise, baskın çeşitli grupların belirli başlı bir gruba, söz konusu grubun kültürel, siyasi, sosyal ve yasal düzenlemelerine eşit şekilde katılım haklarının dışlanmasını savunmak bazında birkısım özellikler adanarak bunları kullanması şeklinde tanımlanmıştır. Tanımlanan bu sürecin ırkçılık şeklinde de adlandırılabilceği belirtilmiştir (Durugönül, 2012:21).

Etniklik kültürel bağlamda dil, din, edebiyat, mimari kısacası sosyal hayatın her alanında farklılıktan ileri gelmektedir. Kültür tüm unsurları kapsayan bir bütündür sadece lokal bir dil farkını etniklik olarak tanımlayamaz. Etniklikte aranan şartların birinin biyolojik fark olduğu da söylenemez. Etnik grubun tanımlaması kültürel bağlamda açıklama gerektiren bir durumdur. Çağdaş etniklik milli kimlikle çatışan bir unsur değildir. Milli kimliği zengin kılan, tamamlayan bir özelliği vardır. İlkel anlamda etniklik ise milli bağlamda biz duygusunun önüne geçme isteği olan dar anlamdaki biz duygusunun (kabile, aşiret, mezhep, boy) bir çatışmasıdır. Bu durumun mikro ırkçılığa yol açabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum insanların kendilerini diğerlerine göre ötekileştirmeleridir. Farklılıkların kurumsallaştırılıp, abartılmasıdır. İnsanları ırksal ve etnik anlamda bölümlendirip, ötekileştirerek milletleşmenin sağlanması mümkün değildir. Kabile, akrabalık esasına dayalı toplulukları da katılmaya dayalı devlet esasına dayanan bir topluma geçilerek çeşitli ilkel toplumlarda bulunan etniklik ötelenebilir (Beşirli,2011:145,146,149).

Çokkültürlü bir toplumun özelliklerini ise şu şekilde verebiliriz (Özhan, 2006:41);

- 1) Etnik, dini ya da ulusal bazda değişik kimliklere sahip grupların hepsinin farklı ihtiyaçlarının olması durumu bir gerçektir. Bu gerçeğin diğer gruplarca da kabul görmesi,
- 2) Tolum içinde mevcut olan her farklı kümenin diğer bir grubun kültürünün yaşaması ve gelişmesi yönünde istekli oluşu,
- 3) Çeşitli değişik kimliklere sahip her bir grubun, diğer gruplara yönelik desteklerinin sadece grubun kültürel anlamda çıkarları adına değil, toplumun tümünün üst kimlik bazında belirleyici özelliğinin oluşumu anlamında da düşünülmesi.
- 4) Çeşitli kültürlerin üyeleri olan bireylerin gerek ekonomik gerek siyasi bağlamda tüm süreçlere ve gruplara eşit katılma şansının olması.

Günümüzde birçok ülke çeşitli kültürel farklılıkları bünyesinde barındırmaktadır. Son verilerden yola çıkılarak dünya üzerinde, 184 bağımsız devlet, bünyesinde mevcut 600 dil ve 5000 etnik grup olduğu söylenebilir. Dünya yüzünde bulunan çok az ülkenin vatandaşları aynı dili konuşmaktadır ve aynı etnik grubu paylaşmaktadır. Bu çok çeşitlilik de beraberinde birçok sorunu getirmektedir. Şöyle ki, siyasi temsil, bölgesel

özerklik, eğitim müfredatı, toprak üzerinde hak iddia etme, vatandaşlığa kabul ve göç gibi bir çok meselede bunların yanında ulusal marşlarda, sembollerde ve resmi tatillerde toplum içinde yaşayan azınlıklar ve çoğunluklar artık daha sıklıkla karşı karşıya gelmeye başlamıştır (Kymlicka,1998:25-26).

Aşağıda çokkültürlülüğün içerdiği bir kısım uygulamalar yakın plana alınmıştır. Özellikle siyasal özerklik kavramı ile yakından ilgili olan bu uygulamaların mercek altına alınması faydalı olacaktır. Tüm liberal demokrasilerde kültürel bazdaki farklılıklara üretilen çözüm yollarından bir tanesi, bireylerin politik ve medeni haklarının korunmasıdır. Bunun yanı sıra ulusal ve etnik anlamdaki farklılıkların tasnifi adına da gruplara verilen üç çeşit hak vardır. Bunlar özyönetim hakları, çoketniklilik hakları ve özel temsil haklarıdır;

- 1) *Polietnik (çoketniklilik) Hakları*: Bu haklar, çeşitli gruplara kendi dillerinde yayın yapabilecekleri radyo-tv kanalları, yazılı yayınlar çıkarabilme bunun yanı sıra dernek, vakıf kurabilmeleri adına devletçe maddi yardım sağlanması. Okullardaki müfredata ek olarak ana dillerinde eğitim verebilme hakkı tanınması. Kültürel anlamda grupların bağlı olduğu değerlerin zarara uğramasını engellemek şeklinde tanımlanabilir. Tanınan hakların ötekileştirmekten ziyade kültürel bağlamda bir koruma tanıdığı söylenilebilir (Şahin, 2009:249-250).
- 2) *Özel Temsil Hakları*: Belli bir süredir aynı coğrafyada yaşayan çeşitli azınlıklar ve etnik gruplara belli bir kamusal alan oluşturmak ve bunu korumalarını sağlamak adına verilmiş haklardır. Bu hakkın tanınabilmesinin temel şartı, grubun o topraklarda belli bir geçmişe dayanıyor olmasıdır. Özyönetim haklarının çeşitli uygulanış şekilleri mevcuttur. Örnek verilecek olursa federalizmden aşırı kuvvetli bir yerel otoriteye dek uzanan bir yelpaze mevcuttur. Özerklik toprağa dayalı ise hukuksal anlamda çeşitli yasalarda söz sahibi olmak, merkezden bağımsız bir eğitim ve kültür politikası geliştirmek şeklinde belirli haklar istenmektedir (Şahin, 2009:250).
- 3) *Özel Yönetim Hakları (Self-government rights)* : Burada bahsedilen. Azınlıklara veya çeşitli etnik, kültürel gruplara kendi kendini yönetme hakkı tanınmasıdır. Grup bu durumda kendi kararlarını merkezden bağımsız alacaktır. İkinci bir şekilde özerklik hakkını teritoryal bir biçimde belli bir bölgede uygulayacaktır.

Bu hakkın tanındığı grup, bütünden ayrı kılınmıştır. Hakkın başvurulacağı yegâne durum ise, azınlık ve çoğunluğun bir arada yaşayamayacak duruma gelmiş olmasıdır. Ve başvurulacak başka bir yol kalmamış olmasıdır (Oran,2009:89).

Çokkültürlülük kavramı aralarında eşitlik bulunmayan grupların eşitliklerinin sağlanmasını amaçlamaktadır. Her biri farklı sosyal yapılardan ibaret olan bu gruplar arasında bir dengeyi bulup her bir grubun siyasi, sosyal ve ekonomik bağlamdaki hareketlere eşit olarak katılımının sağlanması çokkültürlülük kavramının ana temasını oluşturmaktadır. Günümüzde çokkültürlülük kavramı kültürel bazda farklılıkların sıkça tartışmaya zemin hazırladığı toplum biçimlerinde bir kurtarıcı formül olarak anılmaktadır. Özellikle ulus-devletlerin içinde barındırdığı farklı inançlara, kültürlere ve dillere sahip yapıdaki gruplar için çokkültürlülük adeta bir sorun çözücüdür.

Kavram birçok ülkenin resmi politikaları içinde hala yürürlükte dir. Kanada'da çeşitli etnik toplulukların dini toplulukların taleplerini karşılayabilmek adına Çokkültürlülük bakanlığı bulunmaktadır. Kanada'da Quebec'liler ve Amerika'da ise Porto Riko'lular anadilde eğitim, özerklik ve eyalet sistemi hakkını kazanmışlardır. Avrupa'da ise öncelikle İskandinav ülkeleri ardından Belçika, Birleşik Krallık, İspanya çeşitli ulusal azınlıklara bölgesel özerklik tanımıştır (Duman,2009:594-595).

Çokkültürlülük kavramı aynı zamanda beraberinde kültürel görecelilik kavramını da getirmiştir. Kültürel görecelilik, her grubun kültürel bağlamda eşit olduğuna ve her grubun yaşam tarzının kültür olarak kabul edilebileceği anlamına gelmektedir. Çokkültürlülük pozitif bir anlam içerirse de zaman zaman kültürel bağlamda krizlere de yol açabilir. Örnek olarak, farklı bir ülkede hayatını idame ettiren bireylerin kendi kültürleri ve içinde yaşadıkları kültür arasında yaşadığı zıtlasma verilebilir. Kültürel görecelilik kavramı gereği insanların farklı kültürlere tolerans gösterebilmesi gerekmektedir. Çeşitli kültürel kimlikleri olan insanlar yalnızca insani haklarını geliştiren ve insan olmanın kıymetini artıran bir toplum içinde evrensel kültür meydana getirebilir ve huzur içinde yaşama şansı bulur (Durugönül,2012:19-20).

Çokkültürlülük kavramının tartışmalarından biri de, sosyo-kültürel değişimlerin nasıl yorumlanıp, tepki alacağıdır. Çokkültürlü toplumu onaylayanlar onu, dilsel, dinsel ve köken bakımından farklılıkları olanların hem haksızlığa uğramadan hem de

kayırlmadan bir arada yaşadığı bir toplum şeklinde yorumlarlar. Çokkültürlülük kavramı çeşitli kültürlerarası çıkan çatışmaların mevcut oluşundan bahseder. Fakat bu çatışmaların çözümü, azınlıklar zarar görmeden çözümlenmelidir. Azınlık kültürlerin varlığı önlenmesi muhakkak bir tehlikeden ziyade Avrupada ve dünyada kültürel alışveriş ve barış içinde yaşama şansı olarak yorumlanmalıdır (Durugönül,2012:22).

Çokkültürlülüğe dair yapılan bir eleştiriye göre, olumlu anlamlar barındırsa da Çokkültürlülük içinde farklılıklara tanıdığı avantajlarla da tanımlanabilir. Bu tarz politikaları uygulayan ülkeler Çokkültürlülük bağlamında azınlıklara bahsettiği hakları da geri almaktadır. Buna neden olarak da, kendi anadilleriyle yaptıkları eğitimin ülkenin kültürüne uyumu geciktirmesidir. Avrupa ülkelerinin çoğunluğu yapılan bu tarz yayınları azaltmaya başlamıştır. Hollanda örneğine bakıldığında, çeşitli dillerde yayın yapan dört kanal Hollanda diline çevrilmiştir. Özcesinde temel insan hakları, toplumsal barış, demokrasi ve hoşgörü içermeyen bu tarz politikaların uygulanması pek çok ülkede hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştır. Ayrıca pek çok açıdan da olumlu olmayan sonuçlar meydana gelmiştir. Bu pencereden bakıldığında kavram tasarlandığı gibi toplumsal bazda bir uzlaşma ve çeşitli kimliklerin biraradalığını korumaktan uzaktır. Bunun nedeni ise, kavramın kültürel göreliliğe neden olup herkesin kendi istediği şekilde hareket edeceği şeklinde yorumlanmasıdır. Buradan bakıldığında azınlık grupların yasalara karşı gelen çeşitli hal ve hareketleri savunulup, başlanacak bir duruma gelmelidir. Zira hükümetçe belirlenen yasaların artık tüm gruplarca bir bağlayıcılığı yoktur bu nedenle de her bir grup kendi kurallarını savunma aracı yapıp ona göre davranacaktır. Örnek verilecek olursa Hindistan'da bir kimse eşini öldürdüğünde işlediği cinayete kanun koyucu müdahale edemeyecektir. Bunun nedeni Hint kültüründe kadının eşinin metası olarak görülmesidir ve eşin kadın üzerinde canına kast dâhil her türlü hakkı mevcuttur. Çeşitli gruplar çocuklarının eğitim hakkını hiç gerekçe sunmadan egale edebilir, kadınlar yine gerekçe göstermeden sünnet gibi bir cerrahi operasyona tabi tutulabilir, evlenmeye zorlanabilir. İslam inancı öne sürülerek miras paylaşımında adaletsizlik vuku bulabilir. Amerika örneğinde Amish mezhebine bağlı çocukların eğitimleri yürürlükteki yasanın dışında bırakılmıştır. Kanada örneğine bakılacak olursa yine benzer uygulamalar karşısında müdahalede bulunulmamaktadır. Bu nedenlerden dolayı da Çokkültürlülük kavramı bıçağın iki yüzüne benzer. Bir yanda insanlar farklılıklarıyla bir toplulukta barınabilirken diğer yanda insanlar eşit varsayılır.

Postmodern felsefeden esinlenen çokkültürcü akademisyenler küreselleşmeden de beslenen ve kapitalizme hizmet eden bir kuram olarak da tanımlanmaktadırlar (Duman,2009:596).

Çokkültürlülüğten bahsederken kavramın içinde barındırdığı farklı politikalardan da ismen de olsa bahsetmek gerekmektedir. Çokkültürlülük politikası asimilasyon, eritme potası ve intibak politikalarını da kapsamaktadır. Bahsi geçen bu üç politika da çeşitli kültür etkileşimlerinden meydana gelmektedir.

Çokkültürlülüğün ilk bölümde bahsedilen kültürel özerklik kavramı ile de yakından ilgili olduğu söylenilebilir. Kültürel Özerklik kısaca, çeşitli sosyal kurumların kendi kendilerini yönetme hakkı şeklinde özetlenebilir. Bu pencereden bakıldığında Çokkültürlülük ve kültürel özerkliğin aynı mottolara sahip olduğu da söylenilebilir. Toplum içinde çeşitli grupların kültürlerini, inançlarını, adetlerini serbestçe yaşamalara fikrinin ise siyasi özerklik istemlerine dek bir vurgu yaptığı söylenirse pek de yanlış olmayacaktır. Ayrıca çokkültürlülüğün, siyasi özerklik taleplerinin de bir taşıyıcısı, hazırlayıcısı, referansı olduğu da söylenilebilir.

BÖLÜM 3: SİYASAL ÖZERKLİK VE DÜNYADAKİ UYGULANIŞ ŞEKİLLERİ

Bu bölümde siyasal özerklik kavramını somutlaştırma adına uygulama örnekleri üzerinde durulacaktır. Ele alınan örneklerin çalışmanın birinci bölümünde ulaşılan siyasal özerkliğin sekiz unsurundan hareketle analize tabi tutulacağını belirtmek gerekir.

Bölüm içerisinde seçilen örnek ülkeler Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler içinden seçilmiştir. Avrupa Konseyi insan hakları, hukuk üstünlüğü, çoğulcu demokrasi ilkelerini koruyup güçlendirmek, azınlıklar, hoşgörüsüzlük, ırkçılık ve çevresel sorunlara çözüm bulmak amacıyla 5 Mayıs 1949 yılında kurulmuştur. Merkezi Strasbourg olan konseyin 47 adet üyesi ve 5 adet de gözlemci üyesi bulunmaktadır. Hayat standartlarını yükseltme, demokrasi ve insan haklarını geliştirme amacıyla üye ülkelerde siyasal bağlamda bir işbirliği oluşturma, bunları hayata geçirme ve denetleme de dâhil tüm aşamalarda işbirliği içeren bir yapılanmadır. Kuruluşun hükümetler arası kanatlar, yerel yönetim kanadı ve parlamenter kanat dışında 200'den fazla sözleşmeden oluşan bir sözleşmeler sistemi de bulunmaktadır. Avrupa Konseyine üye olan tüm ülkelerin yetkisini kabul ettikleri yargı organı "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi" adı altına bir yargı organına da sahiptir (www.mfa.gov.tr,2014).

Yerel yönetimleri güçlendirme ve koruma amacıyla 1985 yılında "Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Özerklik Şartı" adlı bir belge oluşturmuştur. Bu belgeyle birlikte yerel yönetimlerin daha özerk bir yapıda hayatlarını devam ettirmeleri karara bağlanmıştır. Bu şekilde gerçek yetkiler verilmiş özerk yerel yönetimlerin daha etkili ve halkın çıkarlarını daha çok gözeten yapılar olacağı düşünülmüştür.

Söz konusu belge üç ana bölümü barındırmaktadır. İlk bölümde özerk yerel yönetim kavramı ele alınmıştır. İkinci maddede özerk yerel yönetimlerin anayasal ve hukuki dayanağından bahsedilmiştir. Buna göre özerk yerel yönetim olma hakkı ulusal bağlamdaki mevzuatlarla uygun görülen durumlarda anayasa tarafından belirlenecektir (Avrupa Yerel Özerklik Şartı, Birinci Bölüm Madde:2). Üçüncü maddede özerk yerel yönetimlerin kanunların çizdiği çerçevede doğrultusunda kamu işlerinin mühim bir kısmını yerel halkın lehine yönetme hakkı şeklinde verilmiştir (Avrupa Yerel Özerklik Şartı, Birinci Bölüm Madde:3). Özerk yerel yönetimlerin kapsamı ise, kanunca

belirlenmiş sınırlar dâhilinde yetki alanı içinde olan ve farklı makamların görevlendirilmediği tüm hususlarda tam bir takdir yetkisine sahip olması şeklinde belirtilmiştir (Avrupa Yerel Özerklik Şartı, Birinci bölüm Madde:4). Yerel yönetimlerin sınırları ise referandum ile ilgili yerel topluluğu danışılmadığı müddetçe bu sınırlarda değişiklik yapılamayacağı maddesiyle güvence altına alınmıştır (Avrupa Yerel Özerklik Şartı, Birinci bölüm Madde:5). Yerel yönetimlerin idari denetimin kanun ve anayasa vasıtasıyla yönetimler tarafından gerçekleştirileceği de yine şartın ilk bölümünde geçmektedir (Avrupa Yerel Özerklik Şartı, Birinci bölüm Madde:8). Belgenin ikinci bölümü imzalayan devletlerin sorumlulukları ve yükümlülükleri ile ilgilidir üçüncü ve son bölüm ise uygulama ve yürürlük koşulları ile ilgili kuralları kapsar durumdadır.

Yerel özerklik şartı her ne kadar idari özerkliği kapsar durumda olsa da günümüzde demokrasi adına farklı ihtiyaçlar duyulması, merkezi yönetimin yerel anlamda yeterli gelememesi ve yeni yönetim şekilleri arayışına gidilmesi bu yerel özerkliğin siyasal minvalde de bir temel olarak ele alınmasına yol açmıştır. Günümüzde birçok ülkede özerk yönetim talepleri olan etnik gruplar bu taleplerini dile getirirken “Avrupa Konseyi Yerel Özerklik Şartı”ndan da bahsedilebilir. Günümüzde de bakıldığında dünya üzerindeki birçok modelde uygulanan yerel özerklik politikaları siyasi özerklikle iç içe geçmiş durumdadır. Bu durum çalışmanın ilk bölümünde ele alınan özerkliğin muğlâklığı ve özerkliğin, yerel, idari ve siyasi ve dahi kimi zaman kültürel özerklik çeşitlerinin çokça birbirine karıştırılmasının sadece teoride değil uygulamada da gerçekleşmiş olduğunun bir göstergesi olarak ele alınabilir.

Bu bağlamda siyasi özerklikle özdeşleşmiş olan İspanya, Batılı demokrasiler kapsamında tercih edilen uygulamalar olmuştur.

Avrupa Konseyi üyesi ülkelerden İspanya siyasi özerklik konusunda dünyada ilk adı geçen ülkelerden biridir. 2002 yılında konseye üye olan Bosna-Hersek, siyasi özerklik uygulaması ile dikkatle izlenen bir diğer ülkedir ve 1992 sonrası Avrupa Konseyi ile üyelik sürecine giren Rusya içinde birçok özerk bölge barındırmaktadır. Bu arada hemen belirtilmelidir ki; Rusya aynı zamanda dünyada önemli bir güç olarak da demokrasinin gelişimi açısından dikkatle takip edilmesi gereken bir ülkedir. Zira Huntington’un da üçüncü dalga teorisinde dile getirdiği gibi Rusya Federasyonu eğer

demokraside ilerlerse ters bir demokrasi dalgasının başlatıcısı olabilecek konumda bir ülkedir (Huntington, 2010).

Şu ana dek elde edilen verilerden hareketle şunları söylemek mümkündür: Özerklik ya da diğer adıyla bölgesel yönetim, içişlerinde merkezi yönetimin rızasını almak koşuluyla serbest olan, ancak dışişlerinde tamamen merkeze bağımlı olan yapıdır. Dünya üzerindeki en bilinen örneklerine bakıldığında, İspanya, İtalya gibi üniter yapılı devletlerin de bölgesel yönetime gittiği gözlenmektedir ancak söz konusu bölgelerin bağımsız yapıda olmadığını da belirtmek gerekir.

3.1. İspanya Örneği

Günümüzde hâlihazırda siyasal özerkliğin uygulandığı ve bu yöndeki taleplerin gündemde olduğu birçok ülke olduğu da belirtilebilir. Siyasal özerklik tartışmaları söz konusu olduğunda ilk akla gelen ülkelerden biri de İspanya'dır. İspanya'nın kendine has bölgesel yönetim tarzı içerir. İspanya tarihsel bir arka plana sahiptir. Bu sebeple önce tarihsel arka planına değinilecektir. Ardından ülkenin özerklik sürecinde geçirdiği siyasal evreler ve günümüz İspanya yönetiminde anayasal dayanak üzerinden İspanya'nın özerkliği değerlendirilecektir.

İspanya örneğinin diğer iki örneğe oranla daha ayrıntılı olarak ele alınacağını da baştan belirtmek gerekir. Bunun başlıca sebebi İspanya modelinin dünya çapında bu konuda başvurulan bir model olmasıdır.

3.1.1. İspanya Tarihçesi

M.Ö. 1100 yıllarında ilk olarak Fenikeliler İspanya topraklarında yerleşme merkezleri kurdular, ardından Keltler ve Yunanlılar onları takip etti. Daha sonra Kartacalıların egemenliğine giren bu bölgenin, M.Ö. 202 yılında Romalılar tarafından fethedildiği görülmektedir. Roma İmparatorluğu döneminde Hristiyanlık İberik Yarımadasında hâkim oldu. 711'de Afrika'dan gelen Müslümanlar, 8. asırdan 10.asra kadar İspanya'ya hâkim oldular ve burada Endülüs Medeniyeti'ni kurdular. On birinci yüzyılda Hristiyanlar kuzeyden başlayarak yarımadayı tekrar ele geçirmeye başladılar. 1276 yılında Müslümanların elinde yalnızca Grenada kalmıştı. 1469'da Hristiyan Aragon ve Castilya Krallıkları tek bir krallık altında birleşerek güçlü bir devlet kurdular (Meydan Larousse Ansiklopedisi: X, 43-48).

Bugünkü İspanya'nın temellerinin; 1569 yılında, Aragon Kralı Ferdinand ile Kastilya Kraliçesi İsaabel'in evliliği ile atıldığı söylenilebilir İber Yarımadası'ndaki tüm krallıklar, bu krallığın etrafında birleşmiştir. Bu birleşmenin konfederasyon tarzında oluşun altı çizilmelidir. Aragon ve Kastilya'nın her birinin fethettiği yerler kendisine kalmaya devam etmiştir. Mesela Kraliçe'nin desteğiyle fethedilen Amerika'dan Kastilya yararlanmıştır. Ayrıca Aragon ve Kastilya'nın her birinin bünyesindeki yerel yönetim birimlerinin hakları ve sorumlulukları da farklılık göstermekteydi. Bu çerçevede, Aragon Krallığı'nın bünyesindeki Katalonya, Valencia, Balerik Adaları'nın yerel yönetim birimleri daha geniş haklara sahipken Kastilya'da daha merkezîyetçi bir yapı hâkimdi. İspanya'nın çekirdeği olan Aragon ve Kastilya krallıklarının, başından beri ayrı kurumlara sahip olması ve yönetsel yaklaşım farkları, birbirleriyle kaynaşmayan, karışmayan bir birliktelik ortaya çıkarmıştır. Bu ortamda, zaten özerk olan Basklar ve Katalanlar, sosyal ve ekonomik serbestliğe sahip olarak gelişmelerine devam etmişlerdir (Çökmez, 2008:356). Tüm bunlardan da anlaşılacağı üzere İspanya'da siyasal özerkliğe uygun bir tarihsel arka plan söz konusudur.

İspanya'da özellikle Bask bölgesinin coğrafi yapı olarak tabii sınırlarla çevrili oluşu da İspanya coğrafyası içinde Basklar ve İspanyolların birbirlerine karışmalarını engelleyen ve siyasi-idari uygun bir yapıda özerkliğe sebebiyet veren jeopolitik bir unsurdur. Bu kapalı bölgede ayrı dil, örf ve adetlere sahip Basklar, içe dönük karakterleri ve zengin bir bölge oluşları itibarıyla da İspanyollar'dan ayrı kalmışlardır. Hatta bu sebeplerle İspanyollar ve Basklar arasında karışma ve birleşme hiç olmamış, bölge dışına göç eden Basklar bile İspanyollarla birleşip kaynaşmamaya, neredeyse itina göstermişlerdir (Turgut, 1994:24).

İspanya tarihi boyunca ayrılıkçı hareketlere maruz kalmış bir devlettir ancak İspanya tarihinde II. Cumhuriyet dönemi olarak da ifade edilen "Franco Dönemi"(1939-19) bu bağlamda İspanya tarihinin en önemli dönemlerinden biri olarak gösterilebilir. II. Cumhuriyet döneminde (1931-1939) merkezin ve bölgesel yönetimin talepleri arasındaki çatışmalar çözülemeyerek farklılıkların merkez-çevre ekseninde kutuplaşması sürecine gidilmiştir. Bu kutuplaşmaya İspanyol iç savaşı da eklenerek siyasal yapıdaki kaos büyümüştür (Tuncer, 2010:229-230).

Franco dönemi, köktenci Katolik anlayış, liberalizm karşıtı siyaset ve ekonomik muhafazakârlık ile özetlenebilir. Bu dönem, bölgeler ve bölgesel talepler açısından sıkı bir baskı devri olmuştur. Bu dönemde, merkezîyetçi yapı hâkim kılınmak istenmiş, bölgesel taleplere müsamaha gösterilmemiştir. Bask, Katalan ve Galiçya dilinin kamusal alanda konuşulması yasaklanmıştır. Ancak bu baskı politikasının ters teptiğini ve bölgesel farklılıkların, bir muhalefet unsuru olarak, daha güçlü bir geri dönüş sergilediği söylenilebilir (Tuncer, 2010:230).

İspanya’da General Franko’nun ölümünün ardından başlayan serbesti döneminde, demokratik ve bölgesel taleplerin yükselişe geçtiği görülmektedir. Özellikle 1975–1978 arası dönem bu açıdan dikkat çekicidir. Ancak bu talepler önemli tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan birisi, idari ve siyasi özerkliğe dayalı bölgesel taleplerin merkezi ve ulusal devletle nasıl uzlaşma sağlayabileceği hususudur. Bir diğer tartışma konusu ise, bölgesel bilincin yüksek olduğu bölgelerle diğer bölgeler arasındaki dengenin nasıl kurulacağıdır. Henüz 1978 Anayasası kabul edilmeden önce 13 bölgeye ön-özerklik (preautonomic) statüsü, kanun hükmünde kararnameyle sağlanmıştır. Bu statüler, anayasanın yürürlüğe girmesinden sonra, yeni özerklik statüleri kabul edilene kadar yürürlükte kalmışlardır. 1978 Anayasası da böylece özerklik noktasında var olan bir zemin üzerine hazırlanmıştır (Nalbant,2012:33).

3.1.2. İspanyol Özerk Yönetim Sistemi

İspanya tarihi boyunca gerçek bir bütünlüğe hiçbir zaman sahip olmamış bir coğrafyadır. Ülkede her zaman için iki başlılık mevcut olmuştur. Ayrıca Basklar, Katanlar ve diğer özerk yönetimler ülkenin topraklarında belirli egemenlik haklarını asırlarca sürdürmüştür. Bu nedenle özerklik talepleri ve bu taleplerin İspanya Anayasasında karşılık bulması çok da şaşırtıcı değildir.

İspanya’nın bugünkü idari-siyasi yapılanmasının kökeni, Fransa’daki Napoleon modelinden esinlenerek oluşturulan 1812 tarihli Cadix Anayasası’na dayanmaktadır. Bu anayasaya göre, merkezi sistem “il” ve “belediye” gibi iki birimin varlığına dayanır. (Yıldız,2011:177). Burada dikkat edilmesi gereken nokta bir eyalet formunun idari-siyasi sistem içinde yer almamış olmasıdır. Merkezi sistemin bu özelliği 1978 yılına değin ayakta kalmıştır

Franco'nun devrilmesini müteakip 1978 yılında İspanya'da demokratik bir anayasası yürürlüğe girmiştir. Bu arada ilk kez 17 özerk bölge ortaya çıkmış ve her birinin kendi özerklik kanunlarını yetkili kurullarınca yaparak Madrid'deki ulusal meclise sunması ve bu meclisçe onaylanması esası kabul edilmiştir. Bu süreçte, Bask Bölgesi, Katalonya ve Galiçya gibi geçmişte özerk yaşamış bölgelerin durumları belirleyici örnek konumunda olmuştur (Çökmez, 2008:359).

1978 tarihli Anayasa'da, Anayasa'nın amacı "*İspanyolların ve İspanya'daki bütün halkların, insan haklarını, kültür ve geleneklerini, dillerinin ve kurumlarının kullanılmasını güvenceye bağlamak, kendisini oluşturan ulusal toplulukların ve bölgelerin özerklik haklarını, aralarındaki dayanışmayı tanımak ve güvence altına almak*" olarak açıklanmıştır (Yıldız,2011:178). Görüldüğü üzere anayasa özerkliğin zemini konumdadır.

1978 Anayasası'nın 2. maddesine göre, İspanyol ulusu ayrılmaz bir bütündür, İspanya tüm İspanyolların⁷ bölünmez vatanıdır ve bütün "milliyetlere" ve "bölgelere" özerklik hakkı tanınması garanti altındadır. Burada geçen milliyetler ifadesiyle kastedilen Bask Ülkesi, Katalonya, Galiçya gibi tarihsel süreç içinde özerklik yaşamış ve 2. Cumhuriyet döneminde özerklik kanununa sahip olmuş "tarihi" bölgelerdir. Bölgeler ifadesi ise, Madrid, Andalucia, Valencia, Castille-Leon, Kanarya Adaları, Aragon, Castille-La Mancha, Balerik Adaları, Asturias, Murcia, Navarra, La Rioja, Cantabria ve Extremadura'ı tanımlamaktadır. Anayasa bölgelerin özerklik sürecine geçmelerini, özerklik kanunlarına sahip olduktan sonra 5 yıl içinde olacak şekilde düzenlemiştir.

Ancak özerklik kanunu, 1979'da onaylanıp yürürlüğe girdikten sonra iki önemli sorun ortaya çıktı: Birincisi, Baskların asırlardır elde ettikleri ayrıcalıkları bırakmak istememeleri ve bu durumun İspanyol Anayasasındaki hükme aykırı olmayacak biçimde nasıl sürdürüleceğiydi. Basklar'ın karşı çıktığı bu hüküm yine de kanunda yer aldı. İkinci nokta ise, Navarre'ın Bask ülkesine dâhil edilmesiydi. Bu da Navarre'lıların Bask ülkesine dâhil olmamak şeklinde sonuçlanan halk oylaması ise seçimle sona erdi (Çökmez, 2008:360,362).

⁷ Dikkat edilirse bu ifade: özerk bölgede yaşayan toplulukları da İspanyol ulusun üyeleri olarak gören ve üst kimliği İspanyolluk şeklinde oluşturan bir hükümdür.

Tam bu noktada İspanya'daki özerk yönetime neden ihtiyaç duyulduğu hususunda bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır.

Bu noktada öncelikle İspanyol devletinin, Franco dönemi hariç, hiçbir zaman mutlak anlamda tekçi ve merkezîyetçi olmadığına altının çizilmesi gerekir. İspanya'da 15. yüzyılda kurulan merkezi görünümüne imparatorluk aslında bir dizi kent ve bölge devleti arasında kurulmuştur ve feodal güçler başkaldırmadığı sürece merkezi yönetim bu devletçiklerin iç işleyişlerine karışmamıştır. İlerleyen yüzyıllarda İspanya her iki cumhuriyet deneyiminde de (1873–1874 yıllarında arasındaki 1. Cumhuriyet ve 1931–1936 yılları arasındaki 2. Cumhuriyet) federalizme yakın bölgesel devleti yönetsel model olarak benimsemiştir. Örneğin 1873 Anayasası, 17 federe devletli bir düzen kurmuştur (Yıldız,2011:181).

Ayrıca İspanya'nın bulunduğu İber Yarımadası dağınık bir coğrafyaya sahiptir ve bunun etkisiyle ülke, hem diğer Avrupa ülkelerinden ve hem de kendi ülkesinin farklı bölgelerin açısından yalıtılmış bir niteliktedir. Etnik ve kültürel olarak da çoğulluğun hakim olduğu İspanya, çok dilli ve çok kültürlü bir ülke olarak tarihsel bir süreç yaşanmıştır. Bu tarihsel gelişmenin getirdiği, günün somut sorunları da bölgesel özerklik sistemine geçmeyi 1978'de zorunlu kılmıştır (Yıldız,2011:181).

Bütün bu sayılanlar ışığında, İspanyol özerk yönetiminin gerekliliğini şu faktörler ışığında dile getirilebilir;

- 1) Özerk bölgelerin buldukları yerlerdeki derin ve köklü tarihçesi,
- 2) İspanyol Devletinin hiçbir zaman (Franco'nun 36 yıllık iktidarı dışında) tek tip yönetilen bir devlet olmaması,
- 3) İspanyol coğrafyasındaki toplulukların coğrafi yapının da etkisiyle birbirlerinden kültürel olarak farklı kalması

Tüm bunlara bakarak özerkliğin birinci bölümdeki tanımına tekrar bir atıfta bulunmak ve özerklik için gerekli en önemli unsurun yaşanan coğrafyadaki tarih, statüler ve farklı kültür yapısı olduğunu söylemek mümkündür.

3.1.3. İspanya’da Özerk Toplulukların Kuruluşu ve Özyönetimi

İspanya Anayasası’nın, pek çok maddesinde, özerk yönetimlerin varlığına ve statüsüne vurgu yapmaktadır. Bu Anayasa’nın 137. maddesine göre, devlet, şehir, il ve kurulabilecek özerk topluluklar şeklinde teşkilatlanmaktadır. Bütün bu organlar, kendi işlerinin yönetimiyle ilgili özyönetim hakkına da sahiptir (İspanyol Anayasası Md.137). Bu madde özerk toplulukların varlığını anayasal bir statüye sahip kılmıştır. Anayasa’nın 138. maddesinin 2. fıkrasında ise; “*farklı özerk topluluklar arasındaki farklılıklar hiçbir şekilde ekonomik ve sosyal ayrıcalık getirmez*” (İspanyol Anayasası Md. 138/2) hükmü anayasaya koyularak özerk toplulukların eşitliği belirtilmiştir.

Anayasanın 143. maddesi ise Özerk Toplulukların kuruluş ve özyönetimleri konusunu ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Bu maddenin 1. bendinde özerk toplulukların kurulabilmesi için gerekli olan standartlar belirtilmiştir. Buna göre; “Anayasanın 2’inci maddesinde tanınan özyönetim hakkının kullanılmasında, ortak tarihi, kültürel ve ekonomik özelliklere sahip sınırdış, iller, tarihi olarak bölge statüsünde olan ada toprakları, bu başlık altında ve ilgili statülerde bulunan hükümlere göre, özyönetim şeklini kabul edebilir ve Özerk Topluluklar oluşturabilirler.” (İspanyol Anayasası Md.143/1). Dikkat edilirse bu gereklilikler tezin birinci bölümünde bahsedilen siyasal özerklik unsurları ile örtüşmektedir.

Anayasanın aynı maddesinin 2. bendi ise özyönetim organının temsil durumuna değinmiştir;

“Özyönetime yönelik bir girişim başlatma hakkı söz konusu İl Konseylerine veya buna denk gelen adalar arası organa ve nüfusları, her bir il veya adanın en azından seçmenlerinin çoğunluğunu temsil eden şehirlerin üçte ikisine aittir. Söz konusu yerel kurumlar tarafından bu amaçla yapılan başlangıç anlaşmasından itibaren altı ay içinde bu şartların yerine getirilmesi gerekir.” (İspanyol Anayasası Md.143/2). Aynı maddenin son bendi ise sürecin başarısızlıkla sonuçlanması halindeki tekrar girişimine ilişkindir; “Bu girişimin başarılı olmaması durumunda, tekrarlanabilmesi için beş yıl geçmesi gerekir.” (İspanyol Anayasası Md. 143/3).

İspanyol Anayasasındaki verilerin ışığında bölgede özerk bir topluluk kurulabilmesi için gerekli şartları tarihi, kültürel ve ekonomik özellikler olarak sıralamak mümkündür.

Anayasa'nın 144. maddesi ise özerk toplulukların özyönetimi ve özerklik girişimi üzerinedir. Bu maddeye göre, Parlamento (Cortes Generales) ulusal çıkarlar adına ve bir kuruluş kanunu aracılığıyla:

a) *Arazi alanı bir ilin alanından daha fazla olmaması ve 143'üncü madde birinci fıkrasında sıralanan özellikleri taşımaması koşuluyla, bir Özerk Topluluk kurmaya yetki verir;*

b) *İl teşkilatının parçası olmayan topraklar için, duruma göre bir Özerklik Statüsü verir;*

c) *143'üncü maddenin ikinci fıkrasında sözü edilen yerel kurumların girişimini devralır (İspanyol Anayasası Md.144).*

3.1.4. İspanya'da Özerk Toplulukların Statüleri ve Yetkileri

İspanyol Anayasasının tanıdığı özerkliğin statüsel bir özerklik olduğunu vurgulamak gerekir. Zaten 1. ve 2. bölümde de vurgulandığı üzere statü siyasal özerklik ile özdeşleşmiş bir unsurdur. Anayasanın üstünlüğü geçerlidir ve statüler için anayasa yargısına başvurma yolu açıktır. Buna göre, hem statü tasarısının son metnine karşı, hem de tamamlanmış yasaya karşı Anayasa Mahkemesine anayasaya uygunluk denetimi için başvurma hakkı bulunmaktadır (Nalbant, 39).

Anayasanın 147. maddesi statüleri düzenlemiştir. Bu maddede statüler şu şekilde belirtilmiştir (İspanyol Anayasası Md:147):

1. *Anayasa hükümleri uyarınca, statüler her özerk topluluğun temel kurumsal kurallarını oluşturur ve devlet bunları tanır ve kendi hukuk düzeninin ayrılmaz bir parçası olarak muhafaza eder. Dikkat edilirse burada bir üniterlik söz konusudur.*
2. *Özerklik statüleri şunları içermelidir:*
 - a) *Topluluğun, tarihi kimliğinin en yakın karşılığı olan ad,*
 - b) *Bölgesinin sınırları,*
 - c) *Kendi özerk kurumlarının adı, teşkilatı ve merkezi ile*

- d) Anayasanın belirlediği çerçeve içinde kabul edilen yetkiler ve bunlara karşılık gelen hizmetlerin aktarılması için temel koşullar. Burada bulunulan bölgede tarihsel bir devamlılık halinin bulunması esası vardır. Bunun yanı sıra bölgesel hizmetlerin daha çabuk ve gerekli şekilde yapılması şartı da söz konusudur. Bu durum idari özerklikle de benzeşmektedir.
3. Statülerin değiştirilmesi bununla ilgili öngörülen usule uygun olacaktır ve her durumda bir kuruluş kanunu yoluyla parlamentonun onayı gerekir. Üniter devlet yapısının işler durumda olduğu ve merkezin son karar mercii olduğu da bu maddede görülmektedir.

Anayasanın 148. maddesinde Özerk Toplulukların Yetkileri ise aşağıdaki gibi düzenlenmiştir:

1. Özerk Topluluklar aşağıdaki konularda yetki üstlenebilir:
 - i) Kendi özyönetim kurumlarının teşkilatlanması;
 - ii) Kendi bölgeleri içindeki şehir sınırlarında değişiklik ve genel olarak, aktarılmaları için yerel yönetim tarafından mevzuatla yetki verilen yerel kurumlara ilişkin Devlet Yönetimiyle ilgili fonksiyonlar;
 - iii) Şehir ve kırsal kesim planlaması ve konut;
 - iv) Kendi bölgesi içinde, Özerk Topluluğun yararına olan bayındırlık işleri;
 - v) Güzergâhları münhasıran Özerk Topluluğun bölgesi içinde olan yollar ve demiryolları ve yukarıdaki vasıtalarla veya aynı koşulları yerine getiren teleferiklerin oluşturulması;
 - vi) Gemi sığınakları, yat limanları ve hava alanları ve genelde, ticari faaliyetlerin olmadığı limanlar;
 - vii) Genel ekonomik planlamaya uygun tarım ve hayvan yetiştiriciliği;
 - viii) Ağaçlık ve ormanlık alanlar oluşturma;
 - ix) Çevre koruma yönetimi;

- x) *Özerk Topluluğun yararına hidrolik projelerin, kanalların ve sulamanın planlanması, inşası ve işletmesi; mineral ve termal sular;*
- xi) *İç sulardaki balık avı, kabuklu deniz ürünleri sanayi ve su ürünleri, avcılık ve nehir balıkçılığı;*
- xii) *Yerel fuarlar;*
- xiii) *Ulusal ekonomik politika tarafından belirlenen hedefler içinde Özerk Toplulukların ekonomik kalkınmasını teşvik;*
- xiv) *El sanatları;*
- xv) *Özerk Toplulukların yararına müzeler, kütüphaneler ve müzik konservatuarları oluşturma;*
- xvi) *Özerk Toplulukların ilgi alanına giren anıtlar;*
- xvii) *Kültürü, araştırmanın teşviki ve uygulanabildiğinde Özerk Topluluğun dilinin öğretimi;*
- xviii) *Kendi bölgesinde turizmin tanıtım ve planlaması;*
- xix) *Sporun ve boş zamanların uygun kullanımını teşvik;*
- xx) *Sosyal yardım;*
- xxi) *Sağlık ve hijyen;*
- xxii) *Bina ve tesislerinin bakım ve korunması; bir kuruluş kanununun belirlediği şartlarda yerel kolluk güçleriyle ilgili koordinasyon ve diğer kuvvetler.*

Yine aynı maddede; *Beş yıl geçtikten sonra, Özerk Topluluklar'ın, 149'uncu maddede belirtilen çerçevede, Statülerinde değişiklik yaparak, yetkilerini aşamalı olarak arttırılabileceğinden de bahsedilmektedir.*⁸

⁸ Özetlemek gerekirse özerk toplulukların idari yetkileri, 2 ve 4. md. Güvenlik unsuru, 22. md. Kültür ve öğretim 15,16,17 md. Ticaret 12,13,14. md. Tarım ve çevre 5,6,7,8,9 ve 10 md. Ulaşım 5. md, iç örgütlenme 1. md. İmar ve koruma 3,6,22 md. Sağlık ve sosyal yardımlar 20, 21. md. Son olarak da turizm ise 18,19. md ile düzenlenmiştir.

3.1.5. Özerk Toplulukların Organları

İspanyol özerk topluluklarının organları Anayasanın 152'inci maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddenin 1'inci bendine göre, Özerk Topluluğun organları nispi temsil sitemine göre genel oyla seçilmiş bir “*Yasama Meclis*”i; yürütme ve idare fonksiyonlarına sahip bir “*Yönetim Konseyi*” ve Meclis tarafından üyeleri arasından seçilen ve Kral tarafından atanan bir “*Başkan*” üzerine temellendirilir. Başkan, ilgili topluluğu en üst düzeyde temsil eden Yönetim Konseyini yönlendirmekten ve Devletin normal temsilinden sorumludur. Başkan ve Yönetim Konseyi üyelerinin Merkezi Meclise karşı siyasi sorumlulukları vardır. Yargıtay tarafından yürütülen yargılama yetkisi saklı kalmak üzere, Yüksek Adalet Divanı Özerk Toplulukların Statüleri, bölgenin yargıyla ilgili erki konusundaki kuruluş kanunu hükümleri ve birlik ve bağımsızlıkla uyum halinde olması gereken koşulları ve şekli belirler. 123'üncü madde hükümleri saklı kalmak üzere, varsa birbirini izleyen yargılamalar, ilk derece yetkili Mahkemenin bulunduğu Özerk Topuluk bölgesiyle aynı bölgede bulunan yargı organları önünde görülür (İspanyol Anayasası Md:152/1).

Aynı maddenin 2'inci bendi ise şu şekilde devam etmektedir, İlgili Statüler bir kez kabul edildikten ve yayımlandıktan sonra, değiştirilmeleri için kendilerinde belirtilen usuller çerçevesinde ve ilgili seçim kütüklerinde kayıtlı seçmenlerin referandumuna başvurulur (İspanyol Anayasası Md:152/2). 152. maddenin son bendi ise şu şekildedir, Sınırdış şehirleri bir araya getirerek, Statüler, tam tüzel kişiliğe sahip olacak kendi bölgesel seçim çevrelerini kurabilirler (İspanyol Anayasası Md:152/3).

3.1.6. Özerk Topluluklarda Merkezi Devlet Temsilciği

İspanyol Anayasası'nın 154 ve 155'inci maddeleri özerk bölgelerdeki Devlet Temsilciği ile ilgilidir. 154'üncü maddede hükümetçe atanan bir temsilcinin Özerk Topluluğun bölgesinde Devlet iradesini yönlendireceği, gerektiğinde ise Topluluğun iradesini kontrol edeceği belirtilmiştir (İspanyol Anayasası Md:154). Bu uygulamanın İspanya'ya üniter devlete iten bir uygulama olduğu aşikârdır.

155'inci madde; “Eğer bir özerk Topuluk, Anayasa ve diğer kanunların koyduğu yükümlülükleri yerine getirmez veya İspanya'nın genel çıkarlarına ciddi biçimde zarar verecek şekilde hareket ederse, Hükümet, Özerk Topluluğun Başkanına şikâyetle

bulunur ve doyurucu bir cevap alamazsa, Senato'nun salt çoğunluğuyla aldığı bir kararın ardından, söz konusu Özerk Topluluğu, ilgili yükümlülükleri yerine getirmeye zorlamak veya yukarıda sözü edilen kamu çıkarlarını korumak için gerekli önlemleri alır.” (İspanyol Anayasası Md:155/1).

Maddenin 2'inci bendi ise şu şekildedir: “Hükümet, yukarıdaki fıkrada öngörülen tedbirleri uygulamak amacıyla, bütün Özerk Topluluklara talimat gönderebilir.” (İspanyol Anayasası Md:155/2).

Dikkat edilirse tüm bu anayasal hükümler, özerkliğin alanını daraltan ve siyasi özerklik, kendi kaderini tayin gibi süreçlerin dışında bir uygulama halinde görünmektedir.

3.1.7. Özerk Toplulukların Mali Özerkliği ve Kaynakları

İspanyol Anayasası 156'ıncı maddesi Özerk Toplulukların mali özerkliğini düzenlemiştir. Anayasaya göre tüm özerk topluluklar mali bakımdan özerktir. Bunun yanı sıra Özerk Toplulukların vergi toplama, yönetim ve tasfiyesi adına merkezi Devlet Temsilcisi ile işbirliği içinde olabilmeleri de maddenin içerikleri arasındadır (İspanyol Anayasası Md:156). Kısacası bu özerklik merkezi devletin işin içinde güçlü bir biçimde bulunduğu bir özerkliktir. İspanya'da üniterlik bu noktada da kendini gösteren bir olgudur.

Özerk Toplulukların mali kaynakları Anayasa madde 157'de düzenlenmiştir. Maddeye göre özerk toplulukların kaynakları şunlardan oluşur:

- a) *Devlet tarafından kısmen veya tamamen devredilen vergiler;*
- b) *Kendilerine özel vergiler, tarife bedelleri ve özel resimler,*
- c) *Bölgeler arası takas fonundan transferler ve Devlet Bütçesinden aktarılan ödenekler,*
- d) *Mülklerinden ve özel hukuk kazançlarından toplanan gelirler,*
- e) *Kredi operasyonlarından elde edilen gelirler.*

- 157. maddede Özerk Toplulukların, hiçbir şekilde, kendi bölgeleri dışında bulunan mülkiyet üzerinden vergi toplayamayacağı veya malların ve hizmetlerin serbest dolaşımını engelleyemeyeceği de belirtilmektedir.
- Yukarıdaki birinci fıkrada sıralanan mali yetkilerin kullanımı, çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümü ve Özerk Topluluklarla Devlet arasındaki olası mali işbirliği bir kuruluş kanunuyla düzenlenebilir.

Özerk Toplulukların bir diğer gelir kaynağı da Bölgeler arası takas fonudur. Anayasa'nın 158'inci maddesinde bu uygulamadan şu şekilde bahsedilmiştir (İspanyol Anayasası Md:158):

1. *Üstlendikleri Devlet hizmetlerinin hacmiyle ve temel kamu hizmetlerinin asgari düzeyde bütün İspanya topraklarında sağlama teminatlarına orantılı olarak Özerk Topluluklara Devlet Bütçesinden ödenek ayrılabilir.*
2. *Bölgeler arası ekonomik dengesizliklerin düzeltilmesi ve birlik ilkesinin uygulanması amacıyla, yatırım harcamaları için, duruma göre, Parlamento'nun (Cortes Generales) kaynakları Özerk Topluluklar arasında dağıtacağı bir takas fonu kurulur.*

3.1.8. İspanya'daki Bölgesel (Özerk) Yönetim Uygulamasına Yönelik Genel Bir Değerlendirme ve Federal Yönetim Kavramlarına Bakış

Görüldüğü üzere İspanyol Anayasası, özerklik kavramının ülkede nasıl uygulandığını, özerk toplulukların ne gibi haklara sahip olduklarını detaylı bir şekilde anlatmaktadır. İspanyol Özerk Topluluklarını diğer özerk/bölgesel topluluklardan ayıran başlıca özelliğin ise yargı yetkilerinin olmaması olduğuna değinilmesi gerekmektedir. Buradan hareketle bölgesel yönetimin federal yönetime doğru bir gidiş süreci yaşayıp yaşamadığı tartışma konusudur. Bu bağlamda İspanyol bölgesel yönetimi üzerinden federalizm-bölgesel yönetim ayrımı ve benzeşen yönleri ele almak faydalı olacaktır. İspanya'daki bölgesel devletin, federalizmden çeşitli yönlerden ayrıldığını işaret etmek gerekir. Öncelikle, bölgesel devletlerdeki özerk birimlerin yargı yetkilerinin olmadığı belirtilmelidir. Bu birimler, merkezi yönetime karşı, üniter devlette olduğundan daha fazla güvenceye sahip olmalarına rağmen, federal devletlerde olduğu kadar yetki sahibi bir statüye de sahip değillerdir. Ayrıca özerk bölgelerin anayasal statülerinin, ulusal

kurucu iktidar tarafından tek taraflı olarak değiştirilmesi de mümkündür. Son olarak, özerk bölgeler kendilerine ait anayasalara sahip olmamalarıyla da federalizmden ayrılırlar. Kısaca, bölgesel devlet kavramı, bölgelerin üniter devletlerde olduğundan daha geniş özerkliklere sahip olduğunu ancak merkez-çevre ilişkilerindeki anayasal yetki paylaşımının federalizmde olduğu kadar keskin çizgilere belirlenmediği bir şekildedir (Çınarlı, 2011:302). Bu durum siyasal özerkliğin teorideki durumu ile uygundur.

Yıldız'a göre, İspanyol yönetim sisteminin federal bir karakter aldığı iddiasını dile getirenler, tezlerini řu nedenlere dayandırmaktadırlar (Yıldız,2011:184):

İlk olarak özerk bölgelerin bir ara yönetim tabakası olarak varlığı ve merkezi yönetimin bölgesel birimleri anayasal bir şekilde karar verme ve uygulama süreçlerine katması uzun vadede sistemin federal özellikler kazanmasına yol açmaktadır.

İkinci olarak özerk bölgelerle merkezi hükümet arasında, federal bir ilke olarak kabul gören "öz yönetim artı ortaklaşa yönetim ilkesi" (self-rule plus shared-rule) ortaya çıkmıştır. Bu ilkeye göre, Anayasa, iki yetki listesi belirlemekte ve bu listeler arasında karmaşık ve işbirliğine dayalı bir sistem oluşturmaktadır. Federalleşme yolunda bir diğer adım olarak yerel yönetim birimlerinin diğer yönetim kademeleriyle ilişkilerindeki değişimler gösterilmektedir (Yıldız,2011:184).

Ülkede, demokrasiye geçiş aşamasında, ayrılıkçı sorunları azaltmak için "öz yönetim" adı altında her kesimin İspanya'nın yönetim oluşumuna katkıda bulunmasını amaçlayan bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu bakış açısıyla, anayasal, bölgesel ve toplumsal uzlaşmalar; kilise ve ordu ile uzlaşma söylemleri altında sistem kendini meşrulaştırmakta ve hem İspanyol milliyetçiliği ve kapitalizminin hem de İspanyol demokrasisinin meşrulaştırılması amaçlanmıştır. Sistemin federalizme dönüştüğünü savunanların diğer argümanları řu şekilde sıralanabilir (Yıldız,2011:184):

- Bu sistemde merkezi ve bölgesel yönetimlerin anayasada kendilerine ayrılmış güçleri kullandıkları ve ayrı temsili parlamentolarına sahip oldukları vurgulanmaktadır.

- Tüm özerk bölgelerin örgütlenmelerini düzenleyen demokratik ve anayasal bir biçimde müzakere edilerek oluşturulmuş özerklik yasaları olduğu belirtilmektedir.
- İspanya Parlamentosu'nun bölgesel çıkarların savunulduğu ikinci bir kanadı (Senato) olduğu vurgulanmaktadır
- Son olarak, hükümetler arasındaki hakemliği Anayasa Mahkemesi'nin yaptığı vurgulanmaktadır. Özerk topluluklar üzerindeki yargısal denetime bütçe ve hesaplar üzerindeki Sayıştay denetimi ile idari yargının yaptığı denetimler de eklenebilir. Son olarak ise, Bask bölgesi ve Katalonya gibi gelişmiş sanayi bölgelerinde kamu kaynaklarının harcanmasında zaten gelişmiş bir "mali ortak sorumluluk" geleneği olduğuna, bu anlamda bir iç denetim mekanizmasının da varlığına dikkat çekmektedir.

Ancak Keleş'in de vurguladığı gibi, İspanya'da özerklik farklı yönetim basamakları arasında, görevlerin ve yetkilerin basit bir paylaşımı çerçevesinde algılanmaktadır. Devlet tekçi (üniter) bir yapıya sahip olmakla birlikte, yer yönünden çoğulculuk ilkesine uygun olarak örgütlenmiştir. Kısacası Anayasa'da özerklikten söz edilmesi İspanya'yı federal bir devlet durumuna da getirmiş değildir (Keleş,1993:13).

İspanya'da, belediyeler, iller ve özerk topluluklar aynı anayasa kuralına dayanılarak kururlar ve yerinden yönetim ilkesi çerçevesinde yerel toplulukların çıkarını gözetirler. Parlamento bu yetkilere karışamaz. Burada bölgelerin yani özerk toplulukların durumunun illerle belediyelerden ayrıldığı görülmektedir. Bölgeler, özerkliklerini özel özerklik sözleşmelerinden almalarıyla, tam bir siyasal özerkliğe sahip bulunurlar ve yasa gücünde karar alıp uygulamaya yetkilidirler (Keleş,1993:13).

İspanyol Özerk Topluluklarının federal yönetime benzeyen yönlerinin yanı sıra ondan ayrılan yönleri de mevcut bulunmaktadır. Yıldız bunları şu şekilde gruplamıştır (Yıldız,2011:185):

1) İlk olarak, özerk bölgeler, anayasaya dayanan meşruiyet ve merkezi yönetimden ayrı bir varlığa sahip olsalar da, merkezi yönetim tarafından belirlenen ulusal politikaları uygulamakla yükümlüdürler.

2) İkinci olarak, tekçi devletlerin özelliği olan yargının tekliği ilkesi, İspanya Anayasası'nın 117/5. Maddesinde de kabul edilmiştir. Özerk toplulukların siyasal özerkliği yasama, yürütme ve idare alanlarında geçerliken, bu özerklik, yargı alanını kapsamamaktadır. Bu durum, federal bir düzene uyumlu görünmemektedir.

3) Üçüncü olarak, Senato, federalizmin gereklerini yerine getiren ve coğrafi temsilin gerçekleştiği bir yer değildir. İspanyol parlamentosunda bölgesel çıkarların savunulduğu Senato, parlamentonun ilk kanadının çalışmalarını düzenleyen ama bölgesel kararlarda etkin rol oyna(ya)mayan bir konumda olduğu için eleştirilmektedir.

4) Dördüncü ve son olarak, bölüşülen yetkilerin güvencesi konusunda İspanya örneği federal devlet düzeninden ayrılmaktadır. Organik bir yasa ile düzenlenen özerk yönetim yetkileri, merkezi yönetim tarafından tek yanlı bir işlemle Anayasa hükümlerini değiştirmek yoluyla budanabilmektedir. Özerk topluluklar ise anayasa değiştirme sürecine katılamamaktadırlar.

Çalışmanın bu kısmında elde edilen bulgulardan hareketle; birinci bölümde açıklanan özerklik türleri kapsamında Bask örneğinin hangi özerklik türüne daha yakın olduğu üzerinde durulacaktır. Hatırlanırsa yerel özerklik bölgesel hizmetlerin daha çabuk ve eksiksiz karşılanmasını sağlayan bir özerklik türüdür. İdari özerklik ise bürokrasinin engellerini aşmak amaçlı idarelere daha fazla yetki tanıyan bir özerklik çeşididir. Sözelimi Bask bölgesine bakıldığında burada mevcut yapının bahsi geçen özerklik çeşitlerinden ikisini de kapsadığı görülmektedir. Dolayısıyla burada görülen durum idari minvalde bir yetki genişliğinin karşılığıdır. Siyasal anlamda çok büyük serbestileri olmayan bölgenin kendi eğitim müfredatı olması ve ana dilini kullanabilme serbestisi de bulunduğu için bu bölgenin kültürel bağlamda da özerk olduğu savunulabilir.

İlk bölümde siyasal özerkliğin unsurları üzerinde durulmuş ve sekiz belirleyici unsurdan bahsedilmiştir. Bu unsurlar çerçevesinde İspanya'da uygulanan özerklik modeli ele alınabilir.

İlk olarak siyasal anlamda özerk toplulukların mevcut buldukları bölgede bir geçmişe sahip olmaları gerektiği belirtilmişti. Bakıldığında özerk yönetimler buldukları bölgelerde köklü geçmişlere sahiptir. İspanyol krallığı kurulurken çeşitli krallıklarla

birleşen Bask Krallığı bu bölgede geçmişte yönetici sıfatıyla bulunmuş daha sonra oluşan bu yeni devlete katılmıştır.

İlk bölümde dile getirilen ikinci unsur olarak bulunulan bölgenin siyasi ve yerel anlamdaki hizmetlerini karşılama amacı gütmekten bahsedilmiştir. İspanya örneğinde özerk bölgeler kendi ihtiyaçlarını merkezden bağımsız karşılama amacındadır. Örneğin, eğitim gibi konular ya da yerel yapılanmalarda bu özerklik statüsü Bask gibi bölgeler açısından işe yarar sonuçlar vermektedir.

Üçüncü olarak kendi kendini yönetme yetkisi kazanmaktan bahsedilmiştir. Kendi kendini yönetme yetisine sahipliği açısından bakıldığında İspanya'daki bölgelerin (Sözgelimi Bask) uzun süreli tecrübeye sahip olduğu söylenilebilir.

Dördüncü unsura göre ise; özerk bölgelerin statüsel olarak şu an buldukları bölgelerde geçmişten getirdikleri bir varlıklarının olması gerekmektedir. Bakıldığında aslında ilk unsurda açıklandığı üzere Bask tarihi geçmişine bir krallık olarak başlamıştır ve bu unsuru karşılamaktadır.

Beşinci olarak ele alınan unsur, yerel makamların kanunlarla belirtilen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünden sorumlu olmasının gerekliliğini savunmuştur. İspanya örneğinde bahsi geçen yapılanmalar buldukları bölgelerde siyasal anlamda da yerel yönetimler bazında da işlerin yürütülmesinden sorumludur. Bask örneğinde yerel yönetimler ve bölgesel çeşitli faaliyetlerde özerk topluluğun payı oldukça fazladır.

Altıncı olarak bu bölgelerin, kendi oluşturduğu çeşitli kurumlarının bulunması gerekli görülmüştür. Bakıldığında Bask örneğinde bu unsuru karşılayan bölgesel bir kurum bulunmaktadır.

Yedinci unsur özerk bölgelerin, kendi anayasasını hazırlayabilecek altyapıya sahip olma durumunun gerekliliğini savunmuştur. İspanya örneğine bakıldığında kendi anayasası mevcut bulunmamaktadır. Ancak İspanyol anayasası özerk bölgelere oldukça geniş bir yer ayırmıştır. Ve özerk bölgelerin anayasa yapımında söz sahibi oldukları da bilinmektedir.

Son olarak ise özerkliğe geçiş yapacak bölgelerin tarihsel ve kültürel bir altyapısının bulunması durumu ele alınmıştır. Bir bölgede yaşayan topluluğun kültürel anlamda özerk olması gerekmektedir buna aynı zamanda kültürel özerklik de denilebilir. Bir bölgenin kültürel anlamda özerk olması demek, ortaya çıkışından itibaren kendi dili, adetleri ve törelerinin bulunması demektir. Eski çağlarda devlet yönetiminin törelerle sağlandığı anımsanırsa kültürel anlamda özerk olmanın da yine tarihsel temeli olan bir siyasal statüye dayandırılması da olasıdır. İspanya'daki Bask bölgesine baktığımızda kendi dillerini günümüzde de kullandıklarını bilmekteyiz. Aynı zamanda Bask Bölgesinin yine kendilerine has kültürel ritüelleri olduğu da bilinmektedir. Öyle ki bu bölge eğitim anlamında da özerktir.

3.2. Bosna-Hersek Örneği

Soğuk savaş sonrası dönemde dünya siyasal düzeninde yeni yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Bu yapılanmalar dünyadaki mevcut sınırların yeniden çizilmesine yol açmıştır. Soğuk savaşın ardından Yugoslavya özellikle girdiği ekonomik ve sosyal sıkıntılar ve bunlara ek olarak da devlet başkanı Tito'nun ölümünün akabinde dağılma sürecine girmiş ve nitekim Yugoslavya içindeki birçok devlet bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu durum Balkanlarda yeni bir görünümün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bağımsızlık, özerklik isteyen birkaç topluluk oldukça sıkıntılı süreçler içinde kalmıştır. Bağımsızlığını ilan eden devletlerden biri olan Bosna-Hersek uzun süren bir savaş sonunda sağlanan barışın ardından karmaşık bir idari yapılanmayla karşı karşıya kalmıştır. Bosna-Hersek'in benimsediği parçalı bir yapı olarak farklı bir yönetim tarzı diğer topluluklarca ilgiyle izlenen ve benimsenen bir model olup olmadığı merak konusudur. Bağımsızlığını ilanından bu yana uzun seneler geçmesine rağmen Bosna-Hersek'in bu yapıdan dolayı hala tartışmalara açık bir devlet olduğunu da belirtmek gerekir. İşte bu özelliği nedeniyle çalışmanın bu bölümünde Bosna-Hersek'e de yer verilmiştir.

3.2.1. Bosna-Hersek Tarihçesi

Avrupa'nın Güneybatısında Balkanların ise Kuzeybatısında yer alan Bosna-Hersek Doğu ve güneydoğusunda Karadağ, Sırbistan batısında ise Hırvatistan'a komşudur. Bazı büyük ülkelerle mukayese edildiğinde daha az bir yüzölçümüne sahip olsa da ülke etnik ve kültürel anlamda oldukça zengindir. Dikkat edilirse Bosna-Hersek iki bölgeden

oluşan bir isimdir. Tarihte X. Yüzyıl ortalarında coğrafi anlamda bölge ismi olarak kullanılan Bosna daha sonraları bu bölgelerde oturanları nitelemek anlamında Bosnalı şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. XII. Yüzyıl sonlarından bu yana Bosna bir siyasi örgütlenme (Federal Devlet) adı olarak kullanılmaktadır. 877–917 yılları arasında Duvno’da yapılmış olan bir taç giyme töreninden bahseden tarihi bir belgede “Regnum Sclavorum” şeklinde Bosna ve o dönemin hükümdarı “Kral Budimir’den” bahsedilmektedir. Roma dönemine ait belgelerde de aynı dönemlerde Bosna’nın Sclanovia adıyla bilindiği görülmektedir. Hersek ismi ise ilk olarak Üsküp komutanı Esat Aliya’nın 1 Şubat 1454 tarihindeki bir mektubunda yer almaktadır (Kırbaç,2013:2-3).

15. yüzyılın başlarında Osmanlı Türkleri Saraybosna’ya girmiştir ve 1461 yılında ciddi bir direnişle karşılaşmadan Bosna ele geçirilmiştir. Bosna Osmanlı İmparatorluğu’na ilk bağlandığında mali anlamda özerkliğe sahip (şahsına ait defterhanesi bulunan) bir Sancak konumunda olmuştur. 1580 yılında beylerbeylik ve 16. yüzyıl sonlarında ise 389 tımar ve zeameti bulunan savaşlarda padişaha on bin asker verebilecek duruma gelmiş önemli bir eyalet haline gelmiştir. Fakat bu durum 1875 yılında değişmiştir. Sırpların organizasyonunda Osmanlı’ya yönelik isyanlar baş göstermiştir ve 1878 yılında Berlin anlaşması ile Bosna-Hersek Avusturya-Macaristan imparatorluğunun bir parçası haline gelmiştir. 1918 yılında ise 1. Yugoslavya adıyla anılan bir devlet kurulmuştur. Bu devlet Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve Avusturya-Macaristan’ın yıkılışıyla ortaya çıkan Hırvatistan, Slovenya ve Bosna-Hersek’i kapsıyordu (Selver, 2003:80–82).

29 Kasım 1943 tarihinde ise Yugoslavya’nın federal bir cumhuriyet olarak kurulduğu ve Bosna-Hersek’in bu yapının içinde yer aldığı ilan edildi. 6 Nisan 1945 tarihinde ise Partizan güçler⁹ Saraybosna’yı kurtarmışlardı çok geçmeden Bosna bütün olarak Partizan’ların kontrolüne geçmiştir ve Bosna Hersek’te bir halk hükümeti kurulmuştur. 1946 Yugoslav Anayasasında Yugoslavya’nın laik ve inançlara saygı duyan bir devlet olacağı yer almaktaydı.1941’de siyasi bir örgüt şeklinde kuruşan Genç Müslümanlar hareketi 1968 yılında Yugoslavya’yı oluşturan altı ulustan birinin Bosna-Hersek olduğunu açıkladı. Resmi bir şekilde onaylanan ideolojiye göre; Müslümanların etnik kimlikleri, dini gelenekleri, kültürel zenginliklere sahip olduğu kabul edilmiştir. Sonuç

⁹ Partizan güçler, Bosna-Hersek’in kurtuluşu adına çalışan anti-faşist yapılanmaya verilen isimdir.

olarak Yugoslavya bu etnik grubu tanımıştır ve 1948 yılında yapılan nüfus sayımındaki “ulusu belirtilmemiş Müslümanlar” ifadesinin yerine 1971 yılı sayımında uluslar bölümüne “Müslümanlar” ibaresi getirilmiştir (Azarkan,2011:82).

Sayısız artan Müslüman nüfusundan dolayı 1974’te yapılan Anayasa Değişikliğinde Bosna Hersek’e ayrı bir cumhuriyet statüsü verilmiştir (Şahin, 2000:95). Tüm bunlardan da anlaşılacağı üzere Bosna-Hersek dini ve etnik anlamda farklı statülerin iç içe geçmiş olduğu bir coğrafyadır.

3.2.2. Bosna-Hersek’in Bağımsızlık Öncesi Son Durumu

1980’li yıllara gelindiğinde küreselleşen ve Doğu Bloğunun yıkılmasının da etkisiyle Yugoslavya ekonomik ve sosyal manada sıkıntı bir durumla ile boğuşmaktaydı. 1980 yılında Devlet Başkanı Tito ölmüştür ve yerine Slobodan Miloseviç geçmiştir. Miloseviç Sırp ırkçılığına dayanan bir Ortadoks kominizmine yönelmiştir (Kırbaç,2013:6).

Miloseviç’in “Büyük Sırbistan” hareketi doğrultusunda uyguladığı politikalar yüzünden Yugoslavya Federal Cumhuriyet’inden ayrılmalar başlamıştır. İlk olarak bağı cumhuriyetlerden Slovenya Bağımsızlığını ilan etmiştir. Bunu Makedonya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek’in bağımsızlık ilanları takip etmiştir (Arı ve Pirinççi,2011:3).

Yugoslavya Federasyonu’nun dağılması beraberinde uluslar arası hukukta ve siyasal sistemde bir kısım temel kavramların da sorgulanmasına neden olmuştur. Yine bu olay birtakım siyasal kavramları da deneme olanağı sunmuştur. Bu siyasal kavramlar, self-determinasyon, yeni devletleri tanıma, ayrılma ve egemenliktir. Bu süreç siyasi ve idari özerkliğe dayalı yeni bir devlet sistemi ile sonuçlanmıştır.

Bosna-Hersek’in bağımsızlığından yalnızca iki yıl önce Aliya İzetbegoviç(1925-2003) önderliğinde Demokratik Eylem Partisi(SDA) kuruldu ve 1990 yılında ilk serbest genel seçim için hazırlıklara başlandı. O dönemde İzetbegoviç, Yugoslavya’yla devam etmek istediklerini ancak eşit hak taleplerini açıklamıştır. Bu seçimde Demokratik Eylem Partisi galip gelmiştir. İzetbegoviç ise devlet başkanlığına geçmiştir. Seçim mağlubu Sırp ise 1991 Eylül’ünde Bosna’nın Krajina bölgesinde otonomluklarını duyurmuşlardır (Kırbaç,2013:6-7).

1992 29 Şubat'ında yapılan referanduma katılanların yüzde 99'luk kesimi bağımsızlık lehine oy vermişlerdir. Bu sonucun akabinde bağımsızlığını ilan eden Bosna-Hersek 22 Mayıs 1992 yılında da Birleşmiş Milletler'e (BM) katılmıştır. Bağımsızlığını ilan edip uluslararası alanda da tanınmasına rağmen 1 Mart 1992 tarihinde Sırp ve Müslüman Boşnaklar arasında çatışmalar baş göstermiştir. Bir süre sonra bu çatışmalar tek taraflı saldırılara dönüşmüştür (Arı ve Pirinççi, 2011:3).

Yugoslavya'dan kopuşlara Sırbistan'ın askeri müdahale ile karşılık vermesi bir iç savaşa sebep olmuştur. 1992 yılında bağımsızlığını ilan eden Bosna-Hersek içinde Sırp nüfusun önemli bir kesimini oluşturmaktaydı ve ayrılmak istemiyorlardı. Bosnalı Sırp Sırbistan'ın da desteği ile tarihin en trajik olaylarından birinin yaşanmasına vesile olmuşlardır. Hırvat ve Sırp işgal ettikleri bölgelerdeki Boşnak halkı göçe zorlamış, toplama kamplarındaki insanlara işkenceler yapmış ve binlerce kadına tecavüz edip onbinlerce insanı katletmiştir. Bunların yanı sıra bölgede bulunan hastane, okul, kütüphane ve tarihi eserler de tahrip edilmiştir (Beyazıt,2011:331).

Bosna'da 1992–1995 yılları arasında devam eden savaş Boşnaklar açısından ağır sonuçlara gebe olmuştur. Bu savaşla beraber soykırım ve etnik temizlik gibi kavramlar yaklaşık elli yıl sonra Avrupa'da yeniden türemiştir. Savaş esnasında ölen 200 bin kişinin 160 bini Boşnaklardan meydana gelmiştir¹⁰. Boşnak nüfusunun neredeyse yarısına tekabül eden bir milyon Boşnak evlerinden ayrılmak zorunda bırakılmıştır (Dalar,2008:96).

3.2.3. Özerk Topulukların Kuruluşu ve Özyönetimi

Dayton Antlaşması¹¹ ile kurulan özerk bölgelerden Dayton Antlaşmasında isim isim bahsedilmemiştir. Bu Antlaşmanın 4. Ek Birinci maddesi üçüncü fıkrasında Bosna-Hersek'in Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olarak iki entiteden oluşacağı belirtilmiştir (Dayton Ek:4, Madde:1). Yine aynı madde gereği Bosna-Hersek'teki tüm entite vatandaşları Bosna-Hersek vatandaşı kabul edilmiştir (Dayton Ek:4, Madde:1).

¹⁰ Bu sayı Boşnak nüfusunun %10'luk kesimini kapsamaktadır.

¹¹ Dayton Barış Antlaşması Bosna-Hersek ile Sırbistan arasındaki kanlı savaşı bitirmek adına Amerika'nın Ohio kentinde Dayton Hava üssünde imzalanan barış antlaşmasıdır. Bu antlaşma ile günümüz Bosna-Hersek devletinin idari yapısı ve yönetim şekli belirlenmiştir.

Dayton Antlaşması ile kurulan devlet, 10 kantona ayrılmış Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti ve Brcko adından bir özerk bölgeye bölünmüştür. Söz konusu entiteler hukuki minvalde gerçek sınır niteliği olmayan ve uluslar arası güç (Implementation Force-IFOR/ Stabilization Force-SFOR) tarafınca denetlenmekte olan tahmini 1400 km uzunlukta bir sınır ile ayrılmışlardır. Her iki grubun da siyasi ve ekonomik yapıları birbirinden farklılık arz etmektedir. Dayton Antlaşması'nın öngördüğü anayasa tek devleti öneren bir anayasa olsa da iki entite ve özerk bölge şeklinde ayırdığı için aslen tek devlet değil bölünebilen bir devlet yapısına yol açmıştır. 10 kantondan oluşan âdemi-merkeziyetçi Bosna-Hersek devleti ile merkeziyetçi yönetime sahip Sırp Cumhuriyeti (Brcko bölgesi) ile farklı bir anayasal model ortaya konmuştur (Dalar,2008:98-99).

Tabii ki bu tarz sıra dışı bir siyasi-idari beraberinde çeşitli tartışmaları da getirmiştir. Bosna-Hersek içinde merkezi Devlet bazında 1 entiteler bazında ikişer ve özerk bölgeler için birer ve on adet kanton için de birer adet olmak üzere 13 anayasa söz konusudur. Bu özerk yapılanmalar nüfus yoğunluklarına göre, Hırvat, Sırp, Boşnak ya da karışık etniklidir. Dayton Barış Antlaşması'nın önerdiği merkezi otorite-otonom bölgelerde siyasi etkinlikte bulunamayacak ölçüde zayıftır. Ayrıca merkezi anayasanın yasama, yürütme, yargı gücü de sınırlıdır. Zira bu süreçte bir karar alınması ya da yasanın çıkarılabilmesi için ülke içindeki üç grubun da onayı gerekmektedir. Ayrıca Bosna-Hersek Federasyonu ya da Sırp Cumhuriyeti kanadının çeşitli bağlayıcı uluslar arası antlaşmalarda imza yetkisi olup olmadığı da muğlâk bir konudur (Dalar,2008:100).

Bosna-Hersek'te Kantonlar ikinci seviye federasyon yönetimi sayılmaktadır. Bu kantonların üstünde olan güç Bosna-Hersek Federasyon Hükümeti ve Halk Meclisidir. Fakat Bosna-Hersek'in tüm siyasi mekanizmaları üzerinde olan güç ise Dayton Antlaşması ile ülkede oluşturulan Yüksek Temsilciliktir. Bosna Hersek kantonları isim isim şu şekildedir;

Boşnak çoğunluğun mevcut olduğu kantonlar: Sana-Una, Tuzla, Zenica-Doboj, Saraybosna ve Bosna Podrinje,

Hırvat çoğunluklu olanlar; Livno, Posovina ve Batı Hersek,

Karışık yapılı kantonlar ise; Hersek-Neretna ve Merkez Bosna şeklindedir (Deniz, 2013).

Bosna Hersek kantonlarının her biri kendi hükümet, parlamento ve bakanlarına sahiptir. Alınan yerel bazdaki kararlar kantonların onayından geçmek zorundadır. Kantonlarca onaylanmayan kararların hükümet ya da devlet erkince onaylanması da mümkün bulunmamaktadır. Bosna-Hersek Federasyonu içinde bulunan Sırp Cumhuriyeti de kantonlar gibi kendi devlet yapılarına sahiptir. Bir dönem Osmanlı Sancağı olan Banja Luca şu an Sırp Cumhuriyeti'nin başkentidir. Bosna-Hersek Cumhuriyetin Sırbistan sınırında kalan Brčko ise BM yönetiminde olan özerk bir bölge olarak siyasi varlığını devam ettirmektedir (www.yenişafak.com, 2010).

3.2.4. Özerk Topulukların Statüleri ve Yetkileri

Dayton ile beraber devlet tarzının ne olduğuna dair sorular da sorulmaya başlanmıştır. Öyle ki devlet içinde hem bir federasyon hem de bir cumhuriyet meydana çıkmıştır. Cumhurbaşkanlığı üçlü bir yapı teşkil etmektedir. Buraya her toplumun temsilcisi ayrı ayrı seçilmektedir. Örneğin Sırp olan üye Sırp Cumhuriyeti topraklarından seçilmektedir. Bu durum ortak devlet kurumları ve etnik yapının zayıflığına dair çok fazla eleştiri almıştır. Bosna-Hersek bir federasyon sayılamamaktadır çünkü federal yapılarda merkezi otoritenin alt birimler arası sorunları çözme yetkisi mevcuttur. Bosna-Hersek bölünmüş bir devlet olarak da lanse edilemez zira ülkenin yasal varlığı mevcut görünmektedir. Sonuç itibarıyla Bosna-Hersek'in hukuki statüsü devlet organizasyonu bağlamında fazlaca zayıf ve muğlâktır denilebilir. Zira devlet içindeki kurumlar düzeyinde ciddi minvalde muğlâklıklar mevcuttur. Alt birimlerin merkezi devletten daha güçlü olduğu bir ülke yapısı mevcuttur denilebilir (Rüma,2008:243–248). Siyasi-idari özerkliğe dayalı Federasyon olmayan ilginç bir yapılanmadan bahsedilebilir.

Dayton, Bosna-Hersek'in üniter görünümlü yapısını destekliyor görünse de ülkenin bölünmüşlüğüne destekler durumdadır. Farklı entiteler, farklı yönetim yapısı her biri devlet olma imtiyazından fazlaca yararlanmaktadırlar ve merkezi yapının fonksiyonu çok düşük kalmaktadır. Öyle ki farklı entitelere mevcut insanların bir vatandaşlık eğilimi bulunmamaktadır. Bu durum ortak kimlik yaratılmasını zorlaştırmaktadır. Dayton antlaşması etnisiteyi de onaylayan bir antlaşmadır. Antlaşma barışın sivil tarafından çok askeri tarafını düzenlemektedir ve söz konusu antlaşma sosyal ve

ekonomik yeniden yapılanma süreci antlaşmanın hedefini göz ardı eder bir şekilde yürütülmektedir. Antlaşmanın askeri ve güvenlik konularındaki maddeleri uygulanırken siyasi, sosyal ve ekonomik bazda alınan kararların hedeflere çok da ulaşmadığı görülmektedir (Dalar,2008:106–107).

Dayton Barış Anlaşmasıyla beraber ortaya çıkan devlet yapısı karmaşık olduğu kadar finansal yükü fazla olan bir devlet modelidir. Bosna-Hersek'te bulunan iki entite olan “Bosna ve Hersek Federasyonu(FBİH)” ve “Sırp Cumhuriyeti(RS)” kendilerine polis güçleri, yargı erkleri, medyaları, eğitim müfredatları, siyasal kurumları ve çeşitli farklı kurumlarıyla adeta devlet içinde farklı iki devlet halini almışlardır. Bunun yanı sıra Bosna ve Hersek Federasyonu kendi içinde 10 kantona ayrılmıştır ve Hırvat ağırlıklı kantonlar kendi özerk yönetimlerini oluşturmuşlardır. Ayrıca anlaşmayla birlikte gelen Brcko Özerk Bölgesi de mevcut devlet yapısının içindedir. Brcko herhangi bir entiteye bağlı olmayan karmaşık nüfus yapısına sahip bir bölgedir. 2000 yılından bu yana da kendi özerk hükümetine, yasama, yürütme ve yargı organlarına bunun yanı sıra kendi polis kuvvetlerine sahiptir. Anlaşılacağı üzere Bosna-Hersek'teki idari-siyasi yapılanma fazlasıyla karmaşık bir haldedir (Türbedar, 2009:73). Tam da bu noktada; Dayton Barış Anlaşması 4. ek 3. madde uyarınca Bosna-Hersek'teki entiteler Bosna-Hersek'in bağımsızlığını ve bölgesel bütünlüğünü tanıyan komşu devletlerle paralel özel ilişkiler kurma hakkına da sahip olduğunu belirtmek gerekir (Dayton Ek:4, Madde:3). Aynı madde ile tüm oluşumlara çeşitli devletler ve uluslar arası kuruluşlarla parlamento meclis onayı almak şartıyla anlaşma yapabilme serbestîsi tanınmıştır (Dayton Barış Anlaşması Ek:4, Madde:3).

Son olarak yine aynı maddede yer alan, tüm oluşumlar uluslar arası standartlara göre işletilen, temel hak ve özgürlükler ve insan haklarını temel alan sivil hukuk yürütme bürolarıyla; kendi yetki alanlarında tüm vatandaşlarına güvenli ve güvenilir bir ortam sağlayacaktır denilmek suretiyle federasyon içi toplulukların yetkilerine dikkat çekilmiştir (Dayton Ek:4, Madde:9). Tüm bunlara bakıldığında geniş bir siyasi özerkliğe dayalı bir model nitelemesi bu ülke için yapılabilir.

3.2.5. Özerk Toplulukların Mali Özerkliği ve Mali Kaynakları

Bosna-Hersek Anayasası içinde özerk birimlere dair mali kaynaklardan açıklıkla bahsedilmemiştir. Bosna-Hersek'te bütçe her yıl Merkez Bankası tarafından yıllık

olmak üzere düzenlenir. Eğer bütçe üzerinde mütabakata varılmazsa geçen yılın bütçesi geçici olarak uygulanır (Bosna-Hersek Anayasası Md:8).

Bosna-Hersek üniter-merkezi olmasına rağmen içindeki entiteler yüzünden fazlaca bölgeselleşmiş bir devlettir. Yönetim şekli gereği de her entitenin kendi mali kaynakları bulunmaktadır.

Brcko özerk bölgesinde ülkenin en büyük limanı olan Brcko Limanı bulunmaktadır. Ülke içinde mevcut 20 adet havayolu bulunmaktadır fakat hava trafiğine açık olan dört adet havalimanı mevcuttur bunlar da Banja Luka, Mostar, Saray Bosna ve Tuzla kentlerindeki havalimanlarıdır. Her üç etnik grubun kendi telekomünikasyon şirketleri bulunmaktadır, Hırvat: Eronet, Sırp: Telekom Sırske ve Boşnak: BH Telekom'dur. Federasyon bölgesinde 28 ve Sırp Cumhuriyetin 10 adet olmak üzere de ülkede 38 adet banka mevcuttur. Federasyon bölgesindeki Vares ve Jablanica ve Sırp Cumhuriyeti'de bulunan Ljubija'da 750 milyon tonluk bir demir cevheri bulunduğu bilinmektedir. Madencilik alanında Sırp Cumhuriyeti ve Federasyon yönetimi farklı tutumlar takınmıştır fakat bakıldığında kanton yönetimlerinin de federasyon yönetiminin belirlediği tutumu izleme kararı aldığı görölmektedir. Ayrıca Bosna-Hersek'te mevcut olan serbest bölgelerde ise işletmelerin emek ile ilgili vergiler hariç tüm vergilerden muaf olduğu da bilinmektedir (www.malimusavirlikler.gov.tr, 2011).

Yukarıda verilen bilgiler ışığında Bosna-Hersek'in her bölgesinin kendine has mali kaynakları olduğu ve işlettikleri söylenilebilir. Bu noktada son olarak Bosna-Hersek'teki mali kaynakların anayasada belirtilmediğini de tekrar vurgulamak gerekir. Zira bu durum özerk bölgelere geniş bir yetki alanı bırakmaktadır.

3.2.6. Bosna-Hersek Anayasası Işığında Özerkliğe Bakış

Bosna-Hersek kurulurken beraberinde bir de anayasa hazırlanmıştır. Bu anayasa Bosna-Hersek içinde yaşayan Boşnak, Hırvat ve Sırp entilere eşitlik ve özerklik tanıyan bir anayasa olmuştur. Öyle ki aşağıda incelemek olan anayasanın her maddesinde devletin en büyük mercilerinden en küçük organlarına muhakkak üç entitenin de temsilcisinin bulunması konusunda çok hassas davranılmıştır.

Bosna-Hersek Anayasası birinci maddesi ilk üç maddesi şu şekildedir,

- 1) **Devamlılık:** *Bosna-Hersek Cumhuriyeti, burada tanımlanmış iç yapısı ve uluslar arası tanınmış sınırları ile uluslar arası kanunlar altında meşru varlığına devam edecektir. BM'nin bir üyesi olarak kalacaktır ve BM sistemi içindeki kuruluşlara veya diğer uluslar arası kuruluşlara üye olabilir.*
- 2) **Demokratik İlkeler:** *Bosna-Hersek, hukukun yönetiminde, serbest ve demokratik seçimlerle işleyen bir demokratik devlet olacaktır.*
- 3) **Terkip:** *Bosna-Hersek, iki birimden, Federasyon ve Sırp Cumhuriyetinden oluşur (Bosna-Hersek Anayasası Madde:1). Görüldüğü üzere devletin demokratik bir devlet olduğu belirtilmiştir ancak üniter ya da federasyon şeklinde bir yapılanma olup olmadığı belirtilmemiştir.*

Bosna-Hersek Anayasası'nın 4. Fıkrasında ise meclisin görevlerine yer verilmiştir. Anayasaya göre meclis iki kısımdan meydana gelecektir bu kısımlar halk meclisi ve temsilciler meclisi şeklinde adlandırılmaktadır.

- 1) **Halk Meclisi:** *Halk Meclisi 10'u Federasyon'dan (beşer Boşnak ve Hırvat) ve beşi Sırp Cumhuriyeti'nden olarak 15 üyeden oluşacaktır.*
 - a) *Federasyon'dan Hırvat ve Boşnak milletvekilleri Federal Halk Meclisi tarafından, Sırp Cumhuriyeti'nden vekiller de Sırp Cumhuriyeti Milli Meclisi'nce seçilecek.*
 - b) *Taraflardan en az üçer kişinin olması kaydıyla Halk Meclisi'nin dokuz üyesi yetersayıyı oluşturacak.*
- 2) **Temsilciler Meclisi:** *Bu meclis üçte ikisi Federasyon'dan, üçte biri de Sırp Cumhuriyeti'nden olmak üzere 42 üyeden oluşacak.*
 - a) *Temsilciler Meclisi'nin üyeleri, kendi birimlerinden, yasamasını Meclis'in yaptığı bir seçimle belirlenecekler. İlk seçim Genel Çatı Anlaşması'nın Ek 3'üne göre yapılacak.*
 - b) *Temsilciler Meclisi'nin üyelerinin salt çoğunluğu yetersayıyı oluşturacak (Bosna-Hersek Anayasası Md:4).*

Bosna-Hersek Anayasası'nda Başkanlıkla ilgili düzenleme 6. Fıkra'da yapılmıştır. Buna göre başkanlık, Federasyon'dan seçilen bir Boşnak ve bir Hırvat ve Sırp Cumhuriyetinden seçilen bir Sırp üyeden oluşmaktadır (Bosna-Hersek Anayasası Md:6).

Anayasa Mahkemesi ise 7. Fıkra'da düzenlenmiştir. Bu fıkraya göre dokuz üyeli olacak Anayasa Mahkemesi dört üyesi Federal Temsilciler Meclisi, iki üyesi Sırp Cumhuriyeti Milli Meclisi tarafından seçilecektir. Kalan üç üye ise başkanlıkla yapılacak görüşmelerden sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi başkanı tarafından seçilecektir (Bosna-Hersek Anayasası Md:7).

Para konusunda ise Merkez Bankası ile ilgili düzenlemeye gidilmiştir. Sekizinci maddede düzenlenen Merkez Bankası ise, ilk yönetim kurulu IMF tarafından başkanlığa danışılmasının ardından atanacak müdür ve başkanlıkça 6 yıllığına atanacak ikisi Federasyon'dan (bir Boşnak, bir Hırvat), birisi ise Sırp Cumhuriyeti'nden seçilen üç üyeden oluşturulacaktır. Müdür, Bosna ya da komşu ülkelerin vatandaşı olmayacaktır (Bosna-Hersek Anayasası Fıkra:8).

Yukarıda ele alınan maddelerden de anlaşılacağı üzere gerek hukuksal gerekse ekonomik yapılanmalar olsun devletin tüm kurumlarında üç entite de ortak temsil hakkına ve ortak söz hakkına sahiptir. Bosna-Hersek'te uygulanan siyasi özerklik bir önceki örnek olan İspanya'dan farklı seyretmektedir. Öyle ki, İspanya'da özerk bölgelerin çeşitli kurumları vardır ve bunlar merkezi meclise karşı sorumludur ancak merkezdeki mecliste bu özerk toplulukları temsil eden bir temsilciden söz edilmemiştir. Bosna-Hersek Anayasası sembolik bir anayasa olduğu için içerisinde belirgin bir şekilde özerk yapılanmaların siyasi ve idari görevlerinden bahsedilmemiştir. Dayton Antlaşması'nda sınırlı bir şekilde yer alan özerk yapılar bu alanda da muğlâktır. Günümüzde Bosna-Hersek'te yeni bir anayasa yapımı gündemdedir.

3.2.7. Dayton Barış Antlaşması'nın Getirdiği Karmaşık İdari Yapı ve Yaşanan Tartışmalar

Bosna-Hersek'te uzun zaman süren iç savaş, dış güçleri harekete geçirmiştir ve 21 Kasım 1995 tarihinde taraflar Amerika'nın Ohio kentinde Dayton Barış Antlaşmasını imzalamışlardır. Buraya kadar da bahsedildiği üzere; Dayton Barış Antlaşmasının

akabinde Bosna-Hersek'te ortaya çıkan idari-siyasi yapı oldukça karmaşık bir devlet düzenine zemin hazırlamıştır. Bu karmaşa Bosna-Hersek'in devlet yönetiminin federasyon mu yoksa üniter mi olduğuna dair tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Dayton Barış Antlaşması 12 adet eki olan Bosna Hersek barışının sağlanması için çerçeve antlaşma ve bununla birlikte sürece başlama, yürürlüğe girme gibi konuları içeren diğer antlaşmalardan meydana gelmektedir. Genel Çerçeve Antlaşması Bosna-Hersek Cumhuriyeti ile Hırvatistan ve Yugoslavya Federal Cumhuriyetleri arasında yapılmıştır. Ek Antlaşmalar Sırp Cumhuriyeti ile Bosna-Hersek Cumhuriyeti ve Bosna-Hersek Federasyonu arasında imzalanmıştır. Çerçeve Antlaşma Ek Antlaşmaların garanti altına alınması amacıyla imzalanmıştır. Savaşın resmen sona eriş tarihi olarak, mevzuu edilen antlaşmaların 14 Aralık 1995 yılında Paris'te imzalanışını vermek mümkündür. Dayton ile beraber Bosna'nın bütünlüğü uluslararası platformda korunmuştur. Fakat Bosna kendi içinde iki parçaya ayrılmıştır. Saraybosna'yı da kapsayan yüzde 51'lik bir toprak Müslüman-Hırvat federasyonuna geri kalan bölüm ise Sırlara bırakılmıştır (Şahin, 2000:97-98).

Dayton Barış Antlaşması'nın önemli maddeleri şu şekildedir,

- Bosna-Hersek, Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olmak üzere iki parçaya ayrılmıştır,
- Bosna, Bosna-Hersek ismini alarak tek devlet olarak yaşamını sürdürecektir,
- Yapılacak olan anayasa, dış politika, ulaşım haberleşme, hava trafiği kontrolü, para politikası ve uluslararası kuralların uygulanmasından sorumlu bir içeriğe sahip olacaktır,
- Bosna sınırları içerisindeki halk her iki tarafa da özgürce seyahat hakkına sahip olacaktır,
- Yeniden yapılanma faaliyetleri de dâhil askeri olmayan konulara yönelik uygulamalarda yeni parti temsilcilerinden oluşturulan ortak bir sivil komisyonun başkanlığını yürütmek üzere yüksek temsilcilik oluşturulmuştur.

- Temsilciler Meclisi ve Meclisten oluşan ikili bir parlamento, Bakanlar Kurulu, Merkez Bankası, Anayasa Mahkemesi ve üç kişiden oluşan bir başkanlık konseyini (İki üye Bosna-Hersek Federasyonundan bir üye ise Sırp Cumhuriyetinden olmak üzere) kapsayan bir anayasa oluşturulacaktır.

Nüfus yapılanmalarına göre federasyon içindeki kantonlar Boşnak, Hırvat ve karışık olarak ayrılmıştır. Bosna-Hersek Federasyonu'nda 5 Boşnak, 3 Hırvat 2 adet de karışık kanton mevcuttur. Kantonlarda her birinde kendi seçmenlerince seçilmiş bulunan bir adet Başkan ve Meclis mevcuttur. Kanton meclislerinin üye sayıları kanton nüfuslarına göre değişmektedir. Meclisler Kanton Başkanı'nca önerilen Başkan ve Hükümeti onaylama görevine sahiptir. Kantonların Bakanlar Kurulu üye sayıları ve görev dağılımları birbirlerinden farklı değildir (Selver, 2003:164). Sırp Cumhuriyeti kanadına gelince, Bosna-Hersek'ten farklı bir devlet dizaynına sahip olan Sırp Cumhuriyetinde kantonlar bulunmamaktadır. Devletin kendi meclisi, kendi anayasası ve kendi seçmenlerince seçilen devlet başkanı mevcuttur (Selver, 2003:164).

Dayton Antlaşması'nda alt birimlerin statüleri sorunludur. Alt birimleri adeta egemenlik statüsüne sahipken bir ülkenin bağımsızlığını nasıl koruyabileceği ise soru işaretidir. Alt birimlerin kendi anayasal yetkilerini arttıramayacağı antlaşmanın içeriğinde self-determinasyon olmadığı da iddia edilmektedir. Bosna-Hersek'teki iç savaşa göre dizayn edilen ülke hukuki anlamda güç kullanım yetkisini Yüksek Temsilcilik makamına bırakmıştır. Fakat Bosna-Hersek'te olanların bir iç savaştan daha fazlası olduğu da aşikârdır. Ayrıca Dayton Antlaşması'nın Bosnalı Sırp ve Hırvatlarca imzalanmayıp Sembolik olan Yugoslavya Cumhurbaşkanı ve Hırvatistan Cumhurbaşkanı'nca imzalanması da durumun göstergesidir. Bu arada Cumhurbaşkanlığı yapılanmasının da sorun teşkil eder durumda olduğuna değinmek gerekir. Seçimler altbirimlerde yapıldığı için etnik temelli bir temsil ortaya çıkar. Cumhurbaşkanlığı'nın Sırp üyesi Sırp Cumhuriyeti topraklarından, Hırvat ve Boşnak üyeleri federasyon topraklarından seçilmektedir. Herhangi bir etnik unsura bağlı olmayanlar ve bu üç grup dışında kalanlar temsil edilememektedir. Bu etik olmadığı gibi tahmini olarak nüfusun 1,6 milyonu için de sıkıntı doğurmaktadır. Bu durumdan da görüleceği üzere ülke anayasası

ülke içinde yaşayan yurttaşlardan ziyade kurucu uluslar baz alınarak yapılmıştır ve eşitlik bulunmamaktadır (Rüma, 2008:246).

Görüldüğü üzere Bosna-Hersek etnik temelli bir federasyon yapısına sahiptir ve devletin yönetim şekli oldukça karışıktır. Yasa yapımından Cumhurbaşkanı seçimine kadar her süreçte Federasyon sınırları içinde barınan tüm etnik gruplar söz sahibidir. Bu durum göz önüne alınca aslında antlaşma ile ülkenin parçalanması olasılığının tam anlamıyla ortadan kalkmadığını söylemek de pek yanlış olmayacaktır. Özellikle etnik temelli yapı ve alt birimlerin muğlâk durumu zaman içinde ülke içinde ayrıklıklara yol açabilecek durumdadır.

Dünya üzerinde birçok ülkede siyasal özerklik uygulamaları farklı şekillerde vücut bulmuş durumdadır. Görüldüğü üzere karmaşık idari yapısı gereği Bosna-Hersek örneği dünyadaki siyasal özerklik uygulamalarına farklı bir bakış niteliğindedir. Her bir kantonun kendi parlamentosu ve anayasası olması, ülke içinde ayrı bir Sırp Cumhuriyeti ve yine ayrı bir özerk bölge olması Bosna-Hersek'i bu bağlamda özel ve farklı kılan durumlardır. Kuruluşundan bu yana 19 yıl geçmesine rağmen ülkedeki en üst yapılanma hala Yüksek Temsilcilik makamıdır. Bu durum iyi niyetle de olsa Bosna-Hersek'in devlet içi yönetiminin serbestisine dair bir engeldir. Ülkedeki entitelerin farklı yapılanmalarına bakarak ilerleyen zamanlarda ülkeden kopuşların da olabileceğini, siyasi özerkliğin egemen devletlere dönüşebileceği tahmininde bulunmak mümkündür demek pek de yanlış olmayacaktır. Dayton Antlaşması ile siyasi birlik ve ülke bütünlüğü sağlanmaya çalışılsa da ülkenin içinde bulunduğu sistem bu emeli zorlaştırmaktadır. Barış antlaşmasıyla birlikte hem federasyon hem de cumhuriyet kendi ordusunu kurma hakkına sahip olmuştur. Bunun yanı sıra Bosna-Hersek'te polis idaresi de entitelere göre farklılık göstermektedir. Ayrıca ülkede üç farklı eğitim müfredatı ve farklı dini bayramların da kutlanıyor olması ülke tarihine bakıldığında ilerleyen zamanlarda çeşitli kopuş taleplerine açık halde olunduğunun bir göstergesidir. Özetle denilebilir ki Dayton ile ülke içindeki özerk gruplara sağlanan serbestlik Bosna'nın kendisine sağlanamamıştır.

Yukarıda elde edilen verilerden hareketle ilk bölümde saptanılan siyasal özerkliğin belirleyici sekiz unsuru ışığında Bosna-Hersek'teki siyasal özerklik değerlendirmeye alınacaktır.

İlk olarak özerk toplulukların mevcut buldukları bölgelerde belirli bir geçmişe sahip olmaları gerektiği kriterinden hareket edildiğinde; Bosna-Hersek'e bakıldığında devlet içinde üç ayrı etnik grubun tarih boyunca bir arada yaşadığı görülmektedir. Dolayısıyla siyasal özerklik için gereken ilk şart Bosna-Hersek örneğinde mevcuttur.

İkinci olarak ise bulunulan bölgenin siyasi ve yerel anlamdaki hizmetlerini karşılama amacı gütmek belirlenmiştir. Bosna-Hersek'teki kantonlar, Sırp Cumhuriyeti ve özerk bölge olan Bracko kendi yerel ve siyasi ihtiyaçlarını kendileri karşılayabilmektedir.

Birinci bölümde siyasal özerkliğin unsuru olarak belirlenen üçüncü madde ise kendi kendini yönetme yetkisi kazanmaktır. Çalışma içinde örnek olarak incelenen İspanya örneği ile mukayese edilirse Bosna-Hersek içindeki bölgeler siyasal anlamda kendi kendilerini yönetmekte İspanya'daki özerk topluluklar kadar tecrübeli değildir. Fakat Bosna-Hersek Dayton Antlaşması ile bu bölgelere kendi kendilerini yönetme hakkı tanımış durumdadır.

Dördüncü unsura göre ise; özerk bölgelerin statüsel olarak şu an buldukları bölgelerde geçmişten getirdikleri bir varlıklarının bulunması gereklidir. Bosna-Hersek içinde yaşayan tüm entiteleri bu tarz bir geçmişe sahiptir.

Beşinci olarak ele alınan unsur, yerel makamların kanunlarla belirtilen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünden sorumlu olmasının gerekliliği savunulmuştur. Bosna-Hersek idari yapılanmasına bakıldığında entitelerin kanunlarla belirlenen bir temsil hakkı olduğu ve dahi devlet içindeki tüm kararlara kendi temsilcileri kanalıyla fikir belirtebildiği de bilinmektedir.

Altıncı olarak bu bölgelerin, kendi oluşturdukları çeşitli kurumlarının bulunması gerekli görülmüştür. Bakıldığında Bosna-Hersek'te mevcut yapılanmada özerk toplulukların meclis ve benzeri kurumlarının bulunduğu görülmektedir.

Yedinci unsur özerk bölgelerin, kendi anayasasını hazırlayabilecek altyapıya sahip olma durumunun gerekliliğini savunmuştur. Bosna-Hersek'te her kantonun kendi anayasası bulunmaktadır. Dayton antlaşması ile beraber Bosna-Hersek kantonlarının kendi anayasalarını hazırlayabilecek yetkinliğe sahip olduğu kararlaştırılıp bu hak kendilerine tanınmıştır.

Sekizinci olarak ise, özerkliğe geçiş yapacak bölgelerin tarihsel ve kültürel bir altyapısının bulunması durumu ele alınmıştır. Bosna-Hersek'te Boşnakça, Sırpça ve Hırvatça başta olmak üzere birkaç dil konuşulmaktadır. Bu da bölgenin çokkültürlü yapısının bir göstergesidir. Aynı zamanda Bosna-Hersek'te kültürel farklılıklar hatta dini bayramlar bölgeden bölgeye değişmektedir. Boşnaklar inanış olarak Müslümanlığı benimsemişlerdir fakat Sırp ve Hırvatlar farklı Hristiyan mezhebindedir. Bölgedeki kültürel farklılıklar da inanç çeşitliliğinin getirisi olarak yorumlanabilir.

3.3. Rusya Örneği

Rusya içinde 21 adet cumhuriyet, 6 adet toprak, 32 adet vilayet, 10 adet özerk alan bulunmaktadır. Rusya'nın içinde barındırdığı özerk cumhuriyetlerden adı ve dünya kamuoyunda en çok yansıyanlardan biri kuşkusuz Çeçenistan Cumhuriyetidir. Rusya ile öteden beri Çeçenistan'ı kendi egemenliği altına almak için birçok mücadele vermiştir ama Çeçenler uzun süren mücadelelere girmiştir. S.S.C.B'nin bir parçası olan Çeçenistan doksanlı yılların başında giriştiği bağımsızlık mücadelesi ile dünya kamuoyunun dikkatini çeken bir bölge olmuştur.

3.3.1. Çeçenistan ve Rusya Tarihçesi

Kafkasya tarihine bakıldığında bölge, Abhaz-Ubıh, Adıge, Çeçen-İnguş ve Dağıstan'da yaşayan çeşitli otokton halklar ve Turanî, Balkar, Nogay, Kumuk gibi daha sonra gelip bölgeye yerleşen halklardan oluşmaktadır. Bölge halkı adeta ortak bir kaderi yaşamış, tarih boyu gelişmiş çeşitli süreçler sonrasında ortak Kafkas Kültürünü meydana getirmiştir. Osmanlı'nın Kırım Savaşında yenilmesiyle başlayan Rus baskısı Kafkas ulusları üzerinde had safhaya ulaşmıştı. Özellikle de Şeyh Şamil hareketinin başarısızlıkla sonuçlanması ile Kafkas halkları büyük sürgünlerle karşı karşıya bırakılmıştır. Günümüzde de bölge Sovyet-Stalin döneminden kalan mirasla, Kuzey Kafkasya, Karatay-Çerkes, Kabardin, Adıgey, Balkar, Abhazya, Çeçen-İnguşetya, Dağıstan, Kuzey-Güney Osetya şeklinde bölümlere ayrılmıştır. Geçen süreçte çeşitli kavimlerin buluşma noktası olan Kafkasya'da günümüzde de etkisi süren iki bölgesel güç odağı: Ruslar ve Türkler (Aslan,2011:1-2).

Bolgede etnik anlamda Çeçen varlığının ortaya çıkışı M.Ö 4-3 yüzyılları arasındadır. Bu tarihten 19 yüzyıl sonlarına dek aynı bölge içerisinde bağımsız kabile federasyonları

şeklinde yaşayan çeçenler Moğol istilası gibi çetin dönemlerde Kafkas dağlarında yaşamını idame ettirmiş ve varlığının sürmesini sağlamıştır (Taymaz,1995:166).

X. yüzyıl Rus'ların Kafkasya'da varlığını hissettirmeye başladığı bir dönemdir. Kafkasya'ya saldıran Kiev prenslikleri Adige'lerle savaşmışlardır. XIII. Yüzyıldaki Moğol saldırıları Rus'ların kuzeye çekilmesine neden olmuştur. Kafkaslardaki ilk Moğol saldırısı 1222 yılında durdurulmuştur. Bunun ardından Türk hâkimiyetinin olduğu bir dönemden bahsedilebilir. 1226 yılında Cengiz Han'ın saldırıları neticesinde Altınordu devleti kurulmuştur. Altınordu; Kırım, Astrahan, Kazan ve Rus hanlıklarından oluşan bir devlettir. 1227 yılında Moğollar yeniden bölgeye yönelmiş Terek vadisi, Hazar kıyısı ve Kafkas Bozkırlarında çeşitli bölgeleri kontrol altına almışlardır. Bu dönemde idareyi eline alan Moskova Knez'i İvan giderek güçlenmiş ve günümüz Rus Devletinin temellerini atmıştır (Samsun ve Özkan, 2013:502).

Rusya 18. yüzyılın sonlarına doğru bölgede varlığının şiddetini tekrar arttırmıştır. Bu dönemde Rusya'nın sıcak denizlere inme politikası geliştirmesi Kafkasya'nın önemini iyiden iyiye arttırmıştır. O sırada Osmanlı Devletinin güçsüz düşmesinden de yararlanan Rusya Osmanlı Devleti ile 1699'da imzaladığı Karlofça ve 1700'de imzaladığı İstanbul Antlaşması ile bölgedeki hâkimiyetini arttırmıştır. Çok uzunca bir dönem farklı devletlerle de savaş halinde olan Rusya 1721 yılında İsveç ile imzaladığı Nişat antlaşmasının ardından tüm ağırlığını Kafkasya'ya yöneltmiştir (Ahmadov, 2000: 43,44,50).

18. yüzyılda bölgede etkisini iyiden iyiye hissettiren Rusya 1783–84 yıllarında Kafkasyanın Güneyini Kuzeyine bağlayan Daryal Geçidini ele geçirmiş Vladikafkas kentini kurmuş ve Gürcistan'ı ilhak ederek Güney Kafkasya'da egemenliğini perçinlemiştir. Çeçenistan'da ise Rusya'ya karşı bir direniş sözkonusudur. Bu; 1829–32 yılları arasında Gazi Muhammed ile başlayan dönem 1832-34 yıllarında İmam Hamzat ve 1834-1859 yılları arasında da Şeyh Şamil ile devam etmiştir. Çeçen direnişinin kırılması ise 1859 yılında Şeyh Şamil'in esir alınmasıyla olmuştur (Taymaz,1995:166). Bu dönemde birçok Çerkes sürgüne maruz bırakılmıştır. Bu sürgün Çerkes tarihindeki ilk sürgündür ve tarihte Ruslar Çerkesleri sürgün etmeye devam edeceklerdir.

Bolşevik ihtilalinin 1917 yılında meydana gelişinin ardından 11 Mayıs 1918 yılında Çeçen-İnguş Cumhuriyeti ilan edilmiştir. Bolşeviklerin Kafkasyadaki iktidarı ele

geçirmeleriyle birlikte devlette yeni yapılanmalara gidilmiştir. 1936 yılının 5 Aralığında Sovyet Rusya Anayasasında yakın tarihimize dek sürecek olan değişiklikler yapılmıştır. Ortaya çıkan yeni anayasal düzen Stalin Anayasası olarak ifade edilir. Bu anayasaya göre; Kuzey Kafkasya'da Rusya Federasyonu'na bağlı Adıge Özerk Bölgesi (ÖB), Karaçay-Çerkes ÖB, Khaberdey-Balkar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (ÖSSC), Kuzey Osetya ÖSSC, Çeçen-İnguş ÖSSC ve Dağıtsan ÖSSC kurulmuştur. Abhazya ÖSSC ve Güney Osetya ÖB, Gürcistan SSC'ye bağlı konumda idi. 1946 yılının 25 Haziranında ise Çeçen-İnguş ÖSSC lağvedilip Çeçenler yeniden sürgüne yollanmışlardır. Stalin'in ölümünün ardından 1954 yılında Çeçenlere yurda dönüş hakkı tanınmıştır ve 9 Ocak 1957 yılında ise Çeçen-İnguş ÖSSC tekrar kurulmuştur (Taymaz, 1995:167,168).

Bu şekildeki idari ve siyasi yapılanma yaklaşık 60 yıl sürmüş ve 1990'lı yıllara gelindiğinde Sovyetlerde uygulanmaya başlayan iki politika; Perestroyka ve Glasnost Sovyet Rusya'nın sonunu getirmiştir. Çöküşün ardından kurulan yeni devletlerden biri de Rusya Federasyonu'dur.

Rusya Federasyonu'na bakıldığında 20 civarında özerk cumhuriyeti ve bölgeyi bünyesinde barındığını görmekteyiz. Günümüzde Cumhuriyet adını taşıyan bölgeler 1991 yılına dek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinden daha aşağı bir statüye sahiptirler. Her ne kadar Cumhuriyet adını almış olsalar bile özerklikten pek de farklı bir konuma geçememişlerdir (Devlet, 1995:13).

3.3.2. Rusya Federasyonu'nda Özerk Toplulukların Kuruluşu ve Özyönetimi

Rusya Anayasası birinci Kısım Madde 1'de Rusya'nın bir federasyon olduğu belirtilmiştir (Rusya Anayasası Madde:1).

Rusya Anayasası Madde 5 Rusya Federasyonu'nun her biri eşit hak sahibi olan cumhuriyet, toprak, vilayet, federal şehir, özerk vilayet ve özerk alan şeklindeki bölgelerden oluştuğunu belirtmiştir. Yine aynı maddede devlet bütünlüğü ve devlet hâkimiyeti bütünlüğünden bahsedilmiş ve Rusya Federasyonun'da yaşayan halkların kendi kaderlerini tayin hakkının olduğundan bahsedilmiştir (Rusya Anayasası Md:5).

Rusya'nın içindeki federe devletler ise Üçüncü Bölüm Madde 65'te Adıgey Cumhuriyeti, Altay Cumhuriyeti gibi çeşitli cumhuriyetlerle birlikte Çeçen Cumhuriyeti

de Federasyon Unsurlarından biri olarak sayılmıştır (Rusya Anayasası Md:65). Son dönem gelişmeleri ile birlikte Kırım da topraklarını Rusya'ya katma talebini Duma izniyle onatmıştır.

Madde 66'da ise cumhuriyetlerin statüsünün Rusya Federasyonu Anayasası ve cumhuriyetlerin kendi anayasalarıyla belirlendiği belirtilmiştir. Cumhuriyet dışındaki toprak, vilayet, özerk alan gibi bölgelerinde statüsünün yine federasyon anayasası ve yasama organı tüzüğü ile belirlendiği açıklanmıştır. Ayrıca Rusya Federasyonu içindeki unsurların statülerinin karşılıklı rıza ile anayasal uygunluğa uyularak değiştirilebileceğinden bahsedilmiştir (Rusya Anayasası Md:66).

3.3.3. Rusya ve Çeçenistan Anayasalarında Özerk Toplulukların Statüleri

Stalin Konsepsiyonu olarak adlandırılan görüşe göre; yabancı ülkelerle sınır komşusu olan ya da uluslar arası bir denize kıyısı bulunmayan cumhuriyetler birlik cumhuriyeti olma statüsüne sahip değillerdir. Yani özerk Moskova'ya bağımlı statülerini korumak durumundadırlar. Kuzey Kafkasya'da bulunan cumhuriyet ve bölgelerin Çeçenistan dışında kalanlarının hepsi 1992 yılında Moskova ile imzaladıkları federasyon antlaşması ile durumu bu şekilde kabullenmiş oldular. Kafkasya'daki cumhuriyetler de yabancı ülkelere (Gürcistan ve Azerbaycan) komşu olmaları nedeniyle bağımsızlığı hak etmişlerdir ancak yapılan antlaşma ile bu haklarını kaybetmiş bulunmaktadır (Devlet, 1995: 14).

Rusya Anayasası Madde 5 Rusya Federasyonu'nun her biri eşit hak sahibi olan cumhuriyet, toprak, vilayet, federal şehir, özerk vilayet ve özerk alan şeklindeki bölgelerden oluştuğunu belirtmiştir. Yine aynı maddede devlet bütünlüğü ve devlet hâkimiyeti bütünlüğünden bahsedilmiş ve Rusya Federasyonun'da yaşayan halkların kendi kaderlerini tayin hakkının olduğundan bahsedilmiştir (Rusya Anayasası Md:5).

Rusya'nın içindeki federe devletler ise Üçüncü Bölüm Madde 65'te Adıgey Cumhuriyeti, Altay Cumhuriyeti gibi çeşitli cumhuriyetlerle birlikte Çeçen Cumhuriyeti de Federasyon Unsurlarından biri olarak sayılmıştır (Rusya Anayasası Md:65). Son dönem gelişmeleri ile birlikte Kırım da topraklarını Rusya'ya katma talebini Duma izniyle onatmıştır.

Yine Rusya tarafından hazırlanan 17.12.2002 tarihli Çeçen Cumhuriyeti Anayasa Tasarısında Çeçenistan'ın durumu şu şekilde geçmektedir; “ Çeçenistan Cumhuriyeti (Nohçiyın Respublika); yönetim şekli cumhuriyet olan demokratik, sosyal, hukuk devletidir. Çeçenistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı, Rusya Federasyonu'nun yetkisi dâhilinde bulunan konuların haricinde ve Rusya Federasyonu ile Çeçenistan Cumhuriyeti'nin birlikte kullandıkları yetkiler dışında kalan bütün iradeyi (yasama, yürütme ve yargı) kullanılmakla ifade edilir ve bu özellik Çeçenistan Cumhuriyeti'nin ayrılmaz niteliğidir. .Çeçenistan Cumhuriyeti'nin ülkesi bütün ve bölünmezdir ve Rusya Federasyonu'nun ülkesinin ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadır” (Çeçenistan Cumhuriyeti Anayasa Tasarısı Birinci Bölüm Md:1).

Rusya tarafında hal böyle iken 11 Kasım 1996 ve 3 Şubat 1997 tarihli kanunlar doğrultusunda yapılmış olan değişiklik ve ilavelerle birlikte oluşturulan Çeçen Cumhuriyeti Parlamento Kararı madde 1'de “Çeçen Cumhuriyeti Anayasası, 12 Mart 1992 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir” denilmektedir. Yine aynı kararda Çeçen Cumhuriyeti Anayasası'nın yürürlüğe girişinin akabinde Çeçen-İnguş Cumhuriyeti Anayasası ve ona sonradan yapılan ek ve değişikliklerin de yürürlükten kalkacağı söylenmiştir (Çeçen Cumhuriyeti Parlamento Kararı).

Çeçen Cumhuriyeti Anayasası Birinci Bölüm 1. Maddede Çeçen Cumhuriyetinin bağımsızlığı açıkça ilan edilmiştir;

“Çeçen Cumhuriyeti, Çeçen halklarının kendi kaderini belirlemesi sonucunda kurulmuş olan, egemen ve bağımsız demokratik hukuk devletidir. Kendi toprakları ve milli varlıkları üzerinde üst merci hakkına sahiptir; dış ve iç politikalarını bağımsız olarak belirler; kendi sınırları içerisinde üst hukuk niteliği taşıyan anayasa ve anayasaları kabul eder. Çeçen Cumhuriyetinin devlet egemenliği ve bağımsızlığı; bölünmez ve değiştirilemez olup, devlet organlarının yetkilerine dâhil değildir” (Çeçen Cumhuriyeti Anayasası Md:1).

2007 yılına gelindiğinde Dokko Umarov yayınladığı bir video kaydı ile Çeçen İçkerya Cumhuriyeti lağvettiğini açıklayıp yerine Kafkasya İslam Emirliğini kurduğunu belirtmiştir. Çok fazla tepki çekmesine rağmen de kararından vazgeçmemiştir. Kafkasya Emirliği vilayet olarak adlandırılan 6 bölgeyi içine almaktadır. Bunlar; Dağıstan, İnguşetya, Kabardey-Balkar-Karaçay Birleşik Vilayeti, Nogay Bozkırı Vilayeti,

Çerkesya Vilayeti ve Çeçen Cumhuriyetidir. Çeçenistan bu emirliğin merkezi durumdadır.

Günümüzde de Çeçen Cumhuriyeti belirsiz statüsü ile varlığını sürdürmektedir. Hiç kuşku yoktur ki, gelecekte de Çeçen Sorunu Rusya'da varlığını sürdüren en köklü sorunlardan biri olacaktır.

3.3.4. Özerk Toplulukların Organları

Rusya Federasyonu Devleti cumhuriyetler ve özerk bölgelere ayrılmış olarak yönetilmektedir. Federasyon içindeki her bölgenin kendi anayasası mevcuttur. Ancak devlet şekil itibariyle merkeze bağlı bir yapı çizmektedir. Rusya Anayasa'sı madde 66'da, her bölgenin statüsünün federasyon anayasası ile kabul edilmiş tüzüklerce çizildiği belirtilmiştir. Aynı madde içerisinde özerk vilayet ve alanların yasama, yürütme organlarından bahsedilip bu organlarca yapılan anlaşmaların akabinde özerk alanlar arasındaki ilişkilerin saptanabileceği açıklanmıştır (Rusya Federasyonu Anayasası md:66). Bunun yanı sıra madde 76'da Rusya Federasyonu'nun yetki alanlarının dışında kalan konularla ilgili, federasyon unsurlarının kendi hukuk tasarruflarını gerçekleştirebilecekleri açıklanmıştır. Yine aynı madde gereği federasyon ve unsuru arasında bir çelişki yaşanacak olursa federasyon anayasası geçerli kabul edilecektir denilmiştir (Rusya Federasyonu Anayasası Md:76).

Rusya Federasyonu Anayasası 78. maddesi ise federal yürütme organlarının yetkilerini gerçekleştirmek için bölgesel organ oluşturabilme serbestisine değinmiştir. Federal anayasa ve kanunlara aykırı olmayacak şekilde kendi yetkilerinin bir kısmını söz konusu bölgesel unsura devir serbestisinden de bahsedilmiştir (Rusya Federasyonu Anayasası Md:78).

3.3.5. Özerk Toplulukların Merkezi Devlet Temsilcilikleri

Federal Meclisten bahseden 95. maddede ise meclise her federe unsurun temsilcisi ve yürütme organlarından birer kişi almak suretiyle iki kişinin dahil edildiğinden bahsedilmiştir (Rusya Federasyonu Anayasası Md:95). 129. maddede ise hukuk sisteminden ve federe unsurların savcılarında bahsetmiştir. Rusya Federasyonu savcılığında bahsedilmiştir. Her savcının merkeze tabi olup merkez tarafından atandığından bahsetmiştir (Rusya Federasyonu Anayasası Md:129).

3.3.6. Özerk Toplulukların Mali Özerkliği ve Kaynakları

Rusya Federasyonu Anayasası 8. maddede ekonomik alanın bütünlüğü ve ekonomik faaliyetlerin serbestliğinin güvence altında oluşundan bahsedilir. Aynı madde gereği devlet, belediye, özel ve bunların dışında kalan mülkiyet şekillerinin de kabul edilip eşit şekilde güvence altına alınacağından bahsedilir (Rusya Federasyonu Anayasası Md:8).

Madde 9'da ise Rusya Federasyonu'nda doğal zenginlikler ve toprağın ilgili bölgede yaşayan halkın yaşamının ve ekonomik faaliyetlerinin temeli olduğunun kabul edildiğinden bahsedilmiştir. Doğal zenginlikler ve toprağın mülkiyet çeşitlerini ise şu şekilde belirtmiştir; devlet, belediye, özel ve diğer mülkiyet (Rusya Federasyonu Anayasası Md:9). 36. maddede ise toprakların kullanımının şart ve şeklinin federal kanunlarca belirleneceğine değinilmiştir (Rusya Federasyonu Anayasası Md:36). 72. maddede vergi ve resimlerin belirlenmesinin federasyon ve unsurlarının ortak görevi olduğundan bahsedilmiştir. Bunun yanı sıra toprağın altı ve üstünün suyun ve doğal kaynaklar üzerindeki sahiplik hakkının da yine iki tarafın ortak konusu olduğundan bahsedilip mali kaynaklara bir atıf yapılmıştır (Rusya Federasyonu Anayasası Md:72). Mali kaynaklarla ilgili son olarak madde 132'de belirlenmiş bir kısım mevcuttur. Bu maddeye göre yerel yönetimlerin belediye mülkiyetini serbest bir şekilde yönetme hakkına sahip olduğu açıklanmıştır. Yerel bütçeyi oluşturup, onaylama ve uygulama hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Yerel vergi ve resimlerin belirlenmesi, kamu düzeninin korunması ve yerel önemdeki diğer konuların çözüme kavuşturulması da yine yerel yönetimlerin görev tanımı içindedir. Yerel yönetim organları maddi ve mali kaynak aktarımı şartıyla ayrı ayrı devlet yetkisi ile donanabilirler. Fakat verilen bu yetkiler yine merkezin kontrolü altındadır (Rusya Federasyonu Anayasası Md:132).

3.3.7. Çeçenistan'da Bağımsızlık İlanı ve Bağımsızlığın Hukuki Statüsüne İlişkin Tartışmalar

Rusya içinde bir cumhuriyet olarak siyasi varlığını devam ettiren Çeçenistan bu durumu kabullenmeyip şiddetli direnç göstererek dünya kamuoyunda sıkça yerini almıştır. Bu bölümde Çeçenistan'ın bağımsızlık ilanı ve çeşitli tartışmalar incelenecektir. 1991 yılı 6 Eylül tarihinde Çeçenistan tek taraflı bağımsızlığını ilan etmiştir ancak Rusya bu bağımsızlığı kati suretle kabul etmediği gibi uluslar arası alanda da bu bağımsızlığın kabul edilmemesine yönelik çalışmıştır. Dönemin en önemli gelişmesi ise kuşkusuz

Yeltsin yönetimindeki Rusya'nın Rusya'ya bağlı özerk cumhuriyetlerle ilişkilerini düzenleyen Federasyon Antlaşması olmuştur. Ancak Dudayev, Rusya Federasyonu'na katılmayacağını açıklayarak Çeçenistan Rusya ile arasındaki sorunu netleştirmiştir (Sünbül,1995:142).

27 Ekim 1991 tarihinde ülkede ilk bağımsız seçimler yapılmıştır ve Cahar Dudayev seçmenlerin %92'lik bir kesiminin oyunu alarak cumhuriyetin ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir (Hansen, S, Flemming, 1994:102).

Dudayev Federasyon Antlaşmasını kati suretle kabul etmeyeceğini ve Çeçenistan'ın bağımsız bir devlet olduğunu savunmuştur. 31 Mart 1992 yılında imzalan bu antlaşmayı Tataristan, Başkırtistan ve Çeçenistan imzalamamışlardır (Hansen, S, Flemming, 1994:102).

Rusya'nın 1994 yılında Çeçenistan'a girmesi 12 Mayıs 1997 yılında Çeçenistan ile yaptığı barış antlaşması ile sonuçlanmıştır. Çeçenistan'ın durumu ile ilgili ise çeşitli görüşler mevcuttur.

Berzeg'e göre; Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya, içinde barındırdığı özerk cumhuriyetler ile yaptığı federasyon antlaşması ile yeniden federe bir devlet olarak kurulmuştur. Üniter bir devlet değildir. Bu yeniden kuruluşunda Çeçenistan ve Tataristan federasyon antlaşmasını imzalamamışlardır ve bu evrede Çeçenistan bağımsızlığını açıklamıştır. Bu antlaşmayı imzalamayarak bağımsızlığını ilanı ise hukuka uygundur. Birçok hukuki belgede sözü geçen ve II. Dünya Savaşının ardından sömürgelerin durumlarıyla ilgili uygulanan self-determinasyon hakkı son dönemlerde federasyon içindeki cumhuriyetlere de uygulanmaktadır. Yugoslavya Federasyonu dağılırken, Bosna-Hersek, Slovenya, Sırbistan gibi çeşitli devletlere uygulanan hak Çeçenistan için uygulanmazsa bu durumun milletlerarası antlaşmalara aykırı bir durum oluşturması söz konusudur (Berzeg, 1995:187).

Rusya'nın hukuki açıdan federasyon oluşundan dolayı Çeçenistan'ın statüsünün Federe Devlet olduğu söylenilebilir. Yeniden yapılanma sürecinde federasyondan uzak kalıp bağımsızlığını ilan eden Tataristan ve Çeçenistan'ın bu yaptıkları meşrudur. Milletlerarası Adalet Divanı statüsünün 38. maddesi 4 şart içermektedir (Önkibar, 1995:130):

- 1) Milletlerarası iki taraflı ve çok taraflı anlaşma ve sözleşmeler,
- 2) Milletlerarası temüller,
- 3) Medeni ülkelerde kabul edilmiş olan genel hukuk kuralları,
- 4) Milletlerarası hukuk alanındaki ilmi ve kazai içtihatlar.

Bunlara ek olarak insan hakları ilkeleri de:

- a) 1945 tarihli Birleşmiş Milletler Şartı.
- b) 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesi.
- c) 1949 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.
- d) 1974 tarihli Helsinki Nihai Senedi.
- e) 1990 Paris Şartı

Yukarıda belirtilen belgelerin hepsi milletlerarası hukuk kaynaklarıdır ve bu belgelerin hepsinin temelinde aynı şey yer almaktadır “Halkların kendi kaderini tayin hakkı”. Son dönemlerde bu hak federasyon içindeki devletler için de kullanılmaktadır. Yugoslavya örneği daha önce de belirtildiği gibi bu konuda verilebilecek en spesifik örnektir. Bosna-Hersek, Makedonya ve Slovenya kendi istekleri ile ayrılıp bağımsız devletler olarak tanınmışlardır. Milletlerarası hukuka kaynaklık eden söz konusu temüller ışığında söylenilebilir ki, federe devletler federasyondan ayrılıp bağımsızlık kararı verebilirler. Bu pencereden bakıldığında Çeçenistan’ın hukuki durumu meşrudur denilebilir (Önkibar,1995:130).

Tüm bu verilerin yanında Şahin 12 Mayıs 1997 yılında Çeçenistan ve Rusya arasında imzalanılan barış antlaşmasını ele alıp bu antlaşma üzerinden Rusya’nın nazarında Çeçenistan’ın durumunu analiz etmiştir (Şahin, 2000:126);

Birinci olarak; bu antlaşmaların maddelerine bakarak Rusya’nın Çeçenistan’ı resmen olmasa da De Facto (fili) anlamda tanıdığı söylenilebilir. Antlaşma başlığı “Rusya Federasyonu ve İçkerya Çeçen Cumhuriyeti Arasındaki Barış ve İlişki Prensipleri Antlaşması” bunun göstergelerinden ilkidir. Uluslararası Hukuk açısından bakıldığında antlaşma iki devlet arasında yapılabilir başlıkta kullanılan antlaşma kelimesi

Çeçenistan'ın tanındığını doğrular niteliktedir. Federal bir devlet ile yapılan antlaşmada sözleşme (compact) ya da uzlaşma (accord) gibi kelimelerin kullanılması gerekmektedir.

İkinci olarak ise; federal devlet bu devletin bir parçası ile olan ilişkiler anayasa ile düzenlenmektedir anlaşma ile değil. Fakat görülmektedir ki söz konusu belgede anayasadan söz edilmemiştir.

Üçüncü olarak ise; anlaşma başlığında geçen “Çeçen-İçkerya Cumhuriyeti” Çeçenlerin kendilerine verdikleri isimdir. Rusya bu ismi kabul etmekle birlikte De Facto Çeçenistan'ı da kabul etmiştir.

Dördüncü husus; söz konusu anlaşmanın 1. maddesinde, BM Anayasası'nın 2. Maddesinin 4. paragrafı olan “ tarafların uluslar arası ilişkilerinde güç kullanma tehdidinden sakınmaları” ve 3. paragrafı olan “üye devletlerin kendi aralarındaki anlaşmazlıkları barışçıl araçlarla çözmeleri” şeklinde ele alınması ve Rusya'nın Çeçenistan'a bu teminatı vererek bir devlet gibi davranmış olmasıdır. Normal durumlarda federal yapılar içinde bu tarz bir güvence hiçbir federal devlet tarafından verilmez.

Beşinci husus; söz konusu anlaşmanın 2. maddesi “aralarındaki ilişkilerin uluslar arası hukukun genel kabul görmüş prensiplerine ve normlarına uygun bir şekilde tesis edileceğini” belirtmiştir. Bu çok önemli bir husustur zira sadece bağımsız devletlerarası ilişkiler uluslar arası hukukun genel kabul görmüş prensip ve normlarınca düzenlenir.

Altıncı husus; yine söz konusu anlaşmanın 3. maddesi şöyle demektedir; “bu anlaşmanın gelecekte yapılacak anlaşmaların temelini” oluşturacağı söylenmiştir bu da gelecekte yeni “anlaşmalar” yapılacağına yani Çeçenistan'ın de facto bir devlet olarak varlığının tanındığının bir diğer işaretidir.

Son olarak ise; barış anlaşması iki tarafın da cumhurbaşkanlarınca imzalanmasının hemen akabinde yürürlüğe girmiştir. Cumhurbaşkanları sadece kendi devletlerini temsilen hareket edebilirler. Rusya cumhurbaşkanlığı düzeyinde bir anlaşmayı da yürürlüğe sokmasıyla birlikte Çeçenistan'ı tanımıştır.

Tüm bu verilerden yola çıkılarak siyasal özerkliğin ilk bölümde belirlenen sekiz unsuru üzerinden bir Çeçenistan değerlendirmesi yapılacaktır.

İlk olarak siyasal anlamda özerklik hakkını sağlaması için bir topluluğun bulunduğu bölgede uzun bir tarihe sahip olması gerekmektedir. Çeçen halkı günümüzde yaşadığı bölgede uzun yıllardan beridir siyasi hayatını sürdürmüştür ve tarihsel anlamda uzun süredir aynı bölgede yaşamaktadırlar.

İkinci olarak bulunulan bölgenin siyasi ve yerel anlamdaki hizmetlerini karşılama amacı gütmekten bahsedilmiştir. Çeçenistan örneğine bakıldığında bu durum çalışmada incelenen diğer iki örnekten daha had safhada bir gereksinimdir denilebilir. Zira Rusya Federasyonu toprak genişliği bakımından diğer iki ülkeden daha büyük bir yüzölçümüne sahiptir. Hal böyle olunca da federasyon içindeki federe devletlerin her ihtiyacına her daim yetişmesi de mümkün olmayacaktır. Bu hem ekonomik hem de bürokratik birçok engeli de zaman kaybı olarak beraberinde getirecektir. Dolayısıyla bu ikinci unsur özellikle Çeçen Cumhuriyetinde daha bir gereksinim sebebidir.

Üçüncü olarak kendi kendini yönetme yetkisi kazanmaktan bahsedilmiştir. Gerek Çeçen-İnguş Cumhuriyeti olarak gerekse lağvedilip Rusya ile bir çatı altına alınan ve daha sonra bağımsızlığını ilan eden Çeçen Cumhuriyeti uzun zamandır merkeze bağlı olmak suretiyle de olsa kendi kendini yönetmiştir.

Dördüncü olarak ise, özerk bölgelerin statüsel olarak şu an buldukları bölgelerde geçmişten getirdikleri bir varlıkları olması gerekmektedir. Çeçen Cumhuriyeti bölgede ilk olarak devlet şeklinde siyasi hayatına adım atmıştır. Dolayısıyla buldukları bölgede bir statüsel varlıkları geçmişten bu yana mevcuttur.

Beşinci olarak ele alınan unsur, yerel makamların kanunlarla belirtilen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünden sorumlu olmasının gerekliliğini savunmuştur. Çeçenistan'da siyasal anlamda da yerel yönetimler bazında da işlerin yürütülmesi cumhuriyetin görevlerinden biridir. Dolayısıyla Çeçenistan örneğinin bu unsuru da karşıladığı söylenilebilir.

Altıncı olarak bu bölgelerin, kendi oluşturduğu çeşitli kurumların gerekliliğinden bahsedilmiştir. Çeçenistan'ın kendi oluşturduğu çeşitli yetkisel kurumlarının varlığı Rusya Federasyonu Anayasasında mevcuttur.

Yedinci unsur özerk bölgelerin, kendi anayasasını hazırlayabilecek altyapıya sahip olma durumunun gerekliliğini savunmuştur. Çeçenistan'ın kendi anayasasının bulunması bu konudaki erginliğinin kanıtıdır.

Son olarak ise, özerkliğe geçiş yapacak bölgelerin tarihsel ve kültürel bir altyapısının bulunması durumu ele alınmıştır. Çeçenistan'a bakıldığında Ruslardan farklı olarak kendi ana dillerinin olduğu görülebilir; Çeçence. Ayrıca farklı dinlerin getirdiği farklı kültürel de mevcuttur. Çeçenistan Müslümanlığı benimsemiştir oysa Rusya Hristiyanlığı benimsemiş bir devlettir bununla beraber iki ülkenin kültürlerinde farklılık görülmesi de oldukça doğaldır. Bu durum da Çeçenistan'ın bu unsuru da karşıladığının kanıtıdır.

SONUÇ

Siyasal özerklik kavramı ve dünyadaki uygulamalarının ele alındığı bu çalışmadan elde edilen ana sonuç siyasal özerklik kavramının soğuk savaş sonrası yeni dünya düzeninde oldukça popülerleştiğidir. Bunda küreselleşmenin de etkisi bulunmaktadır. Yine siyasal özerklik açısından elde edilen sekiz adet gereklilik söz konusudur. Bir diğer sonuç ise İspanya'da uygulanan ve çoğu kez referans gösterilen siyasal özerklik sistemi ile Bosna-Hersek ve Çeçenistan örnekleri arasındaki farktır. Öyle anlaşılmalıdır ki, siyasal özerkliğin tek bir tanımı, yorumu yoktur. Çevresel faktörler ana kıstaslar üzerinde etkili olmaktadır ve kavramın uygulanış şekilleri de buna binaen farklılık gösterebilmektedir.

Elde edilen bir başka sonuç olarak da; birden fazla çeşidi olan özerklik kavramının konumuzla birebir ilintili olan çeşitleri; idari, yerel ve kültürel özerklikle siyasal özerklik kavramının çoğu zaman karıştırıldığı hususudur. Bu bağlamda, idari özerkliğin siyasal özerklik kavramına en yakın özerklik çeşidi olduğundan bahsetmek mümkündür. Öyle ki bu iki kavram sıklıkla iç içe geçmiş halde kullanılabilir. İdari özerklik, yerel yönetimlerin kendi yönetimindeki işlerini merkez yönetimin yönlendirmesi yahut müdahalesi olmadan yürütebilmesi durumudur. İdari özerklikte merkez yönetimin idareye olan etkisi kanunlarla çerçevelenmiştir. Merkez yönetimi bu sınırın ötesine geçememektedir. Bu durum siyasal özerkliğin idari özerklikle karıştırılmasına yol açan en önemli unsur olarak gösterilebilir. Siyasal özerklikte de merkezi yönetim, özerklik tanınan birime yasaların belirlediği çerçevede karışabilir bunun dışında içişlerinde bağımsız bir yapı gözlenmektedir. Ancak siyasi ve idari özerkliği birbirinden ayıran en önemli husus idari özerkliğin belediyelere verilmesi ve burada siyaseten bir bağımsızlık değil daha çok idari kararların alınması anlamındaki bir bağımsızlıktan bahsedilmektedir. Siyasal özerklikte ise durum daha farklıdır. Siyaseten özerk olan birim kendi anayasasını hazırlamaktan kendi eğitim müfredatını belirlemeye kadar birçok serbestliğe sahiptir. Dolayısıyla siyasi özerklik federatif yönetime daha uygun bir uygulama niteliğindedir.

Siyasal özerklikle sıkça karıştırılan bir diğer özerklik çeşidi de yerel özerkliktir. Yerel özerklik bir bölgede yaşayan insanların kendi ihtiyaçlarını karşılamak adına seçimle işbaşına getirdiği kurumların aracılığıyla yürütülen hizmetlere verilen isimdir. Burada da idari özerklikle benzeşmeler mevcuttur. Anayasanın belirlediği kamu hizmetlerinin

yerel yönetimlerin sorumluluğuna bırakılması yerel özerkliğin siyasal özerklikle örtüştüğü ve karıştırıldığı noktadır. Fakat burada belirtilen hizmetler yine idari sorumlulukları kapsayıp siyasal özerliğe nispeten daha dar kapsamlı bir çerçeveyi içermektedir.

Son olarak ise kültürel özerlikten bahsedilebilir. Kültürel özerklik siyasal özerklikle en çok karıştırılan kavramlardan biridir. Kültürel özerklik eğitim kurumlarının özgür iradeleriyle hareket etmesi şeklinde tanımlanabileceği gibi çeşitli etnik grupların geçmişten gelen kültürel ritüellerini yaşatma halleri şeklinde de ifade edilebilir. İlk durumda bir kurumun özerkliğinden bahsedilmektedir ve bu durum siyasal anlamda bir özerklik içermemektedir. İkinci durumda ise olay siyasal özerklikle nispeten örtüşmektedir. Şöyle ki dünya üzerinde siyasal anlamda özerk olan bölgelere bakıldığında halkın içinde yaşanan devletin dilinin yanı sıra kendi etnik dillerini de konuştuğu hatta bazı örneklerde resmi dairelerde bu dillerin de yer aldığı görülmektedir. Bu durum siyasal özerkliğin bir parçası olarak ifade edilebilir. Zira siyasal anlamda bir özerklik tanınan bir gruba ya da topluluğa kültürel anlamda da bir özerklik tanınmış olmamaktadır. Fakat kültürel anlamda özerk olan bir grubun siyasal anlamda özerkliğinden söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla özet olarak denilebilir ki, kültürel özerklik siyasal özerkliğin içeriğinde bir parçadır ama tek başına kullanıldığında siyasal anlam içermemektedir.

Çalışma ile elde edilen verilerden hareketle ülkemiz açısından da bir değerlendirme sonuç kısmında yapılabilir. Bu noktada ülkemizdeki Güneydoğu sorununa ve bir kısım siyasi parti ve sivil toplum örgütlerince dile getirilen siyasi özerklik taleplerine projeksiyon tutulabilir. Çalışmanın ilk bölümünde siyasal özerkliğin sekiz adet unsuruna ulaşılmıştır. Bu unsurlar ışığında ülkemizdeki Kurmanci ya da Zazaların ne derece bu kriterlerle örtüştüğü ele alınabilir. İlk olarak siyasal özerkliğin bir ülke içindeki etnik gruplara yahut milletlere verilebileceği belirtilmiştir. Buldukları bölgelerden bir kısmında çoğunluk olmaları ve uzun yıllardır aynı topraklarda yaşıyor olmaları açısından hareket edildiğinde Türkiye'deki Kurmanç nüfusun bu kriterlere kısmen de olsa uyduğu söylenebilir.

İkinci olarak bulunulan bölgenin siyasi ve yerel hizmetlerinin karşılanması amacıyla siyasal özerkliğin verilebileceğinden bahsedilmiştir. Burada şunun hemen altı

çizilmelidir ki, bu durum devletin o bölgede yeterli hizmeti sağlayamaması koşuluyla bölge halkının refahı adına alınabilecek bir karardır. Fakat Türkiye’de belediyeler her bölgede merkezden bağımsız ve yerel halkın verdiği oylarla halk iradesiyle seçildiği için bu noktada bölgesel sıkıntı yaratan herhangi bir durum mevcut değildir. Ülkemiz belediyelerinin her biri buldukları bölgelerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeydedir. Elbette dünyanın her yerinde belediyeçilik hizmetleri çeşitli nedenlerle zaman zaman aksamaya maruz kalmaktadır ve bu ülkemiz içinde geçerli bir durumdur. Ancak bir iç karışıklık ya da kaos yaşanmadığından ve kopuş noktasına gelinmediğinden dolayı bu kriter ülkemize açısından söz konusu değildir.

Üçüncü unsur olarak kendi kendini yönetme yetkisi kazanmaktan bahsedilmiştir. Burada anayasal bir hakkın bölge halkına tanınması gerekmektedir ancak ülkemiz anayasasında böyle bir hak herhangi bir bölgeye, etnik gruba ya da dini topluluğa verilmiş bulunmamaktadır. Bu ilk anayasamız olan 1876 Anayasası’ndan bu güne tüm anayasalarımızda var olan bir husustur.

Dördüncü unsur da ise statüsel bir durumun vuku bulmuş olmasının gerekliliğinden bahsedilmektedir. Bulunulan bölgede evvelce edinilmiş bir hukuksal hakkın varlığı Türkiye örneğinde Kürtler için söz konusu değildir. Zira Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan evvel Osmanlı döneminde de hukuken var olmuş, devamlılık arz eden bir devlete sahip olmamışlardır. Uluslar arası antlaşmaların tarafı ya da konusu olan siyasi, hukuki bir statünün varlığı söz konusu değildir. Durum kültürel ve sosyolojik düzeydedir.

Beşinci maddede yerel makamlara yasa yapıcı tarafından kamu işlerinin önemli bir bölümünün atfedilmiş olması şartı vardır. Fakat ülkemizdeki belediyeçilik anlayışı standart bir yapıdadır ve bölgenin iç işlerinin önemli bir bölümü denilebilecek yapıda görevleri mevcut bulunmamaktadır. Dolayısıyla yerel yönetimlerin merkeze olan kuvvetli bağı nedeniyle bu durum da mümkün görülmemektedir.

Altıncı maddede kendi yasama, yürütme ve yargı kurumlarının olması gereği aranmaktadır. Kendi müfredatını yapabilen bir eğitim sistemi ya da kendi yargı kurumları gibi kurumlar Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde ülkemizin hiçbir bölgesinde mevcut bulunmadığı için bu şart da karşılanmamaktadır. Bu arada bu doğrultuda çok ciddi halk talepleri de bugüne kadar söz konusu olmamıştır. Bu noktada

bu tarz bir uygulamanın Osmanlı döneminde de olmadığı belirtilmelidir. Esasen bu durum statü unsuru ile bağlantılı bir özelliktir.

Yedinci madde ise bölgesel minvalde bir yasa yapıcı altyapının varlığından bahsedilmektedir. Burada bahsedilen kendi anayasasını hazırlamaktan ziyade merkezi anayasada kendi kurumlarıyla ilgili söz sahibi olmaktır. En somut örnek olarak yine eğitim müfredatı ve İspanya örneği verilebilir. İspanyol Anayasasında özerk bölgelerin Bosna-Hersek örneğinde olduğu gibi bir anayasaları yoktur. Merkezi anayasa içinde kendilerine ayrılan bölümler vardır ve özerk bölgeler bu anayasaların yapımında söz sahibidir. Yine statü şartı ile alakalı bir durum olan bu husus da ülkemizde hiç gündemde olmamıştır.

Son olarak ise özerklik talep eden bölgenin kültürel özgünlüğü şartı bağlamında konuya yaklaşıldığında Türkiye'deki genel hayat pratiklerinin bölgede de geçerli olduğu hususunun altını çizmek gerekir. Yerel diller dışında kullanılan örf, adet ve gelenekler büyük oranda ülkenin tamamındakilerle aynıdır. Yöreyle ait kültürel unsurlar ülkenin tamamına yayılmış, içselleştirilmiştir. Aynı şekilde milli kültürdeki hayat pratikleri ve gelenekler de bölge de yaşamaktadır.

Netice itibariyle tespit edilen sekiz ölçüt bağlamında, ülkemizde siyasal anlamda özerk bir yönetimin şartlarının Güneydoğu Anadolu da dâhil tam olarak var olmadığını söylemek mümkündür. Yapılan analizde sadece birinci ölçüt için kısmen mevcuttur cevabı verilebilmektedir. Bu noktada gerek İspanya gerek Bosna-Hersek gerekse Rusya örneklerinde özerk bölgelerin taleplerini haklı çıkaran en önemli unsurun geçmişten getirdikleri statüsel varlıkları olduğunun altını çizmek gerekir. Öyle ki İspanya birleşik bir krallıktır ve İspanya'yı oluşturan her bir krallığın statüsel, hukuksal anlamda varlığı tartışmasızdır. Aynı durum Rusya içindeki Çeçenistan, Tataristan vb. cumhuriyetler için de geçerlidir. Siyasal tarihine bir devlet olarak başlayan Çeçenistan talihsiz bir şekilde defalarca sürgün görmüş, lağvedilmiş ve hakları gaspa uğramıştır. Doksanlı yıllarda da Çeçenistan tabii olarak yasal statüsünü geri kazanma savaşı içine girmiştir. Bosna-Hersek örneğine bakıldığında ise ülke topraklarında Sırp, Hırvat ve Boşnak kökenli siyasal oluşumların iç içe ve birbirinden bağımsız olarak yaşadığı bu nedenle de Bosna-Hersek'te geçmişten gelen hakların korunması adına ülkenin kantonlara ve özerk bölge olarak ayrılıp yönetilmesi ve her entitenin hakkıyla temsiline özen gösterilmesi gibi bir

durum söz konusudur. Ancak bu günkü Anadolu sınırları dâhilinde Osmanlı döneminden bu yana özerk yapılanmaların olmadığını, günümüzdeki Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluşundan bu yana üniter bir yapısı olduğunu ve hiçbir etnik gruba ya da herhangi bir topluluğa tarihte statü verilmediğini dile getirmek gerekir.

Son olarak yenedünya düzeni ve artan farkındalıklarla beraber ülkemizde polietnik haklara dair çeşitli düzenlemelere gidilmiş olmasının küreselleşmeyle biçimlenen yeni çevresel şartlarla uyumlu adımlar olduğuna değinmek gerekir. Ayrıca Türkiye’de etnik ve dini topluluklar adına zaman zaman gündeme taşınan siyasal özerklik ya da ayrılma taleplerinin halkın gündeminde pek de yer bulmayan dolayısıyla sosyolojik değil de daha çok siyasal nitelik de teklifler olduğunu da belirtmekte yarar vardır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Ahmadov, Yavus, (2000), *Çeçen-İnguşya Halkıyla Rusya Arasındaki İlişkiler*. 1. Basım. İstanbul:Sorun Yayınları.
- Dursun, Davut, (2008), *Siyaset Bilimi*. 4. Baskı İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- Erdoğan, Mustafa, (2011), *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuk*. 2. Basım. Ankara: Orion Kitabevi.
- Erkal, E, Mustafa, (2005), *Küreselleşme ve Çokkültürlülük*. 2. Basım, İstanbul: Derin Yayıncılık.
- Eryılmaz, Bilal, (2011), *Kamu Yönetimi*. 4. Basım. Ankara: Sözkese Matbaacılık.
- Fitcher, Joseph, (2009), *Sosyoloji Nedir*. Çelebi, Nilgün (çev.). 9. Basım. Ankara: AnıYayıncılık.
- Güzel,M, Şeyhmus, (2004), *İspanya ve Bask Gerçeği*. 1. Basım. İstanbul: Peri Yayınları.
- Huntington, P, Samuel, (2010), *Üçüncü Dalga Geç 20. Yüzyılda Demokratikleşme*. 3. Basım. İstanbul: Kilit Yayınları.
- Kirişçi, Kemal,Gareth, M, Winrow, (1997), *Kürt Sorunu Kökeni ve Tarihsel Gelişimi* , 1. Basım, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Kymlicka, Will, (1998), *Çokkültürlü Yurttaşlık,Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, Yılmaz,Abdullah (çev.) 1. Basım,İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Nalbant, Atilla, (1997), *Üniter Devlet:Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye*. 1. Basım. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Nalbant, Atilla, (2012), *Üniter Devlet Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye*. 2. Basım. İstanbul:Oniki Levha Yayıncılık.
- Oran, Baskın, (2009), *Küreselleşme ve Azınlıklar*. 1. Basım, Ankara: İmaj Yayınevi.
- Selver, Mustafa, (2013), *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*. 1. Basım. İstanbul:IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Sönmez, Mustafa, (2012), *Kürt Sorunu ve Demokratik Özerklik*. 1. Basım. Ankara: Nota Bene Yayınları.
- Sönmezoğlu, Faruk, (2005), *Uluslar arası İlişkiler Sözlüğü*. 1. Basım. İstanbul:Der Yayınları.

- Şahin, Köksal, (2009), *Küreselleşme Tartışmaları Işığında Ulus Devlet*. 1. Basım.
İstanbul: Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Şahin, Mustafa, (2000), *Avrupa Birliğinin Self Determinasyon Politikası*. 1. Basım.
Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Turgut, Mehmet, (1994), *Türkiye Gerçeği ve Bask Modeli*. 1. Basım. İstanbul: Bayrak
Yayıncılık ve Matbaacılık.

Sürekli Yayınlar

- Akdemir, Müslim, (2004), Küreselleşme ve Kültürel Kimlik Sorunu, *Atatürk
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:3, Sayı:1, ss:43-50.
- Alada, Bayramoğlu, Adalet, (2008), Türkiye’de Yerel Yönetimleri “Özerklik Meselesi”
Üzerinden Yeniden Düşünmek, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt:17 sayı:4 Ekim
2008 ss:5-44.
- Arı, Tayyar, Pirinççi, Ferhat, (2011), Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Balkan
Politikası, *Alternatif Politika*, Cilt:3, Sayı:1, ss:1-30.
- Atasoy, Fahri, (2007), Kültürler Üzerinde Bilişim Devriminin Etkileri, *Modern Türklük
Araştırmaları Dergisi*, Sayı:2, ss:163-178.
- Azarkan, Ezeli, (2011), Slovenya, Hırvatistan ve Bosna’nın ağımsızlık Mücadeleleri ve
Yugoslavya’nın Dağılışı, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:8, Sayı:2,
ss:52-91.
- Bayazıt, Özgür, (2011), La Haye Uluslar arası Ceza Mahkemesine Giden Süreçte
Uluslar arası Ceza Yargılaması, *TAAD*, Cilt:1, Sayı:5, ss:309-338.
- Bayram, Kemal, Ahmet, Modern Etik ve Siyaset,
<http://www.politikadergisi.com/kutuphane/modern-etik-ve-siyaset> ulaşım
tarihi: 07.05.2013.
- Batır, Kerem, Aras, İlhan, (2011), Self-Determinasyon Hakkı ve Filistin Devleti
Bağlamında Filistin Sorunu, *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:1,
ss:146-164.
- Beşirli, Hayati, (2001), Erkal’a Göre Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de
Çokkültürlülük ve Kimlik, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı:43 Prof. Dr
Mustafa E. Erkal’a Armağan özel sayı:1, ss:143-152.

- Bilge, Muhittin, (2011), Türkiye’de Demokrasi Kültürü:Siyaset ve Toplum, *TSA* Yıl:15, Sayı:3, ss:49-60.
- Çelebi, Kemal, Yalçın, Zafer, (2008), Kamusal Mallar Teorisinin Değişimi: Bölgesel Kamusal Mallar, *Yönetim ve Ekonomi*, Cilt:15, Sayı:2, ss:1-18.
- Çelik, Hüseyin, (2012), Küreselleşme Sürecinde Kimlik Tartışmaları ve Medyanın Rolü:Kosova Örneği, *Global Media Journal*, Cilt:2, Sayı:4, ss:22-44.
- Çınarlı, Serkan, (2011), İskoçya Yerinden Yönetim Deneyimine Genel Bir Bakış, *Ege Akademik Bakış*, Cilt:11, Sayı:2 Nisan 2011, ss:299-307.
- Çökmez, Fatmagül, (2008), Bask Bölgesi:Etnik Milliyetçiliğin Tarihsel Gelişimi ve İspanya’daki Devlet Politikalarının Etkisi, *Ege Akademik Bakış*, Sayı:1, ss:355-371.
- Çöl, Güner, (2006), Güçlendirme Algılarını Etkileyen Sosyal Yapısal Özelliklerin Analizi, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, Sayı:33 Haziran, ss:63-86.
- Dalar, Mehmet, (2008), Dayton Barış Antlaşması ve Bosna-Hersek’in Geleceği, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:1, Sayı:16, ss:91-123.
- Durugönül, Esmâ, (2012), Çokkültürlülüğü Yeniden Tanımlamak:Almanya Örneği, *Contemporary Online Journal*, Sayı:2(2), ss:17-28 www.colej.org/vol-2-2/2.pdf ulaşım tarihi 02.01.2014.
- Duman, M, Zeki, (2009), Küreselleşme, Kimlik ve Çokkültürlülük, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:11, Sayı:1, ss:93-113.
- Gençöz, Faruk ,(1998), Uyum Psikolojisi, *Kriz Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2 ss:1-7.
- Gül, Fikri, (2008), Vicdanın neliği üzerine: Rousseu-Kant Örneği, *Kaygı*, Sayı:11 ss:69-76.
- Hasanoğlu, Mürteza, (2001), Küreselleşmenin Devlet Yönetimine Etkileri, *Sayıştay Dergisi*, Sayı:43, ss:68-82.
- İşbir, Begüm, (2009), Temsili Demokrasi Anlayışına Göre Yerel Yönetimlerde Özerklik, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Dergisi* Cilt:11, Özel S:2009, ss:1571-1599 (Basım Yılı:2010).
- Keleş, Ruşen, (1993), İspanya’da Yerinden Yönetim, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, Cilt:2, Sayı:4, ss:11-22.

- Kılınç, Doğan, (2008), Self-Determinasyon İlkesinin Azınlıklar Açısından Değerlendirilmesi, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Sayı:1-2, ss:949-982.
- Kılıç, Ecemiş, Sibel, Mutluer, Mustafa, (2004), Coğrafyada ve Bölge Planlamada Bölge Kavramının Karşılaştırmalı Olarak İrdelenmesi, *Ege Coğrafya Dergisi Aegian Geography Journal*, Sayı:13, ss:17-28.
- Kırbaç, Dedeic, Amra, (2013), Boşnak'ların Türkiye'ye Göçleri, *Akademik Bakış Dergisi*, Mart-Nisan 2013, Sayı:35, ss:1-19.
- Koçak, Hüseyin, (2011), Avrupa'da Bölgeselleştirme Çabalarının Ulusal ve Bölgesel Kalkınmaya Etkileri: Avusturya ve Macaristan Örnekleri, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:29, ss:123-130.
- Koyuncu, Başak, (2000), Yerel Özerklik:Modeller ve Uygulamalar, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, Cilt:1 Sayı:1 , ss:97-117.
- Kurubaş, Erol, (2004), Kuzey Irak'ta Olası Bir Ayrılmanın Meşruluğu ve Self-Determinasyon Sorunu, *Ankara Üniversitesi Dergisi SBF Dergisi*, Sayı:59-3, ss:147-179.
- Kütükçü, Akif, Mehmet, (2004), Uluslar arası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri, *Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi*, sayı:12, ss:259-276.
- Muratazoğlu, Fahrettin, (2004), Acaralılarının Siyasi Özerklik Hakkının Sujesi Haline Gelmeleri, *Bilig.* Bahar 2004 Sayı: 39 ss: 1-29.
- Ocak, Gürbüz, (2004), Eğitim Programlarına Felsefi ve Kültürel Temelin Etkileri, *Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi*, www.insanbilimleri.com ulaşım tarihi 17.12.2013.
- Örs, Birsen, (2009), Postmodern Dünyada İdeolojinin Dönüşümü, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı:40 2009, ss:1-12.
- Özdemir ve Diğerleri, (2012), Kişilik Gelişimi, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, Cilt:4, Sayı:4, ss:566-589.
- Özdemir, Haluk, (2006), Küreselleşme Avrupa Birliği ve Türkiye Üçgeninde Kimlik Parçalanması ve Kimlik Yönetişimi, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt:3, Sayı:9(Bakar 2006), ss:173-203.

- Özensel, Ertan, (2012), Çokkültürlülük Uygulaması Olarak Kanada Çokkültürlülüğü, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal Of Academic Inquires)*, Sayı:1, ss:55-70.
- Öztürk, H, İbrahim, (2011), Öğretmen Özerkliği Üzerine Kuramsal Bir İnceleme, Cilt:10, Sayı:35, ss:82-99 www.esoder.org ulaşım tarihi 03.03.2012
- Rehimli, Recep, (2009), Azerbaycan Yönetim Sistemi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:2 Sayı:9, ss:377-386.
- Rüma, İnan, (2008), Uluslar arası Toplum ve Egemenlik:Bosna Hersek Örneği, *Ankara Üniversitesi SBE Dergisi*, Sayı:63-1, ss:237-272.
- Tamçelik, Soyalp, (2001), Değişen Dünya Düzeninde Kıbrıs'ın Yeri ve Self-Determinasyon İlkesinin Yeniden Değerlendirilmesi, *Manas Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:3, ss:293-298.
- Taşdemir, Fatma, Yürür, Pınar, (1999), Kosova Sorunu:Tarihi ve Hukuki Bir Değerlendirme, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:3, Sayı:99, ss:135-152.
- Tuncer, Aziz, (2010), İspanya'da Bölgesel Yönetimler ve AB Bölge Politikalarının İspanyon Bölgesel Yönetimlerinin Şekillenmesindeki Rolü, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt:5, Sayı:2, ss:227-246.
- Türbedar, Erhan, (2009), Bosna-Hersek Ekonomisi: Yokluğun Gölgesinde Kalan Bir Makroekonomik İstikrar, *Ekonomik Yaklaşım*, Cilt:20, Sayı:73, ss:69-88.
- Usta ve Diğerleri, (2007), Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Türkiye'de Belediyelerde Özerklik, *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi Yerel Yönetimler Özel Sayısı*, Mayıs 2007.
- Uz, Abdullah, (2007), Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt:3, Sayı:9, ss:60-81.
- Ürer, Levent, (2003),. Woodrow Wilson'un "İdeal" Dünya Tasarımının, Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluş Felsefesine Etkileri, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı:28, ss:1-22.
- Yıldız, Mete, (2011), İspanya Yönetim Sistemindeki Tekçilik ve Federalizm Tartışmalarının Değerlendirilmesi, *H.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:29, Sayı:2, ss:175-191.
- Yılmaz, Aslı, (2009), Yeni Sağcı Su Politikası Kavramları:Fiyatlandırma, Su Hakkı, Özerklik-Katılım, *Memleket Siyaset Yönetim*, Cilt:4, Sayı:10, ss:1-32.

Yılmaz, Zafer, (2010), Hannah Arendt'in Özgürlük Anlayışı,

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ataunisosbil/article/viewFile/1020000404/102000397> ulaşım tarihi: 07.05.2013.

Yolcu, Hüseyin, (2010), Neo-Liberal Dönüşümün Yaşandığı Ülkelerde Yerelleşme ve Okul Özerkliği Uygulamaları, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt:6, Sayı:12, ss:253-273

Zencirci, İsmail, (2010), İlköğretim Okullarında Yönetim Demokratiklik Düzeyi: Katılım, Özgürlük ve Özerklik, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:13, Sayı:24 Aralık 2010, ss:86-114.

Diğer Yayınlar

Ali, Hüseyin, Ali, (2013), Uluslararası Hukukta Kendi Geleceğini Belirleme (Self-Determinasyon) Hakkı, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aslan, Cahit, (2011), "1864 Trajedisi", *SÜRGÜN 21 Mayıs/CIRCASSIAN EXILE 1864*" içinde, İstanbul:Kafdav Yayıncılık.

Avrupa Konseyi , <http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi.tr.mfa>, ulaşım tarihi: 03.03.2014.

Avrupa Konseyi Yerel Özerklik Şartı

www.tbb.gov.tr/mevzuat/kanunlar/Avrupa_Yerel_Yonetimler_ozerklik_Sarti.pdf, ulaşım tarihi: 01.04.2014.

Berzeg, Kazım, (1995), "Çeçenistan'ın Bağımsızlık İlanı Meşrudur" (21 Aralık 1994) Argun Terek, Çeçen Sorunu, içinde, Ankara:Sam Yayınları, ss:187-190.

BM 1514 SAYILI KARAR

www.uhdigm.adaletbakanligi.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm1.html

ulaşım tarihi: 03.03.2014.

Bosna Hersek Anayasası,

www.ccbh.ba/public/down/ustav_bosne_i_hercegovine_engl.pdf ulaşım tarihi: 07/02/2014.

Çeçenistan Anayasası , http://kafkas.org.tr/bgkafkas/bukaf_cec_anayasa.html ulaşım tarihi: 05.05.2014.

Çeçenistan Parlamento Kararı http://kafkas.org.tr/bgkafkas/bukaf_cec_anayasa.html ulaşım tarihi: 03.03.2014.

Dayton Barış Antlaşması,

peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/BA_951121_DaytonPeaceAgreement.pdf, ulaşım tarihi: 10.12.2013.

Deniz, Emel (2013), Bosna Hersek'in Karmaşık İdari Yapısı, <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/balkanlar/3915-bosna-hersekin-karmasik-idari-yapisi> ulaşım tarihi: 17/02/2014.

Devlet, Nadir, (1995), "Ruslar ve Azınlıklar" (13 Ocak 1995), Argun Terek, Çeçen Sorunu, içinde, Ankara:Sam Yayınları, ss:12-16.

Hansen-S, Flemming, (1995), "1991 Çeçen Devrimi" (1994) Central Asian Survey Sayı:13, ss:395-401, Argun Terek, Çeçen Sorunu, içinde, Sam Yayınları Ankara ss:98-111.

"İspanya" Meydan Larousse Ansiklopedisi Cilt:10, ss:43-49.

İspanya Anayasası,

<http://www.adalet.gov.tr/duyurular/2011/eylul/anayasalar/ulkeana/pdf/14-%C4%B0SPANYA%20533-584.pdf> ulaşım tarihi: 05.04.2013.

Kanlı Savaşın Bedeli "karışık siyasi yapı" oldu,

<http://yenisafak.com.tr/Dunya/?i=255708> ulaşım tarihi: 03.03.2014.

Karyelioğlu, Selim (2008), Küreselleşen Dünyada Ulusların İnşa Sürecinde Ortaya Çıkan Özerklik Arayışları: Aydınlik Hareketinde Değişen Milliyetçi Söylemler, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, İzmir:Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Önkibar, Selahattin, (1995), "Çeçenistan'ın Statüsü" (27 Aralık 1994) Argun Terek, Çeçen Sorunu, içinde, Sam Yayınları Ankara ss:130-132.

"Özerklik" Meydan Larousse Ansiklopedisi Cilt:15, ss:371-372.

Özhan, İmran (2006), Farklılaşmanın Özel Görünümleri Olarak Çokkültürlülük ve

Çokkültürcülük. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.

Rusya Anayasası , <http://www.anayasa.gen.tr/rusya.html> ulaşım tarihi 01.05.2014.

Samsun, Dilek, Ataseven, Özkan, Gülden, (2013), "Çarlık Rusyası'nın Batı Türkistan'ı İşgal Süreci" Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı 11. Uluslar arası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi Kitabı.

Sünbül, Tahir, (1995), “Rusya’nın Çeçenistan’a Müdahalesi” Yeni Forum sayı:310 Mart 1995, Argun Terek, Çeçen Sorunu, içinde, Ankara:Sam Yayınları, ss:138-163.

Taymaz, Erol, (1995), “Çeçenistan Bunalımı:Ulus-Altı ve Ulus-Üstü Kimlikler Arasında”, Birikim Dergisi, Şubat 1995, Argun Terek, Çeçen Sorunu, içinde, Ankara:Sam Yayınları, ss:164-181.

Varcan, Nezih, Falay, Nihat,(2007), *Yerel Yönetimler Ders Kitabı*. Eskişehir: TC Eskişehir Üniversitesi Yayınları.

2011 Yılında Bosna Hersek’in Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik-Ticari İlişkileri www.malimusavirlikler.gov.tr ulaşım tarihi: 03.03.2014.

ÖZGEÇMİŞ

Dilek SAMSUN 1982 Yılında Artvin’de doğdu. İlk, Orta ve Lise Eğitimini Sakarya’nın Hendek İlçesinde tamamladı. 2008 yılında Eskişehir Anadolu Üniversitesi AÖF Kamu Yönetimi Bölümünü bitirdi. Şuan Sakarya Üniversitesi Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalında yüksek lisans öğrencisi olan Samsun, ileri düzeyde İngilizce ve literatürü takip edecek seviyede İtalyanca bilmektedir.